Yazar Hakkında

1951 Manisa doğumlu. 1976'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünden mezun oldu. Öğretmen olarak Erzurum, Karabük, Afyon-Sandıklı, Manisa-Gördes, ve Amasya-Suluova'da görev yaptı. 2005'te emekliye ayrılan Abdulhalim Durma 'Evliyalar Şehri' adıyla bir kitap dizisi hazırlamaya başladı. Elinizdeki kitaptan önce Amasya, Kastamonu, Afyonkarahisar, Isparta, Tokat, Samsun, Sivas, Adıyaman, Malatya, Elazığ, Manisa, İzmir, Çorum, Muğla, Sinop, Erzurum, Giresun, Ordu, Bayburt, Ağrı, ve Hakkari'yi yayınlayan yazarın hazırlanmakta olan son kitabı Bitlis ile ilgili. Yazarın ayrıca, Din Psikolojisi ve Kişilik isimleriyle ebook formatında iki tercümesi ile Kadı Kızı adıyla bir roman çalışması vardır.

Evliyalar Şehri

Siirt

Abdulhalim Durma

ISBN

978-9944-0466-7-2

Dizgi

Abdulhalim Durma

Kapak Tasarımı

Abdulhalim Durma

Baskı Yeri
Erol Ofset Matbaacılık Yayıncılık Ambalaj
San. ve Tic. Ltd. Şti.
Pazar Mh. Necati Efendi Sk. No.41/A Samsun/Türkiye

1000 Adet basılmıştır
2014

İçindekiler

İslami dönemle birlikte Siirt'in önemi artmaya başlar. Yolların üzerinde olan bir şehir konumundadır. Mervanilerin veziri Fahru'devle'nin Selçuklular tarafına geçmesi ve komutan olarak bölgedeki kaleleri ele geçirmesi sonucunda, Siirt Selçukluların eline geçer. 1095–1144 tarihleri arasında bölgede oluşan idari boşluk sırasında Emir Kızıl Aslan şehre hakim olur. 1129'da Siirt Ulu Camii Selçuklular tarafından tamir edilir[1]. 1146'da Fahrettin ile tekrar Artukluların eline geçmiş olur. Fahrettin Karaarslan Siirt bölgesinde imar faaliyetlerinde bulunur.

1145 de Şeyh Nuru'l-Huda Süleyman b. Ömer el-Alevi Siirt'ten Meyyafarıkın'a gelir. Ancak buranın hakimi Timurtaş Hüsameddin'le anlaşamayınca Suriye'ye gider[2]. Suriye'de İsmaililer ile anlaşamayınca tekrar Siirt'e döner. Kimya konusunda çalışmalar yapmaktadır. 1151'de İsmaililer tarafından öldürülür. Siirt'te Mescidu'l-Hızır'a defnedilir.

---

[1] Yapıldıktan kısa bir müddet sonra harap olan yapı 1129'da Irak Selçuklu Hükümdarı Mugisüddin Mahmûd b. Muhammed Tapar, 1260'ta atabeglerden Mücâhid İshak tarafından tamir ettirilerek genişletilmiş, yanına bir medrese ilâvesiyle külliye haline getirilmiştir. Osmanlı döneminde caminin doğu kanadındaki medrese hücreleri kaldırılmış, yerine iki nefli bir mescidle 1905'te bir saat kulesi inşa edilmiş, cami ve minare onarılmıştır.

[2] Mehmet Azimli. İlk Fethinden Osmanlı'ya Siirt'in Siyasi Tarihi

Moğollar 15 bin kişilik bir kuvvetle 1231'de Siirt'i muhasara ederler. Geldikleri bölgelerde halkı öyle korkutmuşlardır ki, halk onlara hiç mukavemet edememektedir. Beş günlük bir muhasaradan sonra halkın eman istemesi üzerine Moğollar, kimsenin canına dokunulmayacağı konusunda eman verirler. Ancak şehri ele geçirdikten ve gücü ellerine aldıktan sonra, sözlerinde durmayarak halkı, çok azı dışında katlederler. Şehri tahrip edip 20 bin kişi öldürürler, kadınları toplayıp Azerbaycan taraflarına götürürler. Bu felaketten ancak saklananlar kurtulur. Moğollar döneminde burası bir merkez olarak kullanılır ve İlhanlılara bağlı olarak yönetilir. 1290 tarihinde Siirt'te Hıristiyanların taşkınlığını himaye eden Moğol komutan öldürülünce, buna karşılık olarak şehrin ileri gelenleri öldürülür. Halk da on binlerce altın ödemek üzere cezaya çarptırılır.

Moğol işgali ile şehir bir müddet duraklama dönemine girse de, gelişme bilahare devam eder. Dönemin tarihçileri, Siirt'in geniş bir şehir olduğundan, bakır işlemeleriyle ün saldığından, burada üretilen içme kaplarının en uzak beldelere kadar gönderildiğinden, Siirt'te yapılan ipeklerle şehirde methedilen kumaşlar üretildiğinden, emsalsiz taşlar ve mis'den ev eşyası yapıldığından bahsederler.

1336'da İlhanlıların çökmesi ile bölgede ve Siirt'te Artuklu ve Eyyubi mücadelesi hızlanır. Akkoyunlu Uzun Hasan'ın bölgeye gelmesiyle Siirt bölgesi halkı ve bölgedeki Kürt emirleri şehir ve çevresindeki kalelerin anahtarlarını getirip yer öperek itaat arz ederler.

XV. Asır Siirt'inin garip bir kalesi, büyük kuleleri, yıkılmaya yüz tutan surları, camisi, çeşmesi ve güzel evleri olduğu nakledilir.

Yavuz, bölge ile birlikte Siirt'i de Osmanlı topraklarına katarken bölge halkı, Osmanlılar ile birlikte olmayı tercih etmiştir.

Yüzyılın ilk çeyreğinde, Nazif Mahallesindeki Ulucami (cami-i kebir) vakıflarıyla kaydedilir[3]. Vakıf gelirleri içinde ayakkabıcı, bakkal, saraç, muytab/mutaf, cüllah dükkanları da vardır. Bunlar elli adet olmak üzere Siirt Çarşısı'nda yer almaktadır. Diğer vakfı olan mescidler ise otuzu bulmakta, vakıf gelirlerinin çoğu dükkan kiralarından sağlanmaktadır. Bunlardan bazıları Hızır (kırk dükkan geliri), Asker/Asakir, Bağdadi, Karakuş, Şeyh Davud, Ayn Sor, Meydan ve Mısri Ahmed mescidleridir. Ayrıca Cemaliye adlı bir de medrese vardır. Tahrir kayıtlarına göre şehirde ayakkabıcılık, dokumacılık ön plandadır. Burada bir boyahane işletmesinin mevcudiyeti şehrin dokumacılık sektöründeki önemine işaret eder. Nitekim şehirdeki pamuklu pazarından yılda 2500 akçelik mukataa geliri sağlanır. Pamuklu yanında yünlü dokumacılığı da yapılmaktadır. Şehir yakınındaki Deyrimiryakos Manastırı'ndan yıllık 5000 akçe gelir sağlanır[4]. Siirt

---

[3] Siirt - Metin Tuncel. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 37

[4] Siirt'in güney batısında beş km. mesafede Deyr denilen mevkide bulunan Mor Yakup Manastırının ilk inşasının IX. Yüzyıl başlarında yapıldığı ifade edilmektedir. XVI. ve XVII. Yüzyıllarda bu manastır önemli bir Doğu Süryani merkezidir

Kalesi'nde bu tarihlerde kırk altı muhafız görev yapmaktadır.

XVII ve XVIII. Yüzyıllara ait bilgilere sahip olunamayan şehrin XIX. Yüzyıldaki durumu hakkında buradan geçen seyyahlar ve müellifler bilgi verir. Bu yüzyılın başlarında Kinneir şehrin nüfusunun 3000 kişiden ibaret olduğunu kaydeder. 1836'da Siirt'i ziyaret eden J. Shiel ise 1000 hane bulunduğunu bildirmektedir. Daha sonra Ainsworth tarafından ileri sürülen 5000 nüfus da Shiel'in hane sayısı olarak verdiği bilgiyi doğrulamaktadır. Osmanlı-Mısır savaşı münasebetiyle Türkiye'de bulunan Helmut von Moltke 1838'de şehrin önemli ölçüde harabe halinde bulunduğunu yazar. Siirt şehrinin nüfusuyla ilgili XIX. Yüzyılın ikinci yarısına ait bilgiler şehrin nüfusunun 10-15.000 kişi arasında olduğunu göstermektedir. 1864 yılına ait bilgi veren Alexander Schlaefli, Siirt'i 'Botan suyu vadisinin ekonomik merkezi', diye gösterir. 1892-1893 yıllarında Musul-Trabzon arasında seyahat ederken Siirt'e de uğrayan Eduard Nolde, şehrin nüfusunun 12-15.000 arasında olduğunu söyler. Yaklaşık aynı yıllara ait bilgi veren V. Cuinet ise Siirt şehrinin nüfusunu 15.000 civarında tahmin eder. Şemseddin Sami eserinde, XIX. Yüzyıl sonlarında şehirde beş cami, 24 mescid, iki tekye, bir Ermeni, iki Katolik ve bir Süryani kilisesi, 15

---

ve 1915'e kadar düzenli olarak kullanılır Bir tarafı kilise diğer tarafı ise manastır olarak kullanılan bu mabede yöre halkı Deyr-i Mir Yakup adını vermiştir.

medrese, eski bir kal'a, 500 mağaza ve dükkan bulunduğunu kaydeder.

Yüzyılın sonunda, şehirdeki adi bir soygun vak′asından istifade etmeye çalışan yabancı bir devletin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahaleye kalkışması yaşanır[5]. Mardinli Yusuf Yunani, 1897'de İstanbul'daki İngiliz Elçiliği aracılığıyla İngiltere'den toplanan paralardan oluşan bir yardımı, Ermeni Yardım Fonu'na vermek için Siirt'e gönderilir. Siirt'te çalışmalarını yürütürken 6 Mart 1897'de, kaldığı Protestan Okulu'ndaki odasında öldürülür. Olay yerinde yapılan incelemelerde okulun avlu kapısının kırık olduğu görülür. Yusuf Yunani'nin vücudunun bazı yerlerinde yaralar olduğu ve yaralanmanın etkisiyle hayatını kaybettiği anlaşılmıştır. Ayrıca silahı, parası ve bazı özel eşyalarının da çalındığı tesbit edilir. İngiltere olayı öğrendiğinde duruma hemen müdahil olmuş ve olayın gidişatını takibe başlamıştır. Yusuf Yunani'nin öldürüldüğü sıralarda bir başka olay daha gerçekleşmiştir. Ermeni Papazı Ohannes bayram tebriği için gittiği Nakibü'l-Eşraf'ın evinden gelirken sokakta öldürülmüştür. Bunun üzerine Hıristiyan teba′a arasında, *"Hıristiyanlar katlediliyor"* diye bir şayia ortaya çıkar ve olay Diyarbakır Vilayeti'ndeki Hıristiyanlar tarafından prostesto edilir. Bölgeden yükselen tepkiler ve bir takım şayianın yayılması üzerine Osmanlı yöneticileri hemen ister Müslüman olsun ister

---

[5] Yahya Yeşilyurt. Yusuf Yunanî'nin Öldürülmesi ve Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Etkisi

gayrimüslim olsun, halkın huzurunun bozulmaması için önlemler alırlar. Hem Yusuf Yunani'nin hem de Papaz Ohannes'in öldürülmelerinin aynı zamana rastlaması Osmanlı idarecilerini alarma geçirmiştir. Çünkü siyasi şartlar sebebiyle yabancı devletlerin muhtemel müdahalelerini önlemek için derhal idari ve adli tedbirler almak zorunlu olmuştur. Olayın dini-siyasi bir içeriğinin olmadığı tespit edilir. Halkın bu yönde teskin edilmesi için Diyarbakır ve Siirt'in bağlı bulunduğu Bitlis Valiliklerinin dikkati çekilir. Osmanlı Devleti, duruma bir iç sorun olarak bakmasına ve buna göre tedbir almasına rağmen İngiltere, olayı uluslarası sorun haline getirmeye başlamıştır.

Papaz Ohannes'in katilleri olarak Timur ve Abdullah adında biri Ermeni olmak üzere iki şahıs, Yusuf'un katilleri olarak ise Yusuf, Hamdo, Abdullah ve Ado adında dört kişi olmak üzere toplam altı kişi, 6 Mart 1897'de mahkemeye sevk edilirler. Yapılan mahkeme neticesinde Yusuf'un katilleri idam cezasına çarptırılmış, Ohannes'in katilleri ise 15'er yıl kürek cezasına mahkum edilmişlerdir. Doğal olarak tutuklular bu duruma itiraz ederek suçu başkalarına atmışlardır. Ancak bu kişilerin üzerlerinde ve kaldıkları yerde yapılan araştırmalarda Yusuf Yunani'ye ait eşyalar bulununca suçları sabit görülerek cezalandırılmışlardır.

1897'de Osmanlı Devleti, Yunan ve Girit meseleleri devam ederken Anadolu'da da Ermeniler tarafından karışıklıkların çıkarılmaması için ek birtakım

askeri önlemler alır[6]. Yapılan bir düzenleme ile Ermenilerin çıkarmaları muhtemel olaylara karşı asayişin sağlanması vazifesi askerlere bırakılır. Polis ve jandarmalara yardımcı kuvvet olmak üzere, asayişin sağlanması için Anadolu vilayetlerine tayin edilen askerlerin bulunacaklar yerler arasında Siirt de bulunmaktadır. 1890'lı yılların başında görülen Ermeni terör hareketlerinin, 1896'dan sonra nispeten zayıfladığı görülür.

İlgi çekicidir ki, o tarihlerde Şah-ı Nakşibendi Tekkesi Evkafı ile ilgili olarak Fersaf Karyesi ahalisinden Şeyh Sadeddin bin Şeyh Mehmed Efendi, açtığı davada, bir müddet önce vefat eden babasının bazı verese tarafından mirasa ilaveten taksim edilmiş olan malları arasında, babası Şeyh Mehmed Efendi'nin bir zamanlar tevliyetini yaptığı Şah-ı Nakşibend Tekkesi Evkafı'na aid malların da bulunduğunu beyan ile mugayir-i şer-i şerif olan kısmet-i mezkurenin feshiyle emval-i mevkufe ile emval-i mevrusenin tefrikini taleb etmiştir. Bu meselenin halli için de Sur Mahallesi ahalisinden Süryani Nalbiyan Yosef veled-i Hanna'yı kendisine vekil tayin eder.

XIX. Yüzyılın sonları ile XX. Yüzyılın başlarında Siirt'in yakın çevresinde meydana gelen Ermeni baş kaldırıları (özellikle Sasun'daki olaylar) Siirt şehrini de rahatsız eder. I. Dünya Savaşı'ndan önceki yıllara ait bir Rus kaynağı şehrin nüfusunu 16.500 olarak gösterir. Bu

---

[6] Yahya Bağçeci. XIX. Yüzyılın Sonlarında Anadoluda Çıkan Ermeni İsyanlarına Karşı Osmanlı Devletinin Aldığı Askeri Tedbirler

yıllarda şehir Rus ve İngiliz cepheleri yakınında bulunması sebebiyle zarar görür. Mütareke döneminde de kısa süreli bir İngiliz işgaline uğrar.

1900’lerde şehir merkezinde bulunan mahalleler şunlardır[7]. Re's Mahallesi, Suk Mahallesi, Babü’l-Garb Mahallesi, Şeyh Halef Mahallesi, Nazif Mahallesi, Bayırzukak Mahallesi, Havlani Mahallesi, Kasar Mahallesi, Karakol Mahallesi, Meydan Mahallesi, Soyka Mahallesi, Sur Mahallesi, Varaz Mahallesi. Vakıf kayıtlarından tespit edildiği üzere, aynı tarihlerde şehirde bulunan cami ve mescitler şunlardır. Nazif Mahallesinde Cami'u’l-Kebir, Suk Mahallesinde Cami’us-Suk ve Ayn-ı Dere Mescidi, Babü’l-Garb Mahallesinde Mescid-i Ebsar ve Babü'l-Garb Mescidi (günümüzde restore edilmiş bulunmaktadır), Şeyh Halef Mahallesinde Şeyh Halef Mescidi, Sur Mahallesinde Şeyh Said Mescidi, Bayırzukak Mahallesinde Şeyh Mahmud Bayırzukak Mescidi, Havlani Mahallesinde Şeyh Davud Mescidi, Re's Mahallesinde Şeyhü’l-Urban Mescidi.

Yüzyılın başında Siirt’te Bakırcılar Çarşısı, Siirt Çarşısı, Bakkallar Çarşısı, Hacı İsa bin Yasin Saru Çarşısı, Buğday Pazarı, Abacılar Çarşısı, Kasablar Çarşısı, Kavvaf Çarşısı, Bezzazlar Çarşısı, Suku't-tahin Çarşısı, Cami'u's-Suk Çarşısı bulunmaktadır.

Şehirde tarihi zenginliklerin fazla olmaması ve yapısal olarak gelişememesi şehrin önemli ticaret

---

[7] Hayrettin Savur. Siirt’in Sosyal Ve Ekonomik Yapısı (1312-1317 / 1894 – 1900, 420 Nolu Siirt Şer'iyye Sicil Defterine Göre). Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üni. 2010

yollarına uzak kalmasıyla ilgili görülür[8]. Burası çoğunlukla askeri üs veya kuzey ile güney, doğu ile batı arasındaki geçişler için konaklama ve dinlenme yeri olarak kullanılmıştır.

Tanzimat'tan sonra eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilince Diyarbekir vilayetine bağlı kalan, 1884'te Bitlis vilayetine nakledilen Siirt, Cumhuriyet döneminin başlarında bir il merkezi durumuna getirilir.

Siirt Livasında Ermenilerin diğer gayr-ı Müslimlere göre çoğunlukta ve bütün şehrin yanı sıra köylere de dağılmış oldukları görülmektedir. İkinci sırada Keldaniler, üçüncü sırada ise Süryaniler gelmektedir. Bazı yerlerde Katolik ve Protestan bulunmakla birlikte bunlar önemsiz nispettedir.

Siirt'te Surp Hagop Manastırı XX. Yüzyıl başlarında zaten harabeye dönmüştür. Kentte bulunan üç kilise ise I. Dünya Savaşı'na kadar ibadete açıktır. Vilayetin tamamında 30 kilise bulunmaktadır.

Etrafındaki yedi tepede bulunan Sinep, Kalender, Derşimş, Kutmis, Fersaf, Sedağ ve Handevi kiliselerini de görebilen bir konumda yer alan Mor Yakup Kilisesi, 1915 yılında manastırda yaşayan son Keldani Metropoliti Mor Ayad Şer'in öldürülmesi üzerine atıl vaziyette kalır.

Metropolitin hayat hikayesi, dönemi yansıtması bakımından dikkat çekicidir[9]. İbrahim Adday Şer (1867-1915)'in babası Yakub Şer aynı zamanda Keldani

[8] Nurettin Özgen-Sabri Karadoğan. Siirt Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi
[9] Mehmet Şefik Görgin. İbrahim Adday Şer

papazıdır. Küçük yaşlarda okuduğu ‘Altın Yıldızlı Efsaneler’ isimli kitaptaki tarihsel olaylardan etkilenir. Bu yüzden dualarını acı çekerek yapmaya başlar. Hatta bir gün dikenler üzerinde diz çöküp dua ederken görülür. Sebebi sorulduğunda, duasının daha etkili olacağını söyler. 1879’da annesinin ölümünden sonra, Musul’da Mar Jan Süryani-Kildani ilahiyat okulunda eğitim görür. 1889’da Keldani patriği X. Eliya tarafından ruhaniliğe yükseltilir. Altı ay süreyle Şaklava’da çocuklara dil (Keldanice) ve din dersleri verir. Daha sonra Kerkük Başpiskoposu Gabriel Adamo’nun yanında sekreter olarak görev alır. 1899’da başpiskoposun ölümü üzerine patrik vekilliğini üstlenir. 1902’de Kildani patriği II. Mar Emanuel Toma tarafından Siirt (Seert) başpiskoposluğuna atanır. Burada bilimsel çalışma imkanı bulur. 1908’de doğubilimcilerle buluşmak üzere sırasıyla Beyrut, İstanbul ve Roma’ya gider. Oradan Paris’e geçer. Kitabeler ve Edebiyat Akademisinin konuğu olur. 1909’da akademide 710’larda bir Zerdüşt ailesinden gelen Doğu Kilisesi keşişi ve teolog olan Josef Hazzaya üzerine yaptığı çalışmayı sunar. Siirt’e geri dönüşünde topladığı paraları din ayırımı gözetmeksizin yoksul insanlara dağıtır. Yakın dostlarından Tanze köyünden (*Kavaközü*) Osman Ağa ile birlikte Siirt’te bir fırın kurar. Hergün fırında pişirilen ekmekler din ayırımı gözetmeksizin yoksul vatandaşlara dağıtılır. Siirt Valisi Rus İşgaline tedbir almak amacıyla Siirt ve civarında yaşayan gayr-i müslimlere karşı bir harekat başlatır. Bu harekat sonucunda özellikle merkezdeki Holaniye,

Handevis köyü ve Deyr kilise/manastırlar yağmalanır ve yıkılır. İbrahim Adday Şer Mayıs 1915'te İttihat ve Terakki güçlerince gözaltına alınır. Bazı kaynaklara göre 500 kimine göre 200 altın karşılığında evinde göz hapsine alınır. Tanze Köyünden dostu Kürt Beyi Osman Ağa'dan yardım ister. Bunun üzerine Osman Ağa, kardeşini ve beraberinde birkaç kişiyi Siirt'e gönderir. Adday Şer, 6 Haziran 1915 günü evin altındaki tünelden kaçar. Osman Ağa'nın kardeşiyle buluşur. Beraberindeki refakatçilerle Millan civarındaki mağaralardan birine sığınırlar. 6 Haziran günü Adday Şer'i yakalamak için peşine asker gönderilir. Bu arada sekreteri başpapaz Gabriel Kabbo yakalanıp işkence edilerek öldürülür. Siirt'te katliam devam eder. Ayn Salip Katedrali yağmalanır. Katedraldeki yaklaşık 30 bin değerli el yazması yakılır. Bir hafta sonra ihbar üzerine yakalanır. Yanındaki biri Hıristiyan diğeri Yezidi olan iki arkadaşı hemen orada öldürülür. Adday Şer, Siirt'e getirilip hükümet yetkililerinin karşısına çıkartılır. Ölüm cezasına çarptırılan Adday Şer'e işkence yapılır. 20 Haziran 1915'te kurşuna dizilerek öldürülür. İşkence yapanlardan biri parmağını kesip yüzüğünü alır. Daha sonra kafası kesilerek valiye götürülür. Cesedi şehrin çöplüğüne, yırtıcı hayvanlara yem olarak atılır.

Osmanlı ordusunda dört yıl askerlik yapan Venezüelalı Nogales 18 Haziran´da Siirt´e girdiğini yazar. "Bu yamaç binlerce yarı çıplak ve hala kanayan cesetlerle dolmuştu. Cesetler öbek halinde ya da ölüm halinde birbirine sarılmış olarak yatıyordu. Babalar,

kardeşler, oğullar ve torunlar orada vuruldukları gibi yatıyorlardı. Akbabalar başlarına birikmişti. Köpekler bağırsakları parçalıyorlardı."[10]. Nogales şehre girdiğinde polis ve halkın evleri talan ettiklerini belirtir ve hükümet konağında mutasarrıfların toplantısının yapıldığını kaydeder. "Başkan yerel jandarmaların subayı olan Nesim Efendiydi. Toplu kıyımı kendisi yönetmişti. Konuşmalarından anladığım kadarıyla toplu kıyım bir gün önce Cevdet Bey´ce düzenlenmişti. Cevdet Bey o sabah Bitlis´e yola çıkmıştı." Nogales anılarında, "beş hafta sonra Bitlis vilayetinin bütün hıristiyanları Kürtlerin yatağanları ve Cevdet Bey´in gönüllülerinin mermileriyle öldürülecekti. Cevdet Bey öldürmeyi sevdiği için öldürmüyordu ama memleketine ve özellikle dinine hizmet ettiğine inanıyordu", diye yazacaktır. Siirt mutasarrıfı Serfiçeli Hilmi Bey, yönetiminde gayrımüslimlere karşı katliamda isteksiz göründüğü için Musul'a nakledilir. Siirt katliamına kitabında yer veren Kevorkian, Osmanlı Meclis-i Mebusan IV. Dönem Eskişehir Mebusluğu, TBMM I. Dönem Eskişehir Milletvekilliği yapmış olan Hacı Veli Bayraktar (1859-1928) (Veliyullah Akbaşlı) tarafından öldürülmüş olduğunu kaydederse de, öldürülen muhtemelen isim benzerliği ile Eskişehir mutasarrıfıdır[11]. Serfiçeli Hilmi

---

[10] Selçuk Uzun. 1915 „Van İsyanı" ve Vali Cevdet (Belbez) Bey

[11] Raymond Kevorkian. The Armenian Genocide. Sh.801. Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey, 4 Ekim 1919'da Kuvayı Milliyeciler tarafından öldürülmüştür.

Bey Muğla mutasarrıflığından sonra 1920'de Nuri Conker´in yerine Adana'ya vali olarak tayin edilir. 17 Aralık 1921'de "İdaresizliği" nedeniyle görevden alınır[12]. Görevine son verilen Adana Valisi Hilmi'nin Mart ayında tekrar çalıştırılmasına izin verilir. 1922 Ağustosunda Diyarbakır Valisi Mazhar Bey'den boşalan Diyarbakır Valiliği'ne Hilmi Bey tayin edilir. Nisan 1923'te Elazığ Valiliğine. 15 Ocak 1925'te Sivas Valiliğine atanır [13]. Fakat 11 Martta Konya valisi ile birlikte görevden alınır. Aralıkta yeniden istihdam edilir. 1928'de Trabzon valiliğine atanırsa da bilahare merkeze çekilir.

11 dil bilen Aday Şer, Katedralin zengin kütüphanesinde bulunan eski elyazmalarının çoğunu derleyip gün yüzüne çıkarır. Doğu ve Batı'da yayınlanan eserlerinden en önemlisi Siirt Vakayinamesi'dir. Süryaniceden Arapçaya çevirmeden önce Omid (Diyarbakır) ve Musul kilise ve manastır kütüphanelerinde bulduğu bölümleriyle eserini tamamlar. Süryanicesini Paris Ulusal Kütüphanesine, Arapçasını da

---

[12] Açıklamalı Yönetim Zamandizini. 1919 – 1929

[13] Selanik'e bağlı Kayalar ilçesinden olup, 1910 ile 1917 yıllarında olmak üzere 2 kez Muğla Mutasarrıfı olan Serficeli Hilmi Bey Selanik ve Kayalar Türk toplumunun seçkin temsilcisidir. Hilmi Bey Sivas Kongresine Güneybatı Anadolu Delegesi olarak seçilen Nazillili Hacı Süleyman Efendi, Denizlili Başağazade Yusuf Beyin yanı sıra Muğla temsilcisi olarak giden 3 üyeden biridir. Günümüz Türk Basınının önemli kalemlerinden Hıncal Uluç ve Öcal Uluç Serficeli Hilmi Beyin günümüzdeki temsilcileri arasındadır.

yayınlanmak üzere Petrologia Orientalis'e verir. Burada Fransızcaya çevrilip Arapçasıyla birlikte basılır.

1895'te manastırın kütüphanesi Siirt'e transfer edilmiş ve son Siirt başpiskoposu olan Addai Şer de Siirt'te ikamet etmiştir[14]. Manastır I. Dünya savaşı esnasında yıkılmış ve büyük bir çoğunluğu önceden Vatikan'a bağışlanmış olan ve yakıldığı düşünülen 30.000'e yakın değerli el yazmaları koleksiyonu da beraberinde yok olmuştur.

2014'te mülkiyeti üzerinde bulunan sahibi, 1993 yılında manastır arazisinin devlete ve kendilerine verilmesi için Siirt Emniyet Müdürlüğü Özel Harekat Şube Müdürü İbrahim Şahin tarafından çok baskı gördüğünü aktarır[15]. Anlatılır ki, XV-XIV. Yüzyılda burada çıkan bir yangında manastırın kütüphanesi zarar görmüş ve çok sayıda yazma eser yanarak kaybolmuştur. Bu tarihten sonra kilisenin yıkılan tarafları onarılmış ve kimi ekler yapılmıştır. Kilisenin mevcut halinin XVIII. Yüzyıl dönemine ait olduğu sanılmaktadır. Manastır yöredeki dini ve sivil mimari yapılarıyla inşa tekniği ve kullanılan malzeme (Cas harcı) bakımından büyük benzerlik gösterir. Botan Nehri'ne hakim bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Manastır ana kilise, kütüphane, keşiş odaları, misafirhane ve yemekhaneden oluşmaktadır. Günümüze ana kilisenin bir bölümü ve keşiş odalarının kalıntıları gelebilmiştir.

---

[14] Mehmet Şefik Görgin. Siirt'te Deyr Manastırı ve Elyazmaları
[15] www.siirttenote.com/

Şehirde kızlar ve erkekler için iki ayrı Ermeni okulu vardır. Halen şehri çevreleyen harabeye dönüşmüş kale kalıntıları bulunmaktadır.

Siirt, Milli Mücadele Döneminde toprak ağalığı düzeninin ve aşiret ilişkilerinin egemen olduğu tipik bir kasabadır. Siirt'in, Rus tehlikesini atlattıktan sonra, karşılaştığı diğer bir tehlike de İngiltere'dir. İngilizlere ait bir birlik, halka gözdağı vermek amacıyla Siirt'e gelerek birkaç gün kaldıktan sonra geri çekilir. Siirt, bunun dışında yabancı güçlerin işgaline uğramaz.

II. Meşrutiyet Dönemi'nden itibaren Siirt'ten de milletvekili seçilmeye başlanmış, ilk olarak Abdulrezzak Efendi 1908-1912 tarihleri arasında bağımsız milletvekili olarak görev yapmıştır. Daha sonra sırasıyla, Nazım Bey (Nisan 1912-Ağustos 1912), Şeyh Nasreddin Efendi (1914-1918) milletvekilliği görevinde bulunurlar.

Ardından Siirt'ten Halil Hulki Bey 12 Ocak 1920 de toplanan Dördüncü Dönem Osmanlı Meclis-i Mebusanında Siirt'i temsil eder. Anadolu'nun her il ve ilçesinde olduğu gibi Siirt'te de "Müdafaa-i Hukuk Derneği" kurulur ve başkanlığına da ilin eski müftüsü Halil Hulki Aydın getirilir. Üyeleri, Ömer Atalay, Siirt Belediye Başkanı Hamit Bey, ilin önde gelenlerinden Hamza Hilmi, Bekir Sıtkı ve Abdulkerim Beylerden ibarettir. Milli Mücadele döneminde, Siirt Müdafaa-i Hukuk Derneği tarafından önce Sultan Vahideddin'e, Sadaret'e, Hariciyye'ye, İtilaf Devletleri Müesseselerine, İzmir'deki Reddi İlhak Cemiyeti'ne, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ne telgraflar gönderilir.

Siirt, Milli Mücadele yıllarında Bitlis Vilayetine bağlı bir sancaktır. Sancağın, Merkez kaza dışında beş kazası vardır. Bunlar, Pervari, Garzan, Eruh, Şirvan ve Şırnak'tır. Sancağın en kalabalık kazası Siirt Merkez kazasıdır. Bununla birlikte Siirt'in nüfusunda 1890'lardan itibaren hızlı bir düşüş olmuş, 60.000 dolayında olan kaza nüfusu 1914'te 30.000 civarına inmiş, bu düşme I. Dünya Savaşı Döneminde de devam etmiştir.

Siirt Halkevi binası, Halkevi olarak hizmet vermeden önce, "şehrin yüksek ve manzarası güzel bir yerinde" inşa edilmiştir[16]. Burası, 1931 yılına kadar Türk Ocağı olarak faaliyet göstermiş, Türk Ocağı'nın lağvedilmesiyle bir müddet sinema olarak kullanılmış ve halkevinin kurulması kararının alınmasıyla halkevi binası olarak kullanılmaya başlanmıştır. Uzun bir salon ve etrafındaki altı küçük odadan oluşan yapı, şehrin diğer binaları gibi "cas" denilen sulu alçıdan yapılmıştır[17]. Binanın yanında tenis ve voleybol sahaları ile küçük bir de bahçe bulunmaktadır. 24 Şubat 1934 günü faaliyetlerine başlamıştır. Siirt Halkevinin en önemli yayını, dönemin Siirt Müftüsü Ömer Atalay tarafından

[16] Said Olgun. Siirt Halkevi ve Faaliyetleri (1934-1951)

[17]Abdülaziz Kardaş makalesinde, "Türk Ocakları'nın kapatılmasıyla CHF'ye devredilen binanın dokuz odası ve 350 kişi kapasiteli geniş bir salonu vardı.", diye kaydeder. Abdülaziz Kardaş. "Cumhuriyet Dönemi'nde Bir Modernleşme Hareketi Olarak Siirt Halkevleri Ve Halkodaları (1934-1951)"

kaleme alınan ve 1946 yılında yayımlanan, “Siirt Tarihi” isimli kitaptır. “Yapılan çalışmaların parti prensiplerinin yayılması ve benimsetilmesi” yönünde olduğu şeklindeki ifadelerle bir noktada, “Tek Parti Döneminin” en güçlü ve örgütlü propaganda aracı olmuştur. Ne var ki, ekonomik zorluklar kendisini her fırsatta gösterir. Siirt Halkevi Başkanı tarafından 1940 yılında yazılan bir yazıda merkezden para istenirken şu gerekçeler gösterilmiştir[18]. “ *… dilimizden gayri diller konuşan ve içinde başka kültür ve harsların tesiri bulunan bu yerlerde şahsi enerji kadar paraya da ihtiyaç olduğunu pek ala takdir buyurursunuz. Bununla beraber bu paranın lüks ve keyfi masraflar için değil burada memleket ve milliyet idealinin kökleşmesi için lazım olduğuna emin olabilirsiniz*”[19]. Halkevi kapatıldığı 8 Ağustos 1951 tarihine kadar yaklaşık olarak on yedi yıl faaliyet gösterir.

---

[18] İsmail Özer. Halkevlerinin Milli Birliği Sağlama Yolundaki Faaliyetleri (1932-1950)

[19] Abdülaziz Kardaş makalesinde şunları yazar. “..Şube, Türkçe’nin Siirt halkı arasında kullanılmasına büyük önem vermişti. Şube ayrıca, halkevinde vilâyetin bütün köy adlarını “Öztürkçe” yapmak için bir komisyon kurmuş ve 600’den fazla köyün adını değiştirmeye çalışmıştı. Bu amaçla halkevinde konferanslar düzenlenmişti. Bu konferanslardan biri 8 Ağustos 1937’de Belediye Mühendisi Baki Erkan tarafından Türkçe hakkında verilen konferanstı. Konferansta Türkçe konuşmanın önemine değinilerek, halkın başta Arapça olmak üzere Türkçe dışında başka dillerde konuşmaması gerektiği vurgulanmıştı.”

Özgen ve Karaduman makalelerinde, yaklaşık beş bin yıllık mazisine rağmen şehrin gelişememesinin sebeplerini, doğal ortam koşullarının sınırlandırıcı etkileri kadar, beşeri faaliyetlerin yetersizliğiyle de ilgili görürler[20]. Sanayi devrimi ile birlikte ulaşımın yaşamsal faaliyetler için en önemli etken olduğu (özellikle XVIII ve XIX. Yüzyıllar) dönemlerde, ulaşım ağının geliştiği koridorlar boyunca yer alan merkezler hızla gelişim gösterirken, Siirt şehri gibi ana ticaret yollarına uzak kalan yörelerde doğal ortam koşullarının da etkisi ile şehirsel fonksiyonlar önemli bir gelişme gösteremez. Makale yazarlarına göre, bundan dolayı bölge ve çevre illerle ulaşım ve ticareti oldukça zayıf olan Siirt şehri için, "son durak" veya "kör nokta" tabirini kullanmak doğru bir tanım olacaktır.

Yüzyılın başında Mahmud Ağanın banisi olduğu Hamid Ağa Medresesinde müderris Abdullah Efendi olup 25 talebesi bulunmaktadır[21]. 1903 yılında talebe sayısı aynıdır. Hacı Abdurrahim Efendi'nin banisi olduğu Rahmiye Medresesi'nin müderrisi Yusuf Efendi olup talebe sayısı 25'tir. 1903 yılında talebe sayısı değişmez. Salih Paşa'nın banisi olduğu Salihiye Medresesinin müderrisi Hasan Efendi olup talebe sayısı 25'tir. 1903 yılında müderrisi Abid Efendi olup talebe sayısı aynıdır. Fahreddin Efendinin banisi olduğu Fahriye Medresesinin

---

[20] Nurettin Özgen-Sabri Karadoğan. Siirt Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi

[21] Maarif Salnamesi 1903

müderrisi Muhammed Efendi olup talebe sayısı 25'tir. 1903 yılında da talebe sayısı aynıdır.

Yapıldıktan kısa bir müddet sonra harap olan Ulucami 1129'da Irak Selçuklu Hükümdarı Mugisüddin Mahmud b. Muhammed Tapar ve 1260'da atabeglerden Mücahid İshak tarafından tamir ettirilerek genişletilmiş, yanına bir medrese ilavesiyle külliye haline getirilmiştir. Osmanlı döneminde caminin doğu kanadındaki medrese hücreleri kaldırılmış, yerine iki nefli bir mescidle 1905'te bir saat kulesi inşa edilmiş, cami ve minare onarılmıştır[22]. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 1957-1980 yıllarında tekrar elden geçirilen caminin ilk yapısından günümüze sadece kubbeleri taşıyan orta ayaklarla minaresi kalmıştır. Zamanla doğuya doğru eğrilen minare de 1974-1975'te sökülüp yeniden inşa edilmiş ve yakın zamanda tekrar esaslı bir onarım görmüştür.

Kaynaklara göre ilk cami, eyvanla birleşen mihrap önü kubbeli yapısıyla Büyük Selçuklu mimarisinin plan şemasını sergilemektedir. Daha sonra mihrap önü kubbesinin iki yanına kubbeli iki mekanla eyvana dikey uzanan beşik tonozlu iki nef eklenerek enine gelişmiş bir cami haline getirilir. Vakıflarca gerçekleştirilen restorasyonda yapı merkezinin asıl planına bağlı kalınarak yan kanatlarda ve çevrede yeni bir

---

[22] Hakkı Acun'a göre 1840 yılında Alaaddin Paşa tarafından Siirt Ulu Cami'sinin doğusunda yaptırıldığı ileri sürülen bu saat kulesinin yıkımından sonra eski kulenin saati, 1974-1975 yıllarında il merkezinde, Vilayet Konağı karşısında yaptırılan yeni saat kulesine monte edilir.

düzenlemeye gidilmiştir. Bugün zeminin ortalama 3,5 m. aşağısında kalan caminin etrafı avlu duvarıyla çevrilmiştir. Avluya kuzeyden geniş bir merdivenle inilmektedir. Dikdörtgen planlı camiye geçiş cepheden hafif dışa taşan basık kemerli bir kapıyla sağlanmıştır. Kapının bulunduğu eyvan mihraba dikey olarak uzanmaktadır. İkişer kemerle birbirine ve eyvana açılan kıble duvarına paralel neflerin üstleri beşik tonozla örtülmüştür. Bu mekan doğu ve batıda ikişer, kuzeyde altı pencereden ışık almaktadır. Bu bölümden birbirine kemerlerle bağlanmış, üstleri üç kubbeyle örtülü ön kısma geçilmektedir. İki yandaki dar uzun dikdörtgen hücreler Vakıfların tamiri sırasında yapılmıştır.

Mihraba paralel yan yana üç kubbeden ortadaki diğerlerinden daha büyük tutulmuş, kalın ayaklarla desteklenen tromp geçişli kubbeler sekizgen kasnak üzerine oturtulmuştur. Yeni yapıda pencere açıklıklarını çeviren sivri kemerlerle geometrik şekilli alçı şebekelerden başka süslemeye yer verilmemiştir. Kıble duvarındaki alçı mihraplar 1962'de inşa edilmiş olup önlerindeki yuvarlak sütunçe ve kemerleriyle yarım daire planlı nişlerden meydana gelmektedir. Ancak eyvanın iki yanında kubbeleri taşıyan orta ayaklardaki tali mihraplar ilk yapıdan kalmadır. Restorasyon sırasında ortaya çıkarılan bu mihraplar süslemeleriyle birlikte günümüze ulaşmıştır. Aynı özelliği taşıyan mihrapların niş ve kavsaralarına kırmızı tuğla zemin üzerine yerleştirilmiş firuze ve lacivert renkli çinilerden yıldız örnekli geometrik şekiller işlenmiştir. Dış çerçevedeki palmetler

ve kufi yazı kuşağı zamanla dökülmüştür. Asıl mihrapların da benzer kompozisyonlu mozaik çinilerle süslenmiş olduğu sanılmaktadır. Caminin, Ankara Etnografya Müzesi'nde sergilenen ceviz ağacından minberi 1214-15 tarihiyle sekiz sanatçı ve mütevelli adı taşıyan tek örnek durumundadır. Gerçek kündekari tekniğiyle yapılan minberde beşgen ve beş köşeli yıldız çerçeveli bitki süslemeleri hakimdir.

Vaktiyle caminin kuzeydoğu köşesine bitiştiği anlaşılan minare bugün camiden uzakta kalmıştır. 1975 restorasyonu sırasında dış kısmı muhafaza edilerek sökülmüş, temel, çekirdek, merdivenler ve iç duvarı betonla yeniden yapılmış ve süslemeleri üzerine monte edilmiştir. Yakın zamanda gerçekleştirilen restorasyonda minaredeki tuğla kaplamalar sökülüp düzenlenerek yeniden monte edilmiştir. Bu çalışmada sırlı tuğlalı motiflerde düzeltmeler yapılmış, eksik kısımlar tuğla olarak tamamlanıp üzerleri boyanmıştır. Minarenin kare planlı, dikdörtgen prizması şeklindeki kaidesi oldukça yüksek tutulmuştur. Kısa bir pabuçtan sonra silindir biçiminde devam eden gövde yukarıya doğru daralır. Kaide ince şeritlerle üç geniş süsleme kuşağına ayrılmıştır. Altta firuze sırlı tuğla dizileriyle elde edilen eşkenar dörtgen ve zikzak motifleri, kapı kemeri hizasında madalyon şeklinde kesilmiş yıldızlarla etrafındaki kollardan oluşan firuze mozaik çinili kuşak yer almaktadır. Üstte yine sırlı tuğla malzemenin şekillendirdiği geometrik süslemeler bulunmakta, alt

kısımlarda kaidedeki örneklerin tekrar edildiği görülmektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından muhtelif tarihlerde restore edilen yapı 2010'daki restorasyondan sonra 2013'te ibadete açılır.

Cumhuriyet Caddesi'nde bulunan Çarşı (Asakir) Camisini Artukoğullarından Melik-üs Salih Nasuriddin 1265 yılında inşa ettirir. Cumhuriyet Caddesi'nin yeniden açılışı sırasında caminin portali ve ön bölümü kamulaştırılır. Bu sebeple de cami 1966 yılında yeniden yaptırılır.

İlk yapılışında kesme taştan dikdörtgen planlı olan camiye iki kubbeli bir mekan eklenmiş ve böylece şehrin diğer camilerinde olduğu gibi enine gelişen bir plan şekli ortaya çıkmıştır. Caminin önünde dört kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Buradan iki kapı ile ibadet mekanına girilmektedir. İbadet mekanı orijinalliğinden kısmen uzaklaştığından orijinal bezemelere de rastlanmamaktadır. Bu arada kuzey yönüne, üzeri beşik tonoz örtülü abdest alma musluklarının bulunduğu bir mekan eklenmiştir. Ayrıca cami içerisinde bağlantılı olarak **Eş Şeyh Hasan Askeri**'nin türbesi bulunmaktadır. Bu türbeden ötürü de camiye Asakir Camii ismi verilmiştir. Mihrap ve minberi bir özellik taşımayan caminin kesme taştan dikdörtgen kaide üzerine yuvarlak gövdeli ve tek şerefeli minaresi bulunmaktadır.

Siirt il merkezinde bulunan Cumhuriyet Camisinin ilk ismi, yeşilin yeşili anlamına gelen Hıdr-ül Ahdar (Hudurul Ahdar) idi. Siirt'teki camilerin en eskilerinden

biri olan bu caminin XII. Yüzyılın başlarında yapıldığı sanılmaktadır. Cumhuriyet döneminde Siirt Milletvekili H. Hulki Aydın'ın yardımı ile 1929 yılında yeniden onarılır, minaresi yenilenir ve ismi de Cumhuriyet Camisi olur.

Bu caminin içerisinde Hazreti İsa'nın havarilerinden Yakova'nın mezarı olduğu söyleniyorsa da bununla ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır[23]. Aynı zamanda caminin bitişiğinde bulunan Suk'ul Ayn Çeşmesi de Selçuklu döneminde yapılmıştır.

Kesme taştan, tek kubbeli bir yapı olan bu caminin doğusuna Selçuklu döneminden sonra iki kubbeli bir mekan eklenmiş ve yapının planı dikdörtgene dönüşmüştür. Kuzey yönünde biri ibadet mekanına, diğeri de sonradan eklenen bölüme açılan iki ayrı kapısı bulunmaktadır. Bu kapılar sivri kemerlidir. Ancak bu kemerli kapılar sonradan kapatılmış ve iki küçük kapıya dönüştürülmüştür.

Cami içerisinde orijinal mihrap, minber ve bezeme son onarımlar sebebiyle günümüze ulaşamaz.

Molla Halil Siirdi (1754-1843), Bitlis'in Hizan ilçesinin Kulpik (*Süttaşı*) köyünde dünyaya gelir[24]. Nesebi Hazreti Ömer'e dayandığı için Ömeri, doğum yerine nisbetle Hizani, hayatının büyük bölümünü geçirdiği şehre nisbetle de Siirdi olarak anılır. İlk dini bilgileri aldığı babası Hüseyin b. Halid, ilmiyle şöhret

---

[23] Hazreti İsa'nın oniki havarisi arasında Büyük ve Küçük Yakup'lar vardır. Bu isim altında biri bulunmamaktadır.

[24] Molla Halil Siirdî. Ömer Pakiş. İslam Ansiklopedisi. Cilt 30

bulmuş Şafii bir aileye mensuptur. Tahsile başladığı sıralarda, babası Molla Hüseyin'in onu Erzurumlu İbrahim Hakkı hazretlerinin huzuruna götürdüğü ve bu büyük zatın duasına mazhar olduğu nakledilir[25]. Anlatılır ki, bu esnada İbrahim Hakkı hazretleri mübarek elini onun sırtına uzatıp, "Allahü teala seni uzun ömür, çok ilim, salih amel ile rızıklandırsın.", diye dua eder. Allahü teala onun duası bereketiyle, uzun ömür, geniş ilim ve salih amel ihsan eder ve Molla Halil 96 yıl yaşar. Öğrenimini Doğu Anadolu bölgesindeki değişik medreselerde sürdürerek icazet alan Molla Halil'in hocaları arasında Hüseyin el-Karasevi, Yahya el-Mervezi ve İmadiye müftüsü Molla Mahmud zikredilir. XIX. yüzyıl başlarında Hizan'daki Meydan Medresesi'nde müderrisliğe başlar. Burada yaklaşık on yıl İslami ilimleri okuttuktan sonra babasının isteğiyle Siirt'e yerleşir ve Fahriye Medresesi'nde otuz yıl kadar hocalık yapar, ayrıca ders kitapları telif eder. Bu arada başta kendi oğulları Mahmud, Abdullah ve Mustafa olmak üzere birçok alim yetiştirir. Ders okutmakla beraber ilme karşı çok rağbeti olduğundan yine büyük alimlerden ders almaktan, onlardan bir şeyler öğrenmekten geri kalmaz. Tasavvufla da ilgilenen Molla Halil, Kadiri tarikatına mensup Seyyid Ahmed er-Reşidi'ye bağlanır. Ancak vaktinin büyük kısmını ders vermeye ayırdığı için tasavvufi hayatla fazla meşgul olamaz.

[25] Molla Halil Si'ridî. Evliyalar Ansiklopedisi

Molla Halil birçok eser kaleme alır. Kabri şehrin doğusundaki tepenin üzerinde bulunmaktadır.

Nakledilir ki, Şırnak'ın Silopi kazasından bir talebe, Zaho kasabasında bir medresede ilim tahsiliyle meşgul olmaktadır. Hocası ertesi gün okuyacağı dersi onun hazırlamasını söyler. Çünkü o derste müşkül, anlaşılması zor bir yer vardır. O talebe akşam dersini mütalaa ederken o zor yere gelince takılır. Ne kadar üzerinde dursa da anlayamaz. Bu sırada üzerine ağırlık çöküp uyuya kalır. Rüyasında bir zat kendisine bir kısmını sona alarak yeniden okumasını söyler. Dediği gibi yaptığında, cümlenin manasını anlar. O zata kim olduğunu sorduğunda, Molla Halil Si'ridi olduğunu öğrenir. Ertesi günü hocasının yanında dersi okurken o zor yere gelince, rüyada öğrendiği şekilde takdim tehir yaparak okur. Hocası onun orasını çıkaracağını hiç tahmin etmemektedir. Bu sebeple hocası, "Burasını böyle okumak senin işin değil. Sen burayı kimden öğrendin." der. O talebe hocasına gördüğü rüyayı anlatır ve Molla Halil Si'ridi'den öğrendiğini söyler.

1846'da Siirt'te doğmuş olan **Şeyh Hattab Hazretleri**, soyu baba tarafından Hazreti Ömer (r.a.)'e ulaşır. Hattab Efendi akli ve nakli ilimleri Siirt'in önde gelen alimi Ömer Alim'le Müftü Hüseyin Efendiden okuyarak ilim icazetini alır. Hac farizesini ifa maksadıyla Hicaz'a gittiğinde Mekke-i Mükerreme Müftüsü büyük Alim Zeyni Dehlan'dan ders ve

icazetname alır[26]. Hicaz'dan döndükten sonra Cerrah Camii'nde imamlık ve müderrislik yaparak ilim yaymaya başlar. Tefsir, hadis ve diğer ilimlerdeki ihtisasıyla kısa zamanda şöhret kazanır. "Ümmu'l-Ulum", "Ebu'l-Ulum", "Mizanu'l-Ulum" adlarında telifleri, bedi ve beyanda ve ilmi kalemde, usulü fıkıhta ve tecvitte birer manzumesi vardır. Hikmetli sözleri, münacaatta şiirleri meşhurdu. Çok güzel konuşmakta ve cemaati etkilemektedir. İmam ve müderrisi olduğu Cerrah Camii'ndeki özel türbede medfundur.

Şeyh Şerafeddin Hazretleri (1878-1958), Şeyh Muhammed El Hazin'in hepsi de velayet mertebesine erişmiş 12 oğlundan biridir. İlmi eserleri ve şiirleri vardır. Hem ilmi ve şiirleri hem de cesaretiyle ünlü,

---

[26] Zeyni Dahlan (1816-1886) Haremeyn'de (Mekke ve Medine) yetişen alimlerden. İsmi Ahmed bin Seyyid Zeyni Dahlan'dır. Mekke-i mükerremede doğdu. Zamanın alimlerinden akli ve nakli ilimleri tahsil etti. İlimde yüksek dereceye ulaştı. 1871 senesinde Mekke-i mükerreme Şafii müftisi oldu ve Şeyh-ül-ulema (Mekke ulemasının reisi) ünvanını kazandı. Mekke Şerifi Avn-ür-Refik ile Osmanlı valisi Osman Paşanın arasında çıkan bir anlaşmazlık üzerine Avn-ür-Refik'le birlikte Medine-i münevvereye göç eden Seyyid Zeyni Dahlan hazretleri yolculuk esnasında rahatsızlandı ve Medine-i münevverede vefat etti. Hicaz'ı işgal eden Vehhabiler, Medine-i münevveredeki diğer zatların kabirleri gibi onun kabrini de düzleyip, belirsiz hale getirmişlerdir.

devlete itaatı benimsemiş bir insandır. Ona göre itaatsizlik kibirden ileri gelir. Şeyh Şerafeddin Hazretleri I. Dünya Savaşı'nda Ruslar Kars'a girdiklerinde binbaşı rütbesiyle Hasankale'ye gider. Dönüşte gönüllü toplayarak savaşa katılır. Ruslar Siirt ve Bitlis arasına geldikleri zaman halkın Siirt'ten göç etmesini engeller. Şeyh Şerafeddin Hazretleri Milli Mücadele'den sonra ortaya çıkan bazı ayrılıkçı hareketleri bastırmış, aşiretler arasındaki kavgalara son vererek birliği sağlamıştır. Bitlis savaşından sonra Şeyh Şerafettin İzmir'e sürgüne gönderilir. Günümüzde bir caddeye ismi verilmiş olan Şeyh Şerafeddin'in türbesi il merkezinde bulunmaktadır[27].

Siirt'te dünyaya gelen **Şeyh Celaleddin Kardeş** (1888–1973) Şeyh-ül Hattab namıyla maruf ve dini bilgisiyle temayüz eden zatın oğludur. İlk tahsilini babasının yanında yapan Şeyh Celalettin, daha sonra Şam'a giderek tahsiline devam eder. Şam'da dini bilimler fakültesini bitirdikten sonra Siirt'e dönerek irşat görevine başlar. İstiklal Harbinde Kuva-yı Milliye saflarında Moral Hocalığı görevinde bulunan ve cephelerde askerlere vaaz ve nasihatlerde bulunarak morallerini yüksek tutmalarında etkin bir rol alan Şeyh Celaleddin, yine bu yıllarda Said-i Nursi

[27] 15 Eylül 1992'de, ANAP Bölge Toplantısından dönerken PKK militanlarınca Kozuk Pisyar mevkiinde kaçırılan Şeyh Şerafeddin'in oğlu Şirvan Belediye Başkanı M. Münip Şerafettinoğlu ile Belediye yazı işleri müdürü Adil Kaplan öldürülür.

Hazretleriyle yakın arkadaşlık kurar. Vaiz ve İmam-Hatip olarak çeşitli görevlerde bulunan Şeyh Celaleddin Hazretleri, bütün vaazlarında Kur'an-ı Kerim'in asra göre yorumunun yapılması taraftarıdır. Kur'an ayetlerinin yorumlarının kıyamete kadar devam edeceğini belirten Şeyh Efendi, Ay'a çıkılmadan yıllar önce, insanların günü geldiğinde Ay'a çıkacaklarını ve fezada fütuhatlarda bulunacaklarını söyleyecek kadar aydın fikirlidir. Türkçe'nin yanında, Osmanlıca, Farsça, Arapça olarak da hutbeler irad eder, hitap ettiği topluluğun dilleriyle kendilerine daha yakın olmanın yolunu seçer. Fıkıh bilgileri yanında felsefe, mantık, riyaziye, tarih, coğrafya, astronomi gibi ilimleri de iyi derecede bilir, müspet ilimleri öğrenmenin, en az dini bilgileri öğrenmek kadar gerekli olduğunu savunur.Ömrünün son 40 yılını uzlette geçiren Şeyh Celaleddin Hazretleri, bu uzun süre zarfında hiç çarşıya inmez. Alışveriş yapmaz. Vakit namazlarında İmam-Hatip olduğu ve evinin çok yakınında bulunan Şeyh El Cerrah Camii ile evi arasında mekik dokuyup durur. Muhipleri, onu evinde veya camide ziyaret ederek sohbetlerinden feyizlenir, muhtelif konularda görüş ve düşüncelerini alarak hareketlerini şeyhlerinin emirleri doğrultusunda tanzim ederler. Aynı zamanda şair olan Şeyh Celaleddin Hazretlerinin kitaplarının bir kısmı günümüzde Siirt İl Müftülüğü binasındaki kütüphanede adına açılan bölümde muhafaza edilmektedir.Siirt Merkez Cerrah Camiinde babası

Şeyh El Hattab hazretlerinin yanına defnedilir. Memozin'i Arapça'ya tercüme etmiş olup ayrıca çok değerli dini incelemeleri vardır. Halk arasında Appo Şeyh Celal olarak bilinen Şeyh Celaleddin Kardeş üzerine *"Bi Rehmet Appo Şeyh"* (Appo Şeyhin Rahmeti ile); yemini bulunmaktadır.

Şeyh Muhammed Kazım Hazretleri (1906-1996), Aydınlar (Tillo) ilçesine yedi km. mesafede bulunan Fersaf (*Dereyamaç*) köyünde dünyaya gelir. Üç yaşında iken annesi Fadile vefat eder. Anneannesi Fatıma tarafından bakılır. Dedesi Şeyh Mahmud Hazretleri, o dokuz yaşında iken vefat eder. Dayıları altı kardeş olup, büyükleri Şeyh Celaleddin'dir.

Kur'an-ı Kerim'den bir kısmını Hacı Mahmud'un yanında okur. Şeyh Yusuf el Hamzevi ve oğlu Şeyh Ata'nın yanında hatmeder.

Kur'an-ı Kerim'i bitirdikten sonra dayıları onu önce iptidai, sonra da idadi mektebine gönderirler. Okuldaki hocalarından bazıları, milletvekili Molla Hulki Efendi'nin kardeşi Hacı Cemil Efendi ve Şeyh Hatib oğlu Şeyh Cemil ve Şeyh-ul Kurra Molla Mahmud Zemi ile Molla Abdullah'tırlar. Bu arada 1914 yılında I. Dünya Harbi ilan edilir. Babası gönüllü asker toplayıp binbaşı rütbesinde Erzurum tarafına harbe gider. Harp esnasında dokuz yaşında iken onu yanına çağırır. Kendisi ve askerleri Bitlis'e bağlı Hor

köyünde iken yanlarına gider[28]. Yanında bir müddet kaldıktan sonra, Siirt'e yollanır. Savaş esnasında Bitlis'e bağlı Şeyh Cuma köyünde bizzat Rus askerlerinden birini öldürüp gazi olmuş olduğu anlatılır[29].

Babası savaştan döndükten sonra, Fersaf'a gidilir. İlk okuduğu, fıkıhta Zübde metni ile Şeyh Sadi Şirazi (1210-1291)'nin Gülistan adlı kitaplarıdır[30]. Babasının yanında okumaya devam eder. Şeyh Ahmed-i Hani'nin Nevbahar ve Akidesi'ni, "İzzi" adlı kitaplarını okur. İzzi kitabını okurken, Allah'ın fazlı ile, ancak birkaç yıl sonra okunabilecek Sadi'nin kitabını mütalaa etmektedir. Siirt'teki ilim talebeleri, onu zekilerin en yüksek tabakasından sayarlar, hatta "Ya Zeki" diye çağırırlar.

---

[28] Halkının hepsi Halid Bin Velid'in torunlarından Halife-i Kutbun torunları olan 'Hor Şeyhleri' köyünün günümüzdeki ismi Aşağıbalcılar'dır. Bitlis il merkezine 17 km. mesafede bulunan köyün isim benzeri olan bir köy de Siirt'in Pervari ilçesine bağlı bulunmaktadır.

[29] Günümüzde Çeltikli ismiyle anılan köy

[30] Osmanlı Klasik Dönemi Fıkıh Kitapları arasında yer alan 'Zübdetü'l-vusul ila 'umdeti'l-usul'ün müellifi Molla Kirmasti veya Kirmastizade diye tanınan Molla Yusuf b. Hüseyin (90611500), Sultan Fatih ve II. Bayezid devri alim ve kadılarındandır. Kilisli Abdullah Efendi (1819-1882)'nin kıraat-ı seba ve aşere kitabı olan "Zübde" isimli kitabı vardır. Ayrıca, Ömer Ziyauddini Dağıstani'nin Zübde-tül Buhari Tercümesi bulunmaktadır.

Avamil-i Birgivi, Züruf, Molla Yunus'un Terkib'i adlı kitapları okuyup, hepsini ezberler. "Şerh-ul Muğni" kitabını okuyup, Muğni metnini ezberler[31]. Çoğu gecelerde Muğni metninden ezberlediğini, manasını düşünerek okumaktadır. Manasını çıkaramadığı kelimeleri karanlıkta evin avlusundaki bağ kapısına yazar. Sabahleyin gelip, kapıya yazdığına bakar ve manalarını anlamak için Şerh-ül-Muğni'ye müracaat eder. Babası onu sürekli yanında bulundurur ve gittiği her yere beraberinde götürür. Sohbetlerine mülazım olur.

'Hallü'l meakıd' kitabına kadar babasının yanında okur. Babası, ilim talebeleriyle bazı alimlerin çözemediği yerleri ona gösterir, o da çözer. Babası ona "Cami" adlı kitabını okuttuktan sonra, "seni okutabilecek kabiliyette bir hoca göremiyorum", diye onu takdir eder. Sonra Siirt'e dönüp Hallü'l meakıd ve Sadullah el-Kebir kitaplarını Fahri Medresesinde Molla Halil'in torunu Molla Mustafa'nın oğlu büyük alim Molla Hamid'in yanında okur.

Sonra Şirvan'a bağlı İskambo (*Ormanbağı*) köyüne gidip Molla Cami kitabını, Şeyh Derviş'in oğlu, halasının çocuğu olan Şeyh Abdurrahim'in yanında okur. Daha sonra eve dönüp babasının yanında Hisakti kitabının şerhi olan Muhyiddin ile risalet-ül Vadih, Muğnittullab, Fenari, kavl-i Ahmed,

---

[31] Şerhu'l Mugni medreselerde en çok başvurulan Arapça dilbilgisi kitaplardandır.

İsmu’l İstiare kitaplarını okur. Sonra Halenze (*Bağtepe*) köyüne gider. Haci Bazit Medresesinde meşhur Molla Halil'in torunu Molla Mustafa'nın oğlu, Molla Hasan oğlu Müdakkik üstad Molla Abdülhaki'nin yanında okur.

1925'te Palulu Şeyh Said hadisesi meydana gelir. Babasının emri ile eve döner. Babası ise devlet işleriyle meşguldür. Halkı devlete itat etmeleri, isyan çıkartıp karşı gelmemeleri için irşad etmektedir. Halktan silah toplayıp devlete teslim eder. O zaman, fırka komutanı Ali Bey'dir. Sonra devlet işlerini düzenlemek üzere, Kazım Paşa gelir. 1926’da devlet, babası ile amcası oğlu Şeyh Zeynelbidin'i sonra da amcaları Şeyh Abdullah ile Şeyh Ureddin'i İzmir'e sürgüne gönderir. Daha sonra Konya’ya intikal ettirilip orada ikamete emrolunurlar.

Konya'daki ikametlerinden birbuçuk yıl sonra, amcalarının aileleri ile birlikte 1927 yılında Konya'ya gider. Orada bir yıl kalınır. Konya'da iken babasının yanında "Muhtasarul-Meni" ile "Şerh-us Sa'd Alel Akaid" adlı kitaplarını okur. 1928 yılında af çıkar ve Fersaf'a dönülür.

Köye döndükten sonra, medresede okutulup da kendisinin okumaya fırsat bulamadığı kitapları kimseden ders almadan, satır satır, mütalaa etmeye başlar. Molla Halil torunlarından Molla Tayyib'in ve Molla Muhammed Said'in yanında bir miktar okur. Metinlerden, 7500 satır ezberindedir. Bir şeyi üç defa okuyarak tekrarladığında ezberlemektedir.

1936 yılında kardeşi Taceddin ile babasının yanından ayrılıp, emri üzerine Salamas'a gider. İlim icazetlerini Fersaf'lı Molla Muhammed Şerif ile aynı günde babasından alır (1937). Bir sene sonra Sinep (*Çatılı*) köyüne geçer. Hacı Bedreddin'in evinde iki sene kalır. Sonra Hacı Bedreddin ona bir ev için arsa verir. O arsada bir ev yaptırıp içine taşınır. İlim talebelerini okutmakla meşgul olup, üç sene sonra da 1940 yılında Muş ovasındaki Kırtakum köyüne imam olarak gider. Taceddin Ağanın evinde bir süre kalır. Sonra sufi Cindi'nin evine taşınır. Burada köy halkı ona ev yapana kadar kalır. Sonra kendi evine taşınır. Köy halkı tarikata intisap edip, cemaate katılırlar.

1940 yılında, Bidri aşiretinin yaşadığı Norşen'e gider. Burası büyük bir köy olmakla birlikte mescidi yoktur. Köye bir mescit inşa edilir. Kırtakum köyünde bir yıl kalır. Sonra Bidri Aşiretinin ağası olan Selim Ağa ona gelip, "Köyümüz halkı aşırı bir cehalet içindedirler, evinizi köyümüze getirmeye davet ederiz. Gelmezseniz, kıyamet gününde sizden davacı oluruz", der. Bunun üzerine Hasköy'e gider.

Hasköy, o dönemde Muş'un en büyük köyüdür (Hasköy 1987'de ilçe olur). Yaz boyunca Sevak denilen yerde kalınır. Köyde mescit yoktur. Orada da bir mescit yapılır. Sonra cami yanındaki Merhum Hasan Ağa'nın evine taşınır. Mescitte cematle namaz kılmaya başlanır. Köylüleri dini konularda eğitir. Buranın kadın ile erkeğin birlikte oynamaları gibi, birçok münker adetleri vardır. Köyde kocasını terk

edip başka erkeğe varan 14 kadın bulunmaktadır. ‘Bu münker sapıklığı Hasköy'den ve diğer civar köylerden kaldırmağa’ muvaffak olur. Halktan bu çirkin adeti terk etmeleri için söz alır. İlim talebeleri gelmeye başlar. 30 talebesi vardır. Köy büyük olmasına rağmen, üç kişiden başka Fatiha suresini doğru okuyan yoktur. Bundan dolayı köylülere dini bilgileri öğretmeye başlar. Öğrenenin adını bir deftere yazar. Öğretmek için her bir şahsı bir talebeye teslim eder.

Guveyt (Sason dağlarındaki) Bidri köyleri ile Hevadorik mıntıkasındaki köyleri dolaşıp kıraatlarını düzelttikten sonra İslam'ın şartlarını öğretir. Mescit olmadığı halde Şimlak, Kolasik, Migrakom ve Bilarinç köylerinin her birinde mescit olur.

Hasköy'de yedi sene kalır. 1947 yılında Siirt'e gelip Halenze'li Hacı Berho oğlu Osman Ağa'nın oğlu Hacı Ahmed Ağa'nın kızıyla evlenir. Yine bu yılda Siirt'e gelip, Seyyid Ahmed'in evinde bir kış kirada oturur. Baharda babasının emriyle Fersaf köyüne gider. Yazları Hasköy'e gidip, kışın Fersaf'ta kalmaktadır. Bu böyle beş sene kadar devam eder. Beş sene sonra Hasköy'e ikinci defa taşınır. Yine talebe okutup Müslümanlara nasihat ve hizmetle meşgul olur. 1958 yılında babası, vefat edene kadar kalır. Siirt ve köylerinde müridler, Hasköy'den gelip Siirt'te kalmasını isterler. Önce Hacı Abdurrahman'ın evinde kalır. Oğlu Muhammed Metin bu evde dünyaya gelir. Sonra az bir süre babasının evinde kalır. Hacı Muhammed, Hacı Celal ve Hacı Ahmed kardeşler, ona

evlerinin yanındaki bahçeyi verirler. İçinde bir ev yapıp oraya taşınır.

Hasköy'den Siirt'e gelip ilim tedrisi ile Müslümanlara nasihata devam eder. Bir müddet Şeyh Halef Camii'nde, sonra da Şeyh Said Camii ile Dinri ile Hizveni Camilerinde ders verir.

Kendisi ve kardeşi Şeyh Muhiddin'den şifahen ve Molla Halil'in torunu Molla Hamid'den icazet almıştır. İki oğlu Hüsameddin ve Muiniddin, Halenzeli Bedevi Molla Enis, Halenzeli Molla Abdurrahman, Molla Muhammed Fazıl, Ömeri, Verkanıslı Molla Zeki, Tom köyünden Molla Suat, Duderi Aşiretinden Molla Beşir, Persinkli Şeyh Kasım oğlu Şeyh Cami oğlu Molla Şemseddin, amcaoğulları Şeyh Nadir oğlu Molla Süleyman, Şeyh İbrahim oğlu Molla Nusreddin'e ilim icazesi verir.

Babası ona, ilim icazetini verdiği gibi, Nakşibendi tarikatında da icazet verir. İran'ın Serendeç köyünde Şeyh Osman-ı Siraceddin-i Evvel'in torunu şeyh Ali Hüsameddin'in oğlu Şeyh Bahaeddin'in sohbetinde bulunur. 20 yıl sonra da 1987 yılında Şeyh Osman Siraceddin-i Sani İstanbul'a gelir. Sohbetiyle müşerref olup, İstanbul'da kaldığı sürece yanına gidip gelir. Sonra 1989 yılında Bağdat'a yanına gider. Sohbetinde 10 gün kalır. Ona Nakşibendi tarikatında irşad ile müridlere zikri telkin etmeye icazet verip, kıymetli giysiler verir. İcazet vermeye ehil olmadığı halde Nakşibendi tarikatında Şeyh Cami

el Persinki oğlu Molla Şemseddin ile Molla İhsan el Buvafi'ye icazet verir.

Şeyh Muhammed el Hazin vefat ettiğinde 12 oğlu vardır. Bütün çocuklarına Nakşibendi tarikatında icazet vermiştir. Kendi yerinin naibi olarak büyük amcası Şeyh Fahreddin'i tayin eder. Vefatından sonra yerine Şeyh Sadeddin geçer. Onun vefatından sonra da yerine Şeyh Şerafeddin geçer. Babası da yerine geçmesi için onu tayin eder. Müridler de buna ittifak ederler.

Değişik konularda risaleler yazar. Bunlar: İmam-ı Şafii Mezhebine göre "Hac Menasiki" hakkında risale. (Hac Risalesi) "Dad ve Ta" harflerinin nasıl okunacağı (telaffuz edileceği hakkında risale.) "Müstekmil" namazın şart ve rükünlerini yerine getiren 40 kişinin olmadığını zan etmesi halinde Cuma namazının taklitsiz kılınmasının caiz olmadığı hakkında risale. Cuma namazının ihtiyacın üstünde camilerde müteaddit kılındığından öğle namazının iade edilmesi halinde risale. Şia ve diğer kitaplardan naklettiği Şia'nın itikad ve iddiaları hakkında risale. Zekatın tedavüldeki para için vacip ve bu para için fiz hükümlerinin geçerli olduğu hakkında risale.

Şeyh Muhammed Kazım Hazretleri, 1996'da vefat ederek Siirt'te defnedilir. Türbesi Aydınlar Yolu üzerinde Çal Mahallesinin yüksek bir tepesinde yer almaktadır. 90 yıllık hayatı boyunca, ilim ve tasavvuf terbiyesiyle meşgul olur. Onun fikri ve tasavvufi

meselelerle ilgili olarak kaleme aldığı "Cevahiru'l-Ulumi'l-Kazimiye" adlı eseri 2000 yılında çocukları tarafından basılır. Bunun dışında, "Deryadan Damlalar", "Hac Risalesi" adlı eserleri bulunmaktadır. Kitap okumayı öyle çok sevmektedir ki, hep şunu söyler. "Keşke kabirde kitap okuma imkanı olsaydı".

Muhammed Kazım Hazretlerinin ceddi şu silsileyi takip eder. Şeyh Şerafeddin (1878-1958) Halidi Nakşibendi bin Şeyh Muhammed Hazin (1819-1890) El Fersafi bin Şeyh Molla Musa bin El Hacı Hıdır bin El Hacı Abdullah. Hacı Abdullah, Fersaf köyünün altında Siirt yolu üzerinde medfun bulunan Şeyh Şeref'in zürriyetindendir. Şeyh Şeref, Gavs-i Geylani'nin oğlu Şeyh Abdülvehhab'ın oğludur. Şeyh Şeref, iki kardeşi Şeyh Mahmud ve Şeyh Ahmed, amcası oğlu Siirt'e kendi adıyla zikredilen camide medfun Şeyh Halef ile birlikte Bağdat'tan Diyarbakır'ın Hazro kazasına gelirler. Oradan ayrılıp, Şeyh Halef Siirt'te Şeyh Şeref ise Fersaf'ta ikamet eder ve orada vefat eder. Şeyh Mahmud ve Şeyh Ahmed ise Erbin köyünde ikamet eder ve orada defnedilirler[32]. Annesi Fadile, Şeyh Mahmud'un kızıdır. Şeyh Mahmud ise, kerametleri ile meşhur Hamzevi ve Halidi olan Şeyh Kasım'ın oğludur. Hamzevi nisbesi Şeyh Hamze Kebiri zürriyetinden, Halidi nisbesi de Halid bin Velid'in zürriyetinden olduğu içindir. Şeyh

[32] İl merkezine 18 km. mesafede bulunan Tuzkuyusu'nun eski ismi Erbin'dir.

Mahmud ve babası Şeyh Kasım, Şeyh Muhammed el Hazin'in halifelerindendir.

İl merkezine 13 km. mesafede bulunan *Aktaş* (Berhuk) köyünde **Şeyh Aliya Reş** türbesi bulunmaktadır.

Nakşibendi şeyhi **Müşerref Özcan** Hocaefendi (1926-2008), Pervari ilçesine bağlı *Güleçler* (Xanuk) köyünde dünyaya gelir[33]. Babası Es'ad-ı Sani olarak bilinen Şeyh Esad Efendidir[34]. Annesi ise Şeyh Muhammed Emin-i Arvasi (1867-1900)'nin kızıdır. Arvas şeyhlerinin tamamı ittifakla Şeyh Fehim Hazretleri (1825-1895)'nin ilminin Şeyh Muhammed Emin'e ondan da kızı vasıtasıyla Şeyh Müşerref'e geçtiğini söylerlerdi[35]. Diğer taraftan, Şeyh Müşerref'in ailesinin Hazreti Halid bin Velid'e ulaştığı söylenir.

Şeyh Müşerref, Molla Abdulhakim-i Halenzevi'den ve babası Şeyh Es'ad'tan icazet alır. Seyda tarikat icazetini ise Basret Şeyhlerinin halifesi olan babasının yanı sıra Erbil'li Şeyh Mustafa Kemaleddin'den alır.

Seyda'nın Erbil'e gidişi şöyle nakledilir[36]. Askerliği gelince askerlik yapmamak için bir süre

---

[33] http://www.guleclerkoyu.com/

[34] Mekke'de 32 yaşında iken vefat eden Emin Arvasi Hazretlerinin tek kızı Fatıma ile evlenen Esad Efendinin oğlu Müşerref efendi, anne tarafından Arvasi'nin torunu olur.

[35] Seyyid Fehim Hazretleri için Evliyalar Şehri Van'a bkn.

[36] Necat Özdemir. Bir Tevazu Kahramanı Şeyh Müşerref

uzaklaşıp Türkiye'den çıkar, Zaho'nun Berziv adlı bir köyüne gider. Seyda Irak'a gittikten sonra birkaç sene oralarda kalır. Zaho'dan sonra Erbil'e geçer. Orada Mevlana Halid-i Zülcenaheyn'in tarikatından ve şeyh bir aileden olan Şeyh Mustafa Kemalüddin ile tanışır ve kendisinden hilafet alır. Şeyh Kemaleddin hazretleri, Şeyh Müşerref'e hilafet verirken, "Sen diğer tarikatların da hatmelerine ve toplantılarına katıl. Onlar da istifade etsinler.", der. Bu şekilde ona Müslümanların değişik hizmet yapıları arasında bir diyalog, yardımlaşma ve dayanışma olması gerektiği dersini verir, bunun yanı sıra Şeyh Müşerref Hazretleri'nin itibarını ortaya koyar.

Bilahare, babası tarafından imamlık yapmak ve insanların İslam'ı öğrenmesine ve yaşamasına öncülük etmek üzere Pervari'nin Robar (*Yeniaydın*) Köyü'ne gönderilir. Robar'da ömrünün önemli bir bölümünü talebe yetiştirmekle geçirir. 1977 yılında Pervari merkezinde ikamet etmekte olan Kardeşi Şeyh Münevver'in vefatı üzerine yine babasının emriyle köyü olan Xınuk'a gelerek babasının yerine geçer. Burada da epey talebe yetiştirir. Yaşı oldukça ilerleyince güçten düşer ve talebelerine az da olsa ders vermeye devam eder.

Vefat ettiği 19 Mart 2008 tarihine kadar da yaşamını ve hizmetlerini Xanuk'ta sürdürür. Seyda evlenmiş ve 7 çocuk sahibi olmuştur.

Şeyh Müşerref Hazretlerinin mahtût, el hattıyla yazılmış bir Divan'ı ve birçok şiiri bulunmaktadır.

Şeyh Müşerref'in Molla Bedreddin Efendi'ye gönderdiği on dokuz Arapça ve bir Kürdçe manzûm mektubu, dostlarıyla yaptığı Hac yolculuğu hakkındaki manzûmesi, Trabzon hakkında Arapça bir manzûmesi, Farsça bir tarih manzumesi, Şeyh Şerafeddin Hazretleri hakkında yazdığı iki Arapça kasidesi, Şeyh Muhammed Kazım Hazretleri'ne yazdığı bir mersiyesi ve Tillo'daki Kal'atu'l-Ustad için yazdığı Arapça manzumesiyle beraber Robar'a, feqilere ve Seydalarına dair yazdığı şiirleri bulunmaktadır.

Vefat etmesi halinde Allame Molla Halil Siirdi'nin medfun bulunduğu Şeyh Süleyman mezarlığına defnini vasiyet eder.

Müşerref Özcan Efendi, akciğer yetmezliğinden uzun süredir tedavi görmektedir. Cenazesi, Çarşı Camii'ndeki namazdan sonra yaklaşık 10 bin kişinin katılımıyla son yolculuğuna uğurlanır. Vasiyeti üzere, Şeyh Süleyman Mezarlığı'nda defnedilir.

Şeyh Müşerref ve ailesi yıllar boyunca Pervari halkına önderlik etmiş onlara yol göstermiştir. Bir dargınlık, kırgınlık olduğunda insanlar bu ailenin yanına gider ve problemleri çözülürdü. Şeyh Müşerref'in vefat haberi ile gece olmasına rağmen bir tek kişi dahi ilçede kalmaz. İnsanlar bulabildiği arabayla Siirt merkezde bulunduğu hastaneye akın eder. Araba bulamayıp 90 km'lik yolu gece vakti yürüyen birçok insan olur. Cenaze töreninin yapıldığı gün Pervari ilçesi sokakları bomboştur. Vefatından

sonra bir hafta dükkanlarda alış veriş yapılmaz, fırınlarda ekmek çıkmaz. Şeyh Müşerref vefat ettiği için Pervari ilçesinde bir yıl boyunca çalgılı düğün yapılmaz.

Halk arasında, Şeyh Müşerref ve Şeyh Münevver üzerine ise "*Serê Şex Müşerref, Serê Şex Münevver*" (Şeyh Müşerref'in, Şeyh Münevver'in Başı Üzerine) yeminleri bulunur[37].

Şeyh Muhyeddin Basreti (Oran) Hazretleri (1934-2009), Şırnak'ın İnceler (*Basreti*) köyünde dünyaya gelir[38]. Babası Şeyh Celaladdin'in de dersleriyle büyüyen Basreti, küçük yaşta ilim ve irşada başlayarak Şeyh Adnan'dan icazet alır. Babasından sonra hizmetleri sürdürür ve verdiği derslerle kısa zamanda bölgede tanınır. Türkiye'nin çeşitli illerinde (Siirt, Şırnak, Gaziantep, Adana, Mersin, Aydın, Manisa, Bursa ve İstanbul) cami, dergah, medrese açmış ve bu illerde bulunan aileye tabi sevenleriyle birlikte tarikatı devam ettirmiştir. Şeyh Muhyeddin Hazretleri, Siirt merkezde halen 150 öğrencinin eğitim gördüğü bir medrese yaptırır. Şeyh Muhyeddin Hazretleri, yaptırmış olduğu medresenin yanına defnedilir. Onun başlatmış olduğu hizmeti, medresenin başında bulunan Molla Muaz devam ettirmektedir.

[37] Bilal Altan-Canser Kardaş. Kutsallık Atfedilen Kişiler Üzerinden Yemin: Güneydoğu Örneği

[38] İnceler köyü Şırnak ilinin Uludere ilçesine bağlı olup ilçeye 8 km. mesafede bulunmaktadır.

Şeyh Cerrah türbesi Siirt merkezindeki Ulus Mahallesi'nde bulunmaktadır. Türbenin hemen yanında, bir de cami bulunur. Manevi ilimler yanında tababet ilmi ile de yakından ilgilendiği bilinen **Şeyh El Cerrah Hazretleri**, adına inşa edilmiş Dumlupınar Mahallesindeki caminin türbesinde medfundur. Lakabından da anlaşılacağı üzere, manevi ilimler yanında Cerrahlık ile de uğraşmış ve nam bulmuştur. Geçmişte humma hastalığına tutulanlar, türbede bulunan kuyunun suyunu başlarından dökerlerken yanlarında getirmiş oldukları soğan ve ekmeği fakirlere verirlerdi. Camideki kuyudan su alınarak, doğumda zorluk çeken kadınlara içirilirse, doğumun kolaylaşacağına inanırlar.

Şeyh Münkedir ismiyle anılan zat Ulus Mahallesinde bulunan Münkedir Camii'inin içindeki türbede medfundur. Burada yatan zatın tabiinden olup, hadis rivayet ettiği söylenir. Peygamberimizin halasının torunu olduğu bilinir. Türbenin yanında, bir su kuyusu bulunur. Buraya gelen ziyaretçiler, muratlarının olması için bu kuyudan su alarak içerler ve evlerine götürerek yıkanırlar. Cami Ulus Mahallesi'ndedir[39]. Cami, 15x13 m. boyutlarında, enlemesine gelişen bir plana sahip olup tek sahınlıdır. Yapının doğu tarafında çeşme yer almaktadır. Mihrap önündeki kubbeye tromplarla, iki yandaki kubbelere

[39] Ali Boran-Abdülhamit Tüfekçioglu-Zekai Erdal. Siirt ve İlçelerindeki 2000 Yılı Yüzey Araştırması

ise pandantiflerle geçilmektedir. Dışarıya yarım yuvarlak biçiminde taşıntı yapan mihrap nişinde geometrik süslemelere yer verilmiştir. Yapıya doğu taraftaki bölümden girilmektedir. Kuzey ve güney duvarlarına ikişer pencere açılarak iç mekanın aydınlatılması sağlanmıştır. Doğu ve batı duvarları, diğer yapılara bitişiktir. Cami avlusunun batısında yer alan türbe, üzerindeki celi ta'lik yazıyla yazılmış kitabesine göre 1326/1908 yılında inşa edilmiştir. Ancak içindeki mezar taşının baş, ayak ve sandukalarında bulunan yazı ve süslemelere göre Selçuklu Dönemi üslubunu yansıttığı söylenebilir. Tarih ibaresi olmayan mezar taşının da Muhammed bin Münkedir'e ait olduğu belirtmektedir.

Tabiin devrinde, Medine'de yetişen hadis alimlerinden ve evliyanın büyüklerinden olan Muhammed bin Münkedir (684-748), eshab-ı kiramdan bazıları ile görüşür, onlardan ilim öğrenir, hadis ve fıkıh ilminde yüksek derecelere ulaşır[40]. Kendisi zühd ve takva ehli olup, kıraat ilminde de otorite kabul edilen bir alimdir. Kendisine "Reisü'l-kurra" da denmiştir. Medine'de dünyaya gelir ve orada vefat eder. Muhammed bin Münkedir hazretleri, Resulullahın Eshabı ile görüşmüş, onlardan ilim öğrenmiş ve birçok hadis-i şerif rivayet etmiştir. Muhammed bin Münkedir, Medine'nin meşhur

[40] Muhammed bin Münkedir. İslam Alimleri Ansiklopedisi. Cilt II. Sh. 199-202

fakihlerindendir. Bütün geceyi ibadetle geçirmekte, Allah'a yalvarmaktan zevk almaktadır. Nakledilir ki, yatsı namazının abdesti ile sabah namazı kılar. Bir gece namaz kılarken ağlamaya başlar. Ağlamasının çokluğundan ve uzayıp gitmesinden ev halkı korkup yatağından fırlarlar. Kendisini ağlatan şeyin ne olduğunu sorarlar. Yalvarıp, onu teskine çalışırlar. Fayda vermez ve o ağlamaya devam eder. Bunun üzerine arkadaşı Ebu Hazim'e gidip durumu haber verirler. Ebu Hazim gelince, o da ağladığını görür. Ona, "Ey kardeşim! Seni ağlatan şey nedir? Niçin ağlıyorsun? Bak, seni çoluk çocuğun görüp çok üzülüyor. Bu ağlaman, bir hastalıktan mıdır? Yoksa başka bir durum mu vardır?", diye sorar. Ağlayarak cevap verir. "Allahü tealanın kitabı Kur'an-ı kerimde, "... O gün onlar için, Allahtan, hiç de ümit etmiyecekleri nice azaplar belirecektir", ayet-i kerimesine gelmiştim. O beni ağlattı." Sonra Ebu Hazim de ağlamaya başlar. Yine bir defasında ölünün yanında iken ondan korkmuş ve ağlamaya başlamıştır. "Niçin ağlıyorsun?", dediklerinde, bu ayet-i kerimeyi okuyup, "O gün benim için de, Allah'tan hiç zannetmeyeceğim azapların karşıma çıkacağından korkuyorum", diye cevap verir. Muhammed bin Münkedir, dinine bağlı, takva ehli olup, haramlardan çok sakınan bir din büyüğüdür. Kendisinin mağazası vardır. Çeşitli kumaşlar satmaktadır. Bunlardan kimisinin zıra'ı (bir zira' yarım metredir) beş altın, kimisinin, on altındır. Birgün, kendisi yok iken, çırağı

bir köylüye beş altınlık kumaşı, on altına satar. Kendi gelip haber alınca, akşama kadar köylüyü aratır. Köylüyü görünce, “bu kumaş beş altından ziyade etmez”, der. Köylü, ben bunu, seve seve aldım deyince, “ben kendime uygun görmediğimi din kardeşime de uygun görmem. Ya satışdan vaz geç, yahut beş altını geri al, yahut da gel, on altınlık kumaştan vereyim” der. Köylü beş altını geri alır. Sonra, “birisine, bu mert kimdir?”, diye sorar. Muhammed bin Münkedir, derler. Köylü bu ismi duyunca "Sübhanallah! Bu, öyle kimsedir ki, çölde susuz kalınca yağmur duasına çıkıp, onun adını söylediğimiz zaman rahmet yağıyor", der.

Muhammed bin Münkedir şöyle anlatır. "Bir ara, Resulullahın mescidinde, babamla beraber oturuyorduk. O sırada bize birisi uğradı, İnsanlara hadis-i şerif rivayet ediyor, onların suallerine fetva veriyor ve onlara va'z ediyordu. Babam onu çağırıp dedi ki, "Konuşan kimse, Allah’ın gazabından korkmalıdır. Dinleyen de, Onun rahmetini ümit etmelidir."

Şeyh Üvendire türbesi Algül Mahallesi’nde bulunur. Buraya özellikle, çocuğu olmayan kişiler gelirler. Bu türbenin yanındaki dibek taşına arpa koyarlar. Bu arpayı orada bulunan kuyunun içinde yaşadığına inanılan bir tayın, kuyudan çıkarak yediğine inanılır.

Şeyh Saad türbesi, Tınaztepe Mahallesi’nde kendisiyle aynı ismi taşıyan Saet Cami’inin yanında

bulunmaktadır. Hangi yılda yaşadığı ve kim olduğu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Buraya gelen ziyaretçiler yılan ve akrepten korunmak için, türbeden aldıkları tahta parçalarını muska olarak taşırlar.

Şeyh Muhammed Tarmili türbesi eski Şirvan yolu üzerindedir. Türbenin hemen yanında bir oda bulunmaktadır. Haziran ve Temmuz aylarında Cuma günleri buradaki odada, kadınlar yıkanarak güzellik talep eder ve şöyle derler: "Ey tarmol şeyhi, sarılık ve siyahlıkları götür, beyazlık ve pembelik getir." Ayrıca türbeye yılın diğer zamanlarında Salı günleri ziyaretçiler gelerek burada dua edip, türbenin yakınındaki sudan içerler. Bu sudan evlerine de götürüp yıkanırlar. Bu şekilde şifa bulacaklarına inanılır.

Şeyhü'l-Horani türbesi il merkezinde İnönü Mahallesi'nde bulunmaktadır. Mezar bir dut ağacının hemen altındadır. Şeyhü'l-Horani'nin hayatı ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu türbeye, vücudunda kaşıntı olan hastalar gelerek türbenin yanındaki kuyudan su alıp yıkanırlar ve bu şekilde iyileşeceklerine inanırlar.

Şeyh Süleyman 1172 yılında Siirt'te doğmuştur[41]. Vefat tarihiyle ilgili kesin bir bilgi yoktur. Ancak Sahabe-i Kiram'dan Halit bin Velid Hazretlerinin soyundan geldiği söylenmektedir. Hadis ilminde şöhret olmuştur. Türbe, il merkezinde Ulus

---

[41] Şeyh Süleyman. Evliyalar Ansiklopedisi

Mahallesi’nde bulunmaktadır. Türbenin ne zaman ve kimler tarafından yapıldığı bilinmemekle birlikte, 1965 yılında yıktırılarak, Selçuklu mimarisine göre yeniden inşa edilmiştir. Türbeye baş ağrısından şikayeti olan kişiler gelerek, burada yatan zatı ziyaret edip, rahatsızlıklarının geçmesi için vesile olmasını isterler ve Allah’a duada bulunurlar. Şeyh Süleyman’ın Tillo’da medfun Şeyh Hamza el Kebir'in kardeşi olduğu söylenir.

Şeyhü’s-Sibre Doğan mahallesindeki (Havlani Mahallesi) Şeyh Davud Cami’inin önünde bulunan meydanda, sadece dört duvardan oluşan basit bir türbede yatmaktadır. Genellikle buraya sürekli ağlayan, hırçın çocuklar getirilerek terbiye olmaları için dualar edilir. Çocuğu huysuz olan anneler, önce türbenin yanındaki kuyuya iğne atarlar, sonra da mezar üzerine kuru üzüm bırakırlar. Böylece çocuklarının güzel huylu olacağına inanırlar. Özellikle Cuma akşamları gelen ziyaretçiler, burada mum yakarak muratlarının olmasını isterler. Türbenin yakınındaki kuyudan da su alarak, dualarının kabul olması için bu sudan içerler ve bu suyla yıkanırlar.

Şeyhü’n-Neccar türbesi il merkezindeki Bağlar semtinde bulunmaktadır. Asıl adı Şeyh Hüseyin En-Neccar İbni Neccar’dır. Hayatı ve hangi devirde yaşadığı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Türbenin, ne zaman ve kim tarafından yapıldığı da kesin olarak bilinmemektedir. Türbenin mimari bir özelliği yoktur. Hemen yanında mescid, çilehane ve medrese

bulunmaktadır. Şeyh Neccar'ın marangoz olduğu, marangozlukta çok ileri gittiği, çivi kullanmadan tahtaları birleştirebilecek kadar ileri bir kabiliyete sahip olduğu söylenmektedir. Siirt Ulu Camiine yapmış olduğu bir minber, daha sonra etnografya müzesine götürülerek, orada sergilenmektedir[42].

Şeyhetü'z-Zeynep türbesi, Siirt merkezindeki Aydınlar yolu üzerinde bulunur. Asıl adı Zeynebü'l-Muhaddise Binti Süleyman Bin Hibetullah'tır. 1219 yılında Siirt'te doğmuş, 1306'da vefat etmiştir. Türbenin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Zeynebü'l-Muhaddise, Mısır'da okumuş ve hadis ilminde büyük bir yücelik göstermiş olduğu için "Müsned-i Dimişkiyye" adını kazanmıştır.

Selahaddin-i Safadi, Hafızı Zeynep gibi ilim adamları, onda okumuşlardır. Türbeye gelen ziyaretçi sayısı, yılda üç bin kişiyi bulmaktadır. Türbeyi ziyaret edenler türbenin etrafındaki demir örgüye bez bağlayarak dilek dilerler.

---

[42] Caminin minberi Selçuklu sanatının meydana getirdiği, XII. Yüzyıl ahşap minberlerin en güzel örneklerinden biri olup, kakma tekniğinde geometrik şeritler, yazı frizleri ile süslenmiştir. Siirtli Şeyh Neccar tarafından kufi yazıları yazılan ceviz ağacından olan bu minber üzerindeki kitabesinden h.611 (1214) yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. Minber sekiz sanatçı ve mütevelli adı taşıyan tek örnek durumundadır. Gerçek kündekârî tekniğiyle yapılan minberde beşgen ve beş köşeli yıldız çerçeveli bitki süslemeleri hâkimdir. Minber 1933 yılında Ankara Etnoğrafya Müzesi'ne götürülmüştür.

Şeyh Ebu'l Vefa Hazretleri, şehrin girişinde bulunan ulu bir ağacın altında, mütevazı sayılacak bir mezarda yatmaktadır. İstanbul'da Vefa semtine adını veren Vefa Hazretleri'nin babası olduğu söylenir. Abdulkadir Geylani Hazretleri zamanında yaşamıştır. Veli olmadan önce, yol keserek insanların mallarına zarar veren Ebu'l Vefa, Şeyh Memduh Şembeği'den tarikat aldıktan sonra şeyhinin emriyle tövbe edip yağma ettiği malları ve hayvanları geri vermiş, artık Allah yolundan ayrılmamıştır.

Türbe betonarmedir. Günümüz mimarisine göre yapılmıştır. Hemen yanına inşa edilen camiye Şeyh Ebu'l Vefa Camii adı verilmiştir. Hac yolculuğuna çıkacaklar için, türbenin önünde bir tören düzenlenerek Kur'an okunur ve dualar yapılır. Böylece hacı adayları mukaddes topraklara uğurlanır. Ayrıca başı ağrıyanlar, bu türbeye giderek mum yakarlar. Her Çarşamba ve Cuma günleri de ziyaret edilerek, murat için dilekler tutulur.

Şeyh Et Türki Hazretleri, şehrin doğusunda, kendi adı ile anılan tepede medfundur. Kurban Bayramının arefe günü Hac mevsiminde, hacca gitmiş olanlar Arafat'a çıkınca, hacı aileleri ve yakınları da bu tepeye çıkarak, hacdaki yakınları için buradaki türbede mevlit okutur, dua ederler. Akşam olunca da mum yakarak şehre inerler ve çeşitli türbeleri ziyaret ederler. Eskiden şehre özel bir tatlı türü olan Aside ile ekmek dağıtılırdı. Geçmiş dönemlerde şehirde yaşayanlar genelde Arapça konuşurlardı. Şeyh Et

Türki'nin lakabından anlaşılacağı üzere, aslen Siirtli olmayıp, Batı Anadolu yörelerinden şehre gelip yerleşmiş, bunun için de (Şeyh et Türki=Türk Şeyhi) denilmiş olduğu nakledilir.[43] Anlatılır ki, Şeyh Tirki Siirt'e asker olarak gelmiş. Teskereyi aldıktan sonra Siirt'e yerleşerek Siirt Belediyesinde zabıtalık yapmış keramet sahibi zatlardan biridir. Siirtli hacılar Beytullah'ta iken bir Siirtli parasını kaybeder. Siirtli hacılar geri döner ama kendisi oradan dönemez. Bir gün durumunu fark eden ve Siirtlinin derdi olduğunu anlayan bir zat yanına yaklaşarak:- Bu sıkıntılı halin nedir bir derdin mi var? Diye sorar.- Evet. Paramı çaldırdım. Çaldırdığım için de geri dönemedim.- Peki, geri gitmek istiyor musun?- Evet, gitmek istiyorum.- Seni memleketine gönderirsem sebze halindeki falan zabıtaya tokat atabilir misin? Eğer söz verirsen seni götürürüm?, der.Şeyh çok disiplinli, adil ve vurduğunu deviren bir zabıtadır. Herkes ondan korkar yanına yaklaşamaz. Kara kara düşünen Siirtli başına gelecekleri iyi bildiğinden, "Öyle bir şey yapamam beni öldürür bu mümkün değil" der. Diğeri,

- Söz verirsen seni götürürüm. Diyerek Siirtli hacının yanından ayrılır. Bir hafta sonra adamın yanına tekrardan gelir. Adam perişan, çaresiz, çoluk çocuğunun özlemi sarmış bir halde, "Nasılsa burada kaldıkça gün be gün ölüme yaklaşacağım, bari

---

[43] Yaşar Kalafat. Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları Ve Kesik Baş Motifi

memleketimde çoluk çocuğumun yanında öleyim daha iyi.”, diye düşünerek kabul eder ve söz verir. Adam Siirtli hacının gözlerini kapatmasını ister. Gözleri kapalı hacıya iki tokat atar, hacı tokatlardan sonra gözlerini açınca bir bakar, Siirt’te halin kapısının önündedir. Karşısında da Şeyh Tirki. Siirtli hacı yavaş yavaş yaklaşarak ve tir tir titreyerek bir iki defa gider gelir ve en sonunda hızlı bir şekilde yaklaşarak Şeyh Tirkiye tokat atar. Şeyh Tirki böyle bir durumda normalde vuranı çoktan yere indirir ama, “bu işte bir iş var”, diyerek kolundan yakaladığı hacıyı bir kenara çeker. Hacı da bir korku, bir korku benim sonum ne olacak diye bekleyiştedir. Şeyh Tirki hacının neden tokat attığını sorar. Hacı her ne kadar bahane uydurup farklı şeyler söylese de Şeyh Tirki ikna olmaz. En sonunda Hacı, başından geçeni anlatır. Sonrasında Şeyh Tirki hacıya, “Sen tekrardan oraya geri gidecek, adama iş Kabe’nin önünde keramet göstermek değil, iş Siirt’in halinde keramet göstermektir diyeceksin.”, der ve adamın sırtına bir vuruşla adam kendini tekrardan Kabe’de bulur. Hacı bir bakar Kabe’nin kapısının önünde aynı adam tebessüm ederek bekliyor. Hemen sorar,

- Gidip tokat attın mı?

- Evet gittim, tokat da attım, ama sana mesaj gönderdi ve dedi ki, “iş Kâbe’de keramet göstermekte değil, iş Siirt’in halinde keramet göstermektir.” Kabe’deki zat bunun üzerine tebessüm eder ve

“haklıdır” diyerek Siirtli hacıyı tekrardan evine gönderir.

Şeyh Halef Türbesinde yatan zatın, Abdulkadir-i Geylani’nin torunu **Şeyh Halef** olduğu söylenmektedir. Şeyh Abdurrezzak Efendinin üç oğlundan biri olan Şeyh Halef adına bir cami inşa edilmiştir[44]. Türbesi, il merkezindeki Ülkü Mahallesi’nde bulunan Ülkü Camii’nin yan tarafındadır. Türbe 1532’de caminin ilk inşası ile birlikte yapılmış, fakat 1986 yılında cami yıktırılıp yeniden inşa edilince, türbe de yeniden inşa edilmiştir. Şeyh Halef daha önce adı “Şeyh Halef” olan, bilahare “Ülkü” olarak değiştirilen mahallede yine kendi adıyla anılan camide türbesi bulunan Allah dostu zatlardandır. Aynı Türbede Şeyh Halef’in kardeşi Şeyh Osman ile Şeyh Halef vakfiyesinin Vakıfı Hacı Mustafa Efendi ile Hacı Mustafa Efendinin babası Şehit Hüseyin’in makberleri bulunmaktadır. Türbede şehit oldukları belirtilen ancak adları bilinmeyen iki zatın daha mezarları vardır. Şehrin en zengin vakfiyelerden biri de Şeyh Halef Vakfiyesidir. Şeyh Halef Vakfiyesinin vakıfı ise Hacı Mustafa Efendidir. Binlerce dönüm arazi ve iş yerlerinin sahibi olan bu vakfiyenin mütevellisi Molla Mahmut Efendi ve onun çocuklarıdır. Merhum Ziya ve oğlu Merhum Avukat

---

[44] Muhammed Sıddık Hekim. Mürşitlerin Halleri. Fırka-i Naciye İlim, Kültür ve Araştırma Derneği. Kumluca / Antalya

Nedim Seçkin'den sonra, mütevellilik Bitlis Vakıflar Bölge Müdürlüğüne devredilir. Şeyh Halef Camii 1938 yılından vefat ettiği ana kadar mütevellilik görevini yapan Merhum Ziya Seçkin tarafından Anıtlar Yüksek Kurulunun onayı ile 1986'da yıktırılarak bugünkü duruma getirilmiştir. 2014'te Şeyh Halef Vakfiyesinin Mütevellilik Görevi Vakıflar Genel Müdürlüğünce yeniden Seçkin Ailesinin uhdesine verilir.

Hemen her gün ziyaret edilmesiyle birlikte, Perşembe günü ikindiden sonra özellikle ziyaret edildiği ve dilek sahiplerinin Allah rızası için Şeyh Halef'e sevap niyetine adaklarda bulundukları bilinir. Burada bulunan kuyu suyunun, sıtmaya iyi geldiği söylenir. Sıtma olan hastalar, bu su ile yüzlerini yıkarlarsa, şifa bulacaklarına inanılır. Ayrıca zeka yönünden geri olan ve konuşmada güçlük çeken çocuklar, bu türbeye getirilerek Allah'a dua edilir ve bu türbenin suyundan çocuğa içirilerek, şifa beklenir. Konuşmada zorluk çeken çocuklarla, zihninin açılmasını dileyen kişiler de bu türbeye getirilir, türbenin anahtarını ağızlarına koyarak çevirirler. Bu şekilde zihinlerinin açılarak, şifa bulacaklarına inanırlar.

Şeyh İlyas ismiyle anılan zat ilin doğu tarafındaki Algül Mahallesinde, basit bir türbede medfundur. Türbenin yanında bir mescid ve medrese bulunmaktadır. Yapı itibariyle çok eski olan türbe, 1984 yılında mahalle halkı tarafından yıktırılarak

yeniden inşa edilmiştir. Anlatılanlara göre Şeyh İlyas'ın hocası Şeyh Musa, hacca gittiğinde şeyh İlyas, hocasının çok sevdiği peynirli bir çeşit tatlı olan "Aside Tatlısı" hazırlatarak, hocası hacdayken, tatlıyı hocasına verir. Hacca giden diğer insanlar tarafından da bu olaya şahit olunur. Çocuklarının erken yürümesini isteyen aileler ile çocuklarının yürümesi geciken aileler, bu türbeye giderek, orada mum yakarlar. Ayrıca aside tatlısı yaparak, oradaki fakirlere ve diğer insanlara dağıtırlar.

Rivayete göre, Mekke'de yapılan bir savaş sırasında **Şeyh Tayyar**'ın başı kesilmiştir[45]. O zamanlar Siirt göl halindeymiş; sadece şu an Şeyh Tayyar türbesinin bulunduğu bölgede bir ağaç varmış. Başı kesik Şeyh Tayyar, Allah tarafından uçurulur ve ağacın altına getirilir ve orada gömülür. Bu olayın, salı günü vuku bulmuş olduğuna inanılır. Türbenin sadece salı günleri ziyaret edilmesi bu olayla ilişkilendirilir. Türbe ve ağaç, yöre halkı tarafından muhtelif dert ve tasalardan kurtulmak maksadıyla ziyaret edilmektedir. Şeyh Tayyar türbesine giden kişi, sadece bir kez giydiği atleti, yıkamadan türbeye atar. Şeyh Tayyar türbesi psikolojik sıkıntıları olan kimseler tarafından ziyaret edilmektedir[46].

---

[45] Rezan Karakaş. Siirt Halk Kültüründe Kutsal Ağaç Ve Türbeler

[46] Yaşar Kalafat. Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları Ve Kesik Baş Motifi.

Tayyar kelimesinin anlamı uçuran, uçurucu demektir. Siirt halkı şehir ve kendileri üzerine gelebilecek her türlü kötülüğün bu zat tarafından uçurulduğu yani bertaraf edildiği kanaatini taşır.

Anlatılır ki, Şeyh Tayyar Hazretlerine günün birinde Hacca gitmek isteyen biri gelir. Kendisinin Hacca gitmek istediğini söyler. Şeyh Hazretleri Hacca gitmek isteyen bu kişiye bir tokat aşk eder, bu kişi de bunun üzerine kendini Hacda bulur. Bu olaydan sonra Şeyh Hazretlerinin adı Şeyh Tayyar olarak anılır.

Şeyh Alameddin türbesi Algül Mahallesindedir.

Şeyh Fahreddin Türbesi Ulus Mahallesi'nde yer almaktadır[47]. Cami ile bitişik durumdaki türbe, 4x5 m. boyutlarında olup dikdörtgen planlıdır. Türbe, caminin zemin katı içinde kaldığından girişi de camiden sağlanmaktadır. İçten 3x3. m. boyutlarında kareye yakın yapının üzerini, tromplarla geçilen kubbe örtmektedir. İçinde bir ahşap sanduka ve doğu duvarında alçı içinde kalmış kitabeli şahide yer almaktadır. Türbede aşırı rutubet bulunduğundan duvarlar erimektedir. Yapının sıvası altında kalan, ancak kazınarak temizlenip ortaya çıkarılan kitabenin ilk iki satırı celi sülüs, üçüncü satırı ise celi talik yazı ile yazılmış olup 1903 tarihinde Mimar Abdülfettah oğlu Abdullah'ın türbeyi yaptığı belirtilmektedir. Ayrıca türbenin içinde dört tane kırık mezar taşı

---

[47] Ali Boran-Abdülhamit Tüfekçioglu-Zekai Erdal. Siirt ve İlçelerindeki 2000 Yılı Yüzey Araştırması

vardır. isim ve tarih bulunmayan bu taşlarda dua cümleleri ve bitkisel süslemeler yer almaktadır.

Şeyh Yusuf El Garib Hazretlerinin türbesi Ulus Mahallesindedir. Türbenin yanına Zamur ailesi tarafından, genç yaşta vefat eden oğulları Servet Zamur adına 400 kişinin aynı anda ibadet edebileceği bir cami yaptırılır.

Şeyh Sabri Hazretlerinin hangi devirde yaşadığı bilinmiyor. Dört yol ağzında demir kafes içine alınmış olan kabri Siirt'in Doğan mahallesinde olup çocuklar sancılandığında ziyaret edilmekte olduğu nakledilir. Kabrinin yanında bulunan camisi yol yapımı sırasında yıktırılmıştır. İl merkezine 18 km. mesafede bulunan *Tuzkuyusu* (Erbin) köyünde **Şeyh Fahreddin**, **Büyük Şeyh Mahmud**, **Şeyh el Hulü**, **Şeyh Mahmut el Bayraktar**'ın türbeleri bulunmaktadır[48].

İl merkezine dokuz km. mesafede bulunan *Doluharman* köyünde **Şeyh Ali el Fiskini**, **Şeyh Şerafeddin**, ve üç yerde türbesi bulunan **Şeyh Saet**'in türbeleri bulunmaktadır. Miryusuf köyünde **Mir Yusuf** adında bir velinin mezarı bulunmaktadır. Bu ziyarete felçli hastalar gider. Hasta kişi, ziyareti tavaf ettikten sonra orada bulunan büyük bir ağacın altında uyur. Ayrıca ağaca bez, çaput, ip vb. bağlar. Ağaç altında uyuyan kişi, derdini, tasasını orada bırakır;

---

[48] Yaşar Kalafat. Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları Ve Kesik Baş Motifi

çünkü “kutsal ağaç” figürü, hastalığı izole edecek enerjiye sahiptir.

İlçe 20 Mayıs 1938’de Tütenocak'ta kurulur. 1949'da merkezi, Havil Hanları mevkiine nakledilir. Daha sonra ilçenin adı Baykan olarak değiştirilir. İlçenin yeni kurulmasına rağmen, günümüzde köy konumundaki Çevrimtepe[49] ve Adakale[50] Osmanlı döneminde önemli birer kültür merkezi durumundadır[51]. Baykan’ın 29 köyü ve iki beldesinde yapılan çalışmalar sonunda beş cami, bir medrese, iki köprü, üç kale, üç kilise, üç çeşme, iki hamam, çamaşırhane, iki ev, dört türbe, 50 mezar taşı, bir madeni su kabı ve yörede toplam 25 elyazması eser tesbit edilmiştir. Bunlardan beşi Kur’an-ı Kerim, diğerleri ise dini–edebi eserlerdir. Bu 25 eserde ta’lik, nesih ve rik’a yazı türü kullanılmıştır. Su kabının üzerindeki yazı karakteri ve süslemeler Beylikler dönemini hatırlatmaktadır. İnanç turizmi açısından Veysel Karani Türbesi ise, bölgenin en önemli ziyaret merkezidir.

---

[49] Dilektepe bucağına bağlı olan köy ilçeye 30 km. mesafede bulunmaktadır. Bir zamanlar Zirkî/Zirkan beyliğinin bir kolunun başkenti idi. Kürtçe ismi Kürt tepecikleri anlamına gelen Girdikan’dır.

[50] İlçe merkezine 16 km. mesafede bulunan köyün Kürtçe ismi Derzin olup Derzin Mirliğine başkentlik yapmış olduğu nakledilir.

[51] Ali Boran. Baykan’daki Tarihi Eserler. Aça Yayınları. Ankara. 2007

İlçe sınırları içinde Çevrimtepe köyünde cami, kilise, kale, Kanyamira Çeşmesi, Şeyh Ali Türbesi, Şeyh Ali Hanı, Şeyh Ali Mezarlığı, Karakaya köyünde cami, Atatürk Evi, Ulaştı köyünde Eski Cami ve sarnıç, çeşme, Yarımca köyünde cami, Adakale köyünde kale, cami ve medrese, kilise, mezar taşları, üç türbe, Çarpiran I. Köprüsü, Çarpiran II. Köprüsü, Çaykaya köyünde kale, Dedebakır köyünde tabyalar, Husyar Kilisesi, Çelikli köyünde Çeşme, kaya mezarları, ziyaret yeri, Dilektepe köyünde Çamaşırhane, Yarımca köyünde Çamaşırhane, ilçe merkezinde Havil Hanları[52], Dedebakır köyünde Atatürk Evi, Veysel Karani Türbesi, Gümüşkaş köyü

---

[52] Tuncer makalesinde burası hakkında şu bilgileri verir. İlçe merkezinden yaklaşık üç Km. sonra Bayhan adlı bir yere ulaşılacaktır. 1/25.000 ölçekli haritalar buraya Havil Hanları diyor. Demek ki han sayısı birden çoktur. Bir Km. kadar içeride kuzeybatıda Havil Köyü bulunur. Kümelenen hanların, adını bu köyden aldığı anlaşılıyor. Han sayısının çokluğu, yolcu fazlalığından ziyade, zor bir yolculuğa başlangıcın belirtisi olmalıdır, ileride yolun sık sık kapanması, burada güvenceli bir birikimi oluşturuyor demektir. Hemen üç Km. sonra (Yol Beldeme) diye haritada görülen yer, ilk ağızda, çevreden gelip kervana katılmak isteyen yolcular için hazırlanmış olabilir. Herhalde, basit de olsa, üstü kapalı, korunaklı bir yapı vardı burada. Tipi, çığ gibi birden bastıran tehlikeler için sığınılan yerler de olabilirdi. Buradan üç Km. sonra eski Şekerim Köprüsü aşılacak ve Siirt il sınırından çıkılarak Bitlis bölgesine girilecektir. “Orhan Cezmi Tuncer. Diyarbakır-Bitlis Kervan Yolu ve Üzerindeki Hanlarımız”

mezarlığı, Kasımlı köyü mezarlığı tarihi değeri bulunan yerlerdir.

Kayalık bir arazi üzerine düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiş olan Çevrimtepe Camii, özellikle aşağısındaki araziye hakim bir konumdadır[53]. Kitabesine göre cami, 1570 yılında Emir Ahmet Oğlu Emir Halil tarafından yaptırılmıştır. Cami, mescit, giriş ünitesi ve revak ile iki sarnıçtan oluşmaktadır. Caminin kuzeydoğusunda yer alan tuvalet, abdest alma yeri ve su deposu ise yakın zamanda eklenmiştir.

Şeyh Ali türbesi *Çevrimtepe* köyüne varmadan yolun sol tarafında olup köylülerin "Ziyaret-i Şeyh Ali" diye isimlendirdikleri mezarlık içinde yer almaktadır[54]. Tamamen sağlam olan yapı, kuzey-güney doğrultusunda uzanan 13.65x9.80 m. ebadında dikdörtgen planlı olup, dört mekandan oluşmaktadır. Günümüzde yapılmış olan avludan dışarı sivri kemerle açılmış, kuzey-güney doğrultusunda uzanan düzgün dikdörtgen planlı ve üzeri yine aynı doğrultuda uzanan beşik tonozlu eyvandan, bölümlere geçilmektedir. Eyvanda yerden yükseltilmiş dikdörtgen bir platform üzerinde dört adet, baş ve ayak taşları bulunan sandukalı mezar yer almaktadır. Eyvanın güneybatısında bir ocak nişi ile bir pencere, batı duvarında da batıdaki üçüncü mekana geçişi sağlayan

---

53 Abdülhamit Tüfekçioğlu. Baykan'daki Camiler

54 Ali Boran. Siirt ve İlçelerindeki 2001 Yılı Yüzey Araştırması

kapı görülmektedir. Eyvanın kuzeyindeki lentolu ve içten sivri kemerli bir niş içine alınmış kapı açıklığıyla ikinci mekana girilmektedir. Bu kısım, kuzey-güney doğrultusunda uzanan düzgün olmayan dörtgen planlı olup üzeri aynı doğrultuda uzanan beşik tonoz örtülüdür. İç mekanda iki tane baş ve ayak şahideli sanduka tipinde mezar vardır. Eyvanın batı duvarındaki lentolu ve içten sivri kemerli bir niş içine alınmış bir kapıyla üçüncü kısma ulaşılmaktadır. Bu bölüm eyvanla aynı büyüklükte olmasına karşılık, ondan daha geniştir. Bu mekan kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı olup üzeri aynı yönde uzanan beşik tonoz örtülüdür. Burada yerden yükseltilmiş dikdörtgen bir platform üzerinde baş ve ayak şahideleri mevcut, sandukalı üç tane mezar bulunmaktadır. Güney duvarında ortada yarım daire planlı ve sivri kemerli mihrap nişi, nişin de her iki yanında birer mazgal pencere yer almaktadır. Ayrıca batı duvarında da bir mazgal pencere ve bir niş görülmektedir. Kuzey duvarının ortasındaki lentolu ve içten sivri kemerli bir niş içine alınmış giriş açıklığıyla, kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı ve aynı yönde uzanan beşik tonoz örtülü dördüncü kısma girilmektedir. Burada da yer seviyesinde baş ve ayak şahideleri olan sandukalı üç adet mezar mevcuttur. Batı duvarındaki bir mazgal pencereyle iç mekan aydınlatılmaktadır.

Türbe içinde 12 adet sanduka bulunmaktadır. Bunlardan altı tanesinde yazı ve süslemeye yer verilmiştir. Geometrik, rumi, penç, yaprak gibi motiflerin yanı sıra mahalli üslupta yazılmış yazı öğeleriyle

bezenmiş bu kabirlerde Fatma Hanım (taşın üzerindeki vefat tarihi 1680), Abdülkadir Geylani neslinden Şeyh Halif oğlu Şeyh Abdülhadi, türbenin bugünkü isimle adlandırılmasına sebep olan Şeyh Şerefeddin oğlu Şeyh Ali (mezar taşı üzerindeki vefat tarihi 1691), Hasan Bey kızı Hatun Hanım ve Şeyh Ali'nin kızı ile Mehmet Ağanın isimleri tespit edilmektedir. Mezar taşlarındaki bu isim ve tarihler, inşa tarihi belli olmayan türbenin tarihlendirilmesi için de yardımcı olabilir.

"Ziyaret-i Şeyh Ali" diye isimlendirilen türbenin dışında dağınık olarak zamanla mezarlık oluşmuştur. Mezarlık içinde 10 adet baş ve ayak şahideli mezar taşı tespit edilmiştir. Şahideleri üçgen, sivri kemer ve dilimli kemer alınlıklı tepelik tipinde olan bu mezar taşları arasında Şeyh Mustafa oğlu Şeyh Abdulkadir (1840), Şeyh Ahmed oğlu Şeyh Mustafa (1789), Şeyh Abdulkadir oğlu Şeyh Abdülvahab (1860), Şeyh Abdürrezzak el-Kadiri kızı Halime Hatun (1842), Şeyh ismail oğlu Şeyh Abdülkadir (1881), Seyyid Abdülkadir Geylani neslinden Şeyh Hasan oğlu Şeyh Süleyman oğlu Şeyh Safiyyüddin (1889), Devas Ağa Selüki oğlu Halid Ağa (1824), Halid Ağa oğlu Ferhüd Ağa (1852), Bilo oğlu Nadir Ağa (1887)'nın mezar taşları tespit edilmiştir.

Kilisenin biri *Dilektepe* köyü sınırları içinde, köye üç km. mesafededir[55]. Patika bir yolla ulaşılan kilise, tepenin yamacında olup bir kısmı zamanla toprak altında

---

[55] Ali Boran-Abdülhamit Tüfekçioglu-Zekai Erdal. Siirt ve İlçelerindeki 2000 Yılı Yüzey Araştırması

kalmıştır. Doğu-batı doğrultusundaki kilise, dikdörtgen bir plana sahiptir. Tek nefli kilisenin üzeri beşik tonozludur. Kilisenin apsisinin bir kısmı ile batı duvarı yıkılmıştır. Yapının beden duvarlarında düzgün olmayan kesme taş, üst örtüde moloz taş, naosun zemininde ise düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Dış ve iç cephelerde herhangi bir süslemeye yer verilmemiş, fakat iç kısımların sıvalı olduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır. Tek nefli kilisenin iç mekanı, define avcıları tarafından tahrip edilmiştir.

Adakale (Derzin) köyüne 12 km.lik bir yolla ulaşılmaktadır. Köyün merkezindeki ilkokulun güneyinde yer alan kilise, doğu-batı doğrultusunda olup dikdörtgen planlıdır. Yapının bir bölümü günümüze yıkılmış vaziyette ulaşmış olup, bugün halen bir kısmı tandır, bir kısmı da depo olarak kullanılmaktadır. Ayrıca yapının kuzey tarafına yeni bölümler eklenmiştir. Kilisenin beden duvarlarında kesme taş malzeme, kemer geçiş elemanları ve örtü sisteminde ise tuğla malzeme kullanılmıştır. Çok sade tutulan cephelerde herhangi bir süsleme ya da kabartmaya yer verilmemiştir. Batı taraftaki tek kapıdan naosa girilmektedir. Kapı, sivri kemer alınlıklıdır. Tuğla malzemeden yapılan sivri kemerlerin desteklediği basık kubbenin eteğinde, tuğla malzemeden oluşturulan balık sırtı motifi yer almaktadır Dışa taşıntılı apsis yarım yuvarlağının önündeki kubbeli bölümün güney duvarında iç mekanı aydınlatan mazgal pencere açılmıştır.

Adakale köyü kalesinin kuzeydoğu eteğinde yer alan türbe, günümüze ulaşan şekliyle 6.00x8.00 m.

boyutlarında olup dikdörtgen planlıdır. Kırma taşla inşa edilen yapının batı cephesi tamamen yıkılmış, kuzey cephede mazgal pencere açılmıştır. Bugünkü yıkıntılardan etrafında başka yapıların da varlığı anlaşılan türbenin asıl girişi belli olmadığından güney cephedeki iki pencereden yapının içine girilmektedir. Beşik tonozla örtülü iç mekanda dört adet sandukalı mezar taşı bulunmaktadır. Sandukalarda baş ve ayak şahideleri mevcuttur. 1730 tarihli mezar taşı Şeref Han oğlu Muhammed Halef Bey'e, 1712 tarihli olan Muhammed Halef oğlu Hamza Bey'e, 1692 tarihli olanı da Hamza Bey'in oğlu Haydar Bey'e aittir. Bu mezar taşlarındaki kitabelerden hareketle türbenin 1693-1730 yılları arasında yapılmış olabileceği ileri sürülebilir.

Adakale’deki ikinci türbenin küçük bir duvarı temel seviyesinde kalmıştır. Buradaki mezarlıkta birden çok türbenin olduğu temel kalıntılarından anlaşılmaktadır. Gerek türbe içindeki ve gerekse etrafa yayılmış mezar taşlarının koruma altına alınması zorunlu görülmektedir. Çünkü zamanla bir kısmının kırıldığı, bir kısmının dereye düştüğü, bir bölümünün de toprak altında kaldığı tespit edilmiştir.

Adakale'de iki ayrı yerde yaklaşık 150 kadar mezar taşı bulunmaktadır. Burası, Şah Kulu Bey'in kızının mezarı başta olmak üzere, Siirt'teki en zengin mezarlıktır. Dönem ve üslup özelliği olarak bu bölgedeki mezar taşları Osmanlı Dönemi için önemli örneklerdir. Bu köyün cami haziresindeki mezar taşlarının birçoğu toprak altında kalmıştır. Bir kısmı da yıkılan ağaçlar altında

kalarak tahrip olmuştur. Bu haziredeki üç mezarda kitabe mevcuttur, diğerleri ise sadece bitkisel ya da geometrik motiflerle süslüdür. Birinci mezarın şahideleri dilimli kemer şeklindedir. Bu mezarın 1573 yılında ölen Şah Muhammed kızı Şühdebay (Şehzebay) Hatun'a ait olup, ikinci mezarın kime ait olduğu belli değildir. Üçüncü mezar ise şahideli ve sandukalı olup prizmatik sanduka şeklindedir. Bu mezar Şahkuli Bey Kızı Gevher Sultan adına yapılmıştır. Bu mezarlıktaki süsleme ve yazılar klasik Osmanlı üslubundadır.

Veysel Karani türbesi, ilçenin sekiz km. güneybatısındaki *Ziyaret* beldesinde bulunmaktadır. Asıl adı Üveys bin Amir-i Karani olan Veysel Karani'nin doğum yeri, Yemen'in Karen Köyü'dür. 555–560 yılları arasında burada doğduğu tahmin edilir.

Üveys el-Karani, Yemen'deki Murad kabilesinin Karan aşiretine mensuptur[56]. Bazı hadis kitaplarındaki rivayetlere göre Hazreti Ömer, halifeliği döneminde Yemen'den gelen bir grup insana aralarında Üveys el-Karani'nin bulunup bulunmadığını sormuş, bunun üzerine Üveys ortaya çıkıp kendini tanıtmış, Ömer de Resul-i Ekrem'in kendisine ileride Üveys'in Medine'ye geleceğini haber verdiğini ve onu gördüğü takdirde dua istemesini tavsiye ettiğini söylemiş, Üveys de ona dua etmiştir. Bu sırada Hazreti Ömer, Üveys'in Kufe'ye gitmekte olduğunu öğrenince Kufe valisine onun

[56]Veysel Karanî. Necdet Tosun. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 43

hakkında bir mektup yazmayı teklif etmiş, ancak Üveys kalabalıktan uzak sade bir hayat yaşamayı tercih ettiğini belirtmiştir. Ertesi yıl Kufe'den hacca gelen bir kişiye Üveys'in durumunu soran Hazreti Ömer, onun yoksulluk içinde yaşadığını öğrenince, ona Üveys hakkında Hazreti Peygamber'den duyduklarını anlatmış, hacdan dönen Kufeli de Üveys'in yanına gidip ondan dua istemiştir. Bu olay üzerine halkın dua istemek için yanına gelip kendisine iltifat etmesinden endişe duyan Veysel Karani'nin o bölgeyi terk ettiği kaydedilir.

Veysel'in Yemen'de iken nasıl müslüman olduğu, Kufe'deki hayatı, vefatı ve şahsiyetine dair yeterli bilgi yoktur. Rivayetlere göre Veysel Karani Yemen'de deve çobanlığı yaparak, hurma çekirdekleri toplayıp satarak geçimini sağlayan bir zahiddir. Muhtemelen İslam'ı anlatmak üzere Yemen'e giden müslümanlar vasıtasıyla İslamiyet'i kabul etmiştir. Medine'ye gidip Hazreti Peygamber'i ziyaret etme arzusuna rağmen yaşlı annesini bırakamamış, fakat daha sonra annesinden kısa süreliğine izin alıp Medine'ye gelmiş, ancak Resul-i Ekrem'i o gün evde bulamadığından görüşememiş ve aynı gün Yemen'e dönmek zorunda kalmıştır. Uhud Gazvesi'nde Resulullah'ın bir dişinin kırıldığını haber alınca onun da bir dişini veya bütün dişlerini kırdığı rivayet edilir.

Muhtemelen annesinin vefatının ardından Kufe'ye giden Veysel, Hazreti Ömer'le görüşüp oradan Kufe'ye geçmiştir. Bazı kaynaklara göre Hazreti Peygamber vefatından kısa bir süre önce hırkasını çıkarıp Hazreti Ömer'e ve Hazreti Ali'ye vermiş, bunu Üveys el-

Karani'ye vermelerini söylemiş, onlar da Veysel'in Kufe'ye yerleşmesinden sonra hırkayı ona götürmüştür. Kufe'de münzevi bir hayat yaşayan Veysel'in 657 yılında vuku bulan Sıffin Savaşı'na Hazreti Ali'nin saflarında katıldığı ve bu savaşta şehid olduğu kabul edilir. Bundan dolayı İmamiyye Şiası'nda özel bir yere sahiptir. Diğer taraftan bazı kaynaklarda Azerbaycan'a yapılan bir sefer esnasında veya Deylem savaşında öldüğü belirtilir. Veysel'in gömüldüğü yer de belli değildir. Yemen'in Zebid, İran'ın Kazvin ve Kirmanşah, Özbekistan'ın Hive, Suriye'nin Şam ve Rakka şehirleriyle Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde ona nisbet edilen makam-mezarlar vardır. Anadolu'daki en meşhur makamları Manisa, Mardin, Kurtalan, Bursa Gemlik yolundaki Atıcılar, Diyarbakır'ın Lice ilçesi ve Siirt'in Baykan ilçesi yakınındadır. Veysel'in Sıffin Savaşı'nda öldüğü yolundaki rivayetlerin genel kabul gördüğü, bu savaşın da Suriye'nin Rakka şehri yakınlarında vuku bulduğu dikkate alınırsa asıl kabrinin bu şehirde olması ihtimali güç kazanır[57].

Zahidane hayatı dolayısıyla Veysel Karani tasavvuf ehli tarafından örnek bir şahsiyet kabul edilmiş, Hazreti Peygamber'i zahiren görmemekle birlikte manen kendisinden feyiz aldığı ileri sürülmüştür. Bu sebeple sonraki asırlarda Resul-i Ekrem'i, Veysel Karani'yi veya herhangi bir şeyhi görmeden rüya gibi manevi bir yolla

---

[57] 26.03.2014 tarihinde El Kaide'ye bağlı Irak Şam İslam Devleti'ne (IŞİD) mensup teröristler Suriye'nin Rakka ilinde bulunan Veysel Karani'nin türbesini bombaladılar. Türbenin havaya uçurma görüntüleri internette yayınlandı.

onlardan eğitim alan kişilere Üveysi denmiş, bu şekilde eğitim almaya Üveysilik adı verilmiştir. Ayrıca Resulullah'a nisbet edilen, "Rahmanın nefesini Yemen'den alıyorum" sözüyle Veysel Karani'nin kastedildiği söylenmiştir. Hazreti Peygamber'in ona bıraktığı rivayet edilen hırkanın sonraki nesillere intikal ederek günümüze ulaştığı kabul edilir. Bu hırka, İstanbul'un Fatih ilçesindeki Hırka-i Şerif Camii'nde ramazan aylarında ziyaret edilmektedir[58]. Hırka-ı Şerif Camii, İstanbul, Fatih İlçesi'nde Atikali semti sınırları içinde, adını verdiği Hırka-i şerif Mahallesi'nde yer almakta olup 1851'de inşa edilmiştir. Burası, Hazreti Muhammed'in Veysel Karani'ye hediye ettiği hırkanın (Hırka-ı Şerif) muhafaza ve ziyaret edilmesi için padişah Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılmıştır. Veysel Karani'nin vefatından sonra Üveysi sülalesi elinde kalan Hırka-ı Şerif XVII. Yüzyılın başlarında, ailenin o tarihteki reisi Şükrullah Üveysi tarafından I. Ahmed'in fermanı gereğince İstanbul'a getirilir. İstanbul'a yerleşen Üveysi ailesinin, Fatih semtindeki evinde ziyaret edilen hırkanın korunması için Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın kagir bir hücre ile bitişiğinde bir çeşme ve imaret inşa ettirdiği, daha sonra Şeyh Osman Üveysi zamanında 1725'te ilk defa bir vakfın tesis edildiği bilinir. Yapının ziyaretler için yetersiz kalması üzerine I. Abdülhamid bugün "Küçük Hırka-i Şerif Dairesi" veya "Eski Hırka-i

---

[58] Baha Tanman. Hırka-i Şerif Camii. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 17

Şerif Odası" olarak adlandırılan ve caminin avlusunda kalan hücreyi 1780'de inşa ettirir. II. Mahmud tarafından 1812'de yenilenen hücre zamanla yetersiz kalınca Sultan Abdülmecit devrinde Hırka-ı Şerif Camii yaptırılır. Çevredeki binaların kamulaştırılarak yıktırılmasından sonra 1847'de başlayan inşaat, 1851'de tamamlanır. Camide Hırka-ı Şerif'in korunması ve ziyareti için birimler, hünkar mahfili ve hünkar kasrı bulunur. Ayrıca yapının çevresinde Üveysi ailesinin en yaşlı erkek bireyi (reisi) ile ailesi için bir meşruta, bu kişinin reşit olmaması halinde kendisine vekalet edecek olana mahsus vekil dairesi, hırka-i şerifi korumakla görevli bir bölük jandarma için kışla ve görevliler için çeşitli odalar da inşa edilmiştir.

Veysel Karani'nin Uhud Gazvesi'nde Resul-i Ekrem'in dişinin kırılması üzerine kendi dişini kırdığı şeklindeki rivayete istinaden, Pakistan'ın Lahor şehrindeki Badşahi Camii'nin avlusunda bulunan Teberrükat-ı Mukaddese Bölümü'nde ona izafe edilen kırık iki diş sergilenmektedir[59]. Hayatına dair müstakil

---

[59] I. Alemgir Şah (1618 - 1707) tarafından inşa ettirilen cami 100 bin kişi kapasiteli olup 1673'te hizmete girer. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı'nın Başkanlığı'nı yaptığı, talebin ise Pencap Hükümeti Evkaf Bakanlığı tarafından geldiği, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanlarından oluşan bir heyet 18–23 Kasım 2014 tarihinde Pakistan'ın Pencap Eyaleti Lahor Şehrinde Badşahi Camii'nde bulunan Hazreti Muhammed, Hazreti Ali ve Hazreti Fatimaya ait olan kutsal emanetlerin durumunu yerinde tespit etmek,

menakıbnameler ve şiirler kaleme alınan Veysel Karani'nin gerçek hayatı ile efsanevi kişiliği birbirine karışmıştır.

Yakın zamanda yenilenmiş olan külliyenin ilk inşa tarihi kesin şekilde bilinmemektedir[60]. X. Yüzyıl coğrafyacısı Muhammed b. Ahmed el-Makdisi ve Nasır-ı Hüsrev eserlerinde bugünkü Ziyaret beldesinde mevcut bir mescidden bahseder. Evliya Çelebi ise Veysel Karani Camii ve Türbesi'nden Mescid-i Üveys-i Karani diye söz eder ve ayrıntılı bilgi verir. Evliya Çelebi'nin, "Menzil-i Hazret-i Sultan Veys: Hazzo hakinde bir dere ve tepeli sengistan içre bir uyun-i sagire kenarında ..." ifadesiyle tanıttığı cami ve türbe, Kanuni Sultan Süleyman'ın Irakeyn Seferi'ne (1534) katılan Matrakçı Nasuh'un minyatüründe gerçekçi bir şekilde tasvir edilir. Bu minyatürde sekizgen planlı ve üzeri içten kubbe, dıştan külahla örtülü türbe ile buna bitişik iki bölümlü kubbeli cami görülmektedir.

---

muhafaza ve teşhir işlemlerini değerlendirmek ve çağdaş müzecilik anlayışına uygun sergileme tekniklerinin araştırılması için incelemelerde bulunmuşlardır. Sergilenmesi düşünülen kutsal emanetler arasında, Peygamber Efendimize ait sarık, hırka, sandalet ve asası ile Hazreti Ali ve Hazreti Fatima'ya ait emanet eserler bulunmaktadır.

[60] Veysel Karanî Külliyesi. İbrahim Yıldırım. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 43

Türbeyi Osmanlı devrinde saray tarafından görevlendirilen türbedarlar idare eder. Son dönemde tayin edilen Seyyid Muhammed'in (ö. 1902) ardından Seyyid Abdülkerim Tekin bu göreve getirilir. Seyyid Abdülkerim, 1918'de vefat eden amcası Seyyid Ali'nin yerine kaymakamlık payesiyle Siirt'in son nakibüleşrafı olmuş, 1934'te Siirt'te vefat etmiş ve Zeyve Mezarlığı'na defnedilmiştir. Seyyid Abdülkerim zamanında türbenin sol tarafında bir mescidle bir medrese inşa edilmiştir. İsmet İnönü zamanında tekkenin kapatıldığı, önüne duvar örüldüğü, kimsenin içeriye girmesine izin verilmediği, daha sonra Demokrat Parti zamanında türbenin tekrar ziyarete açıldığı nakledilir. 1901 yılında "cas" denilen yerli harçla ve kısmen moloz taşlarla yapılan ve çatısı tonozlarla örtülen türbe, mimari tarzı itibariyle bir sanat değeri taşımadığı gibi devamlı rutubet alması sebebiyle tehlikeli bir durum arzettiğinden 1967'de Veysel Karani Tarihi Eserleri Koruma ve Eski Değerleriyle Güzelleştirme Derneği tarafından yıktırılır ve valilikçe hazırlatılan plana göre eski ölçüler içinde yeni bir türbe inşa edilir. Külliye, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün girişimleriyle 1974 yılından itibaren çok daha bakımlı bir görünüme kavuşur. 1982'de avlu düzenlemesinden sonra 1983'te kesimhane binaları, ardından otel ve konukevi binaları devreye sokulur. Cami ve türbe 1987, 1991 ve 1998'de onarımdan geçirilir, 1998-2001 yılları arasındaki restorasyonda türbenin içi ve çevresi düzenlenir.

Kare planlı olan caminin son cemaat yeri üç kubbelidir. Ana mekanı örten kubbe sekizgen kasnağa

oturmaktadır. Son cemaat yerindeki sütunlar kısa olup kubbeler yuvarlak ve geniş aralıklı kemerler üzerine dayanmaktadır. Sade bir iç mekana sahip olan caminin kalem işleri ve hat uygulamaları bozuktur. Kubbeye geçiş iç mekandaki tromplarla sağlanmıştır. Harimin içi, alttan harimi çevreleyen yuvarlak nişli pencerelerin üst hizasına kadar çinilerle kaplıdır. Mihrabı, sade ve düzgün kesme taştan, minberi ve vaaz kürsüsü ahşap olan caminin kadınlar mahfili yine ahşaptır ve harimin kuzeyinde yer alan giriş kapısının üstündedir. Caminin kuzeybatısında bulunan minare de ana yapıya bitişik olarak düzgün kesme taştan yapılmıştır. Kaidesi de düzgün kesme taştan olan minarede kaideden gövdeye pahlanarak bir geçiş sağlanmıştır. Kaidede yatay dikdörtgen mermer bir levha içinde 1956 tarihli, oldukça bozuk bir hatla Hazreti Muhammed'in Veysel Karani hakkında söylediği hadisler yazılmıştır. Bu çerçevenin altında, 1956 tarihli bir başka levhada ise iki satır halinde bir ayet yazılıdır (el-İsra 17/37)[61]. Caminin kuzeyindeki şadırvan yuvarlak sekiz kemerli ve tek kubbelidir. Türbe yakınında Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün iki katlı irtibat bürosu ve arkasında gasilhane ile müştemilat binası bulunmaktadır.

Türbe cami, şadırvan ve diğer müştemilat binalarıyla aynı avlu içinde yer almaktadır ve kareye yakın dikdörtgen planlı olup kubbe ile örtülüdür. Türbenin kuzey cephesinde iki kapı vardır. Bitkisel

[61] "Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme! Çünkü sen asla yeri yaramazsın ve boyca da dağlara erişemezsin."

süslerle bezenmiş Veysel Karani’nin ahşap sandukasının etrafı ahşap bir korkulukla çevrilidir. Sanduka köşelerde sepet örgülü birer, yanlarda çiçek motifli ikişer sütuna oturan yuvarlak ve dilimli sivri kemerli bir bölüm içinde yer almaktadır. Türbede pencere açıklıklarının üst hizalarına kadar duvarlar çini karolarla kaplanmıştır. Üst kısımlarda ve kubbede bitkisel süslemeli kalem işleri ve hat uygulamaları bulunmaktadır. Türbenin giriş kapısının hemen yanındaki mezarda türbedarlardan ve Siirt nakibüleşrafından Seyyid Muhammed Efendi yatmaktadır. Veysel Karani Türbesi’nin yanı başındaki ağaçlıklı alan mezarlık olarak düzenlenmiştir. Her yıl 16-17 Mayıs Veysel Karani'yi anma günleri olarak kutlanmakta, türbe bahar aylarında ve özellikle mayıs ayında yurdun dört bir yanından gelen ziyaretçilerin akınına uğramaktadır.

40 yaşının üzerindeyken Hazreti Peygamberi görmek için Medine’ye gitmek üzere annesinden izin alır. Uzun bir yolculuktan sonra Medine’ye gelir, ancak peygamberimiz Tebük Seferi’nde olduğu için, O’nu bulamaz. Hazreti Aişe O’na kapıyı açar ve selamını peygamberimize iletir. Peygamberimiz eve döndüğünde evine ulu bir insanın geldiğini anlar ve Hazreti Aişe’ye kimin geldiğini ve onu görüp görmediğini sorar. Hazreti Aişe, onu gördüğünü söyleyince peygamberimiz, “O gözünü ben de ziyaret edeyim, görüşün ve gördüğün mübarek olsun.”, der. Sahabilere de Üveys’i gören gözü ziyaret etmelerini

buyurur ve ardından, “Şüphesiz tabiinin en hayırlısı Üveys’dir.”, der. Peygamberimiz son hastalığında, Hazreti Ömer, Hazreti Ali ve Hazreti Aişe’ye, “Benden sonra, arkamdaki hırkamı Üveys’e verin.”, diye vasiyette bulunur. Hırka ona teslim edildikten sonra, halkın gözünde değeri artar. O da, annesinin vefatıyla Küfe’ye ve Basra’ya gider. Hazreti Ali, onu Sıffın Savaşı’nda yanında yer alması için, Medine’ye davet eder. Veysel Karani de oraya gider. Savaş sırasında yaralanarak 657 şevvalin 18. günü şehit olur. Şehit olduktan sonra, üç ayrı kabile onun naaşını alarak kendi topraklarına götürmek isterler. Bu duruma, ilk etapta Hazreti Ali de bir çözüm bulamayınca onu korumaya alır. Ertesi gün Veysel Karani Hazretleri’nin mübarek naaşı üç kabilenin de tabutlarında görülür. Her biri razı olarak; biri Yemen’e, biri Şam’a, biri de Bitlis’e doğru yola çıkarırlar.

Yörede en çok ziyaret edilen makamların başında Veysel Karani türbesi gelmektedir. Yıllık ziyaretçi adedi yüz binlerin üzerindedir. Veysel Karani huzurunda insanlar dua eder, dilek tutar ve kurbanlar keserler. Ayrıca, her yıl Mayıs ayında Cuma günleri burası topluca ziyaret edilir[62]. İna Gulanê, en az 200 yıldır kutlanmaktadır[63]. *Mayıs’ın Cuması* olarak çevrilen bu gün çevredeki insanlar için yıl boyunca beklenen özel bir gündür.

---

[62] Nurettin Özgen. Siirt’in İnanç Turizmi Mekanları: Ziyaret (Veysel Karani) ve Tillo (Aydınlar) Örnekleri

[63] Abdullah Mesut Ağır-Netice Bozkur. Veysel Karani İle İlgili Söylencelerden “İna Gulanê”

Eskiden türbeye gelerek şifa bulan insanlar, şükran borcu olarak gümüşten göz şekilleri yapıp türbeye asarlarmış. Yörede Veysel Karani türbesi'ne yedi defa gidenlerin, bir defa hacca gitmiş kadar sevap alacağı inancı vardır. Hatta ziyaret sırasında, orayı tavaf edenleri de görmek mümkündür. Türbenin yakınındaki dilek ağacına adaklar adayanlar da vardır. Ayrıca çocuğu olmayanlar ya da herhangi bir muradı olan insanlar, türbeyi tavaf etmek için de oraya gitmektedir[64]. Diğer taraftan, özelikle Batman civarında Veysel Karani'nin çok gezmiş olmasına atıfta bulunularak yapılması uzun uğraş isteyen işlerin zamanında yapılamadığı durumlarda '*Bi Weysel Karaniyê Heft Riya*' (Yedi Yol Üzerindeki Veysel Karani Üzerine) şeklinde bir yemin çeşidi bulunmaktadır[65].

Veysel Karani türbesinin yanındaki yaklaşık iki yüz metre mesafede bulunan tepede, küçük bir türbe ve o türbe ile ilgili halk arasında anlatılan bir hikâye vardır. Anlatıldığına göre **Şeyh Osman**, Veysel Karani'yi görmek için yedi yıl boyunca yol yürür, karşısındaki tepeye ulaşır ve sırtını bir ağaca dayar. Orada şeytan karşısına çıkar. Şeyh Osman, Veysel Karani'ye ulaşmak için daha ne kadar yürümesi gerektiğini sorar. Bu soruya cevaben şeytan da "geldiğin yol kadar yolun var", der.

---

[64] İbrahim Taşpınar. Siirt İli ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi. Elazığ. 2006

[65] Bilal Altan-Canser Kardaş. Kutsallık Atfedilen Kişiler Üzerinden Yemin: Güneydoğu Örneği

Bunun üzerine o da, “Allah’ım sen benim canımı al!”, diye nida eder. Allah da onun duasına icabet ederek canını alır. Bunu duyan Veysel Karani, “beni ziyaret edip şeyh Osman’ı ziyaret etmeyenin ziyareti kabul olmaz”, der. İna Gulanê ziyaretinde ilk önce şeyh Osman’ın türbesi, daha sonra Veysel Karani türbesi ziyaret edilir.

Kara Ev (Haniya Reş) de denilen türbe, ilçenin *Kasımlı* köyündedir[66]. Bir mağaradan ibaret olan ziyarette şeyhlerin mezarının olduğu söylenir. Bir zamanlar köylüler, harabe halinde olan bu yeri yeniden inşa etmek, türbe, medrese veya cami yapmak isterler; ancak kutsal addedilen bir mekana dokunmaktan korkarlar. Bu sebepten oranın vekaletini alan kişiye sorarlar. Şeyh, köylülerin teklifini kabul etmez, ancak başka şeyhlere danışacağını belirtir. O sırada olağanüstü bir olay gerçekleşir ve bir patlama olur. Konuşma seslerinin de içinde yer aldığı bir gürültü duyulur. Şeyhler, birbirleriyle Arapça konuşmaktadırlar. Köylüler, korkudan tir tir titrerler. Sonunda gürültü kesilir ve buranın yıkılmasına karar verilir”. “Köylüler, buraya bir türbe yaparlar. Türbenin adı Şeyh Muhammed Verkanıs’tır. Bu şeyh, Sultan Şeyh Musa ez-Zuli El-Mardini’nin torunudur. Oğlu Muhammet Sait’ten gelmedir. Şeyh Muhammet Verkanıs, Mardin’den Baykan’ın Verkanıs köyüne hicret etmiştir[67]. Şeyhin

---

[66] Rezan Karakaş. Sıra Dışı mekânlar

[67] Kasımlı bölge köyleri içinde en eski olanlardandır. Etrafında Kürdistan Mirlik Yönetimleri zamanında, mirlik merkezi olan

Hazreti Ömer soyundan olduğu ve 70.000 cinin emri altında olduğu rivayet edilir. Geçmişte birçok kez, türbenin düşmanlar tarafından yıkılmak istendiği, ancak bunu başaramadıkları söylenir. Türbeye zarar vermek için yaklaşan insanların gözlerinin köreldiği de ayrıca rivayetler arasındadır. Hastalar, yeni evlenenler, sıkıntısı olanlar bu kutsal mekana gelir, dilek dilerler. Ziyaretçilerin yanlarında bir keçi ya da keçi alacak kadar bir miktar parayı yanlarında getirmeleri bir zorunluluk olarak görülür. Aksi takdirde ziyaretleri kabul olmaz. Adaklık hayvan kesildikten sonra her eve 250 gram et dağıtılır. Türbenin içinde şeyhin kitapları, bastonu ve zinciri bulunur. Ziyaretçiler, ağrıyan yerlerine bu zinciri ve bastonu sürerler. Türbede bulunan küçük bir odada hastalar uyutulur. Hastanın rüya görmesi iyiye yorumlanır. Bütün bunlara ilaveten türbenin bahçesinde bulunan çeşmenin suyunun da şifalı olduğu söylenir. Çeşmede her tarafı dualarla dolu olan ve "teberrük" adı verilen tasa doldurulan suyla vücut mesh edilir". "Kara Ev", psikolojik sorunları olan insanları tedavi eden bir merkez olarak algılanır. Oraya giden kişi, öncelikle bir kurban bağışlar. Kesilen kurban, oradaki insanlara dağıtılır. Hasta kişi, karanlık bir odaya yatırılır. Eğer kişi,

---

iki merkez (Derzin ve Girdikan) vardır. Bu merkezler şu an aynı ilçeye bağlı olan köylerdir. Kasımlı 16.-17. yüzyılda kurulduğu sanılan bir yerdir. Warê Qasim (Kasım'ın Yurdu) ismi zamanla bugünkü şekli olan Werqanis'a dönüşmüştür.

uyuyup rüya görürse, iyileşeceği söylenir. Haftanın belli bir gününde gidilmesi ise bir kuraldır.

Baykan'da bulunan **Pir Hasan** türbesi civarındaki bir ağacın yabani meyvelerini toplar, suda kaynatır ve içerler.

İlçeye 25 km. mesafede bulunan *Dilektepe* köyündeki **Şeyh Ali El-Garisi** Hazretlerinin türbesini özellikle iç hastalıklar, asabiyet problemi olanlar ve çocuğu olmayan kadınlar ziyaret ederek Yüce Allah (cc)'tan bu büyük zatın hatırına şifa bulmayı umarlar. Aynı zamanda, çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar, "Şeyh Ali Gerisi" türbesinde bulunan ağaca bezden yaptığı beşikleri bağlar ve çocuk sahibi olmayı dilerler.

Cuma günleri ve hafta sonu ziyaretçi akınına uğrayan türbenin ve caminin yakın zamanlarda içi ve çevre düzenlemesi yapılır.

Vatandaşlardan kimileri adadıkları kurbanları kesmekte, kimileri de Kur'an okuyup dua etmektdirler. Türbeyi ziyaret eden birçok ailenin akşam yemeği olarak bulgur pilavı ve et yemeği pişirme adetini yerine getirdikleri görüldü.

Eruh Ermeni nüfusun yoğun olduğu yerlerden biri idi. Anlatılır ki, ilçedeki "Misilmeniler" 1915 yılında ölüm korkusuyla Müslümanlaşmışlardır. 1890 yılında bölgede 5.113 Ermeni yaşarken 1915 yılına gelindiğinde, Patrikhane kayıtlarına göre kazada yaşayan Ermenilerin sayısı 3.393'e düşer. Eski ismi Deh olan ilçede Ermenilere ait Surp Harutyun ve Surp Astvadzadzin Kiliseleriyle 95 öğrencisi olan bir de okul bulunuyordu. Yerel halk Dıhé'nin ilk kurulduğunda on evden veya aileden oluştuğuna inanmaktadır.

Eski ismi Eruh olan *Bilgili* köyü içindeki 420 yıllık Kırmızı Cami ve Çayırlı (merge) mezrasında 700 yıllık Nihvan Camisi bu yerleşimin çok eski olduğunu gösterir. Aynı şekilde, Mir Nasır Medresesinin yaklaşık 400 yıllık olduğu nakledilir. İlçeye 25 km. mesafede bulunan *Bilgili* (eski Eruh) köyünde **Şeyh Zahid** türbesi bulunur. Köyün asıl ismi Eruh'tu. Köyün bağlı olduğu Siirt'in ilçesinin ismi ise Dih'ti. Daha sonraları ilçenin beğenilmeyen ismi köyün ismiyle değiştirilip köye Bilgili ismi verilir. Köyde müslüman Kürtlerden önce Hristiyan bir kavim bulunmaktaydı. Yine bu tarihte köy Cizre beyliğine bağlı bir köydür. Bu Hristiyan ahali Cizreye olan vergi borçlarını aksatmaya başlayınca üzerlerine Derviş Ağa başkanlığında bir birlik gönderilerek yerlerinden

çıkartılır. Bu yerler de Derviş Ağa'ya ödül olarak verilir. Erbil'den gelen bir Kürt ağası olan Derviş Ağa çok zengin olup döneminde yöreye Kever-Çetinkol'da bulunan kale ve Deşt-a Hiné de bulunan kasrı yine Mızgefta Sor olarak bilinen Kızıl Cami inşa edilir. Bunun yanında 365 tane eser yaptırmış olduğu anlatılır. Bunların içinde sayısız köprü, cami, hamam, medrese, han, kale, türbe vardır.

Bilgili Köyü Camisi, Oymakılıç Köyü (Kaya Oyma) Camisi, Nehvan Camisi, Kelhok Kalesi Camisi, Kaşıkyayla Köyü Camisi, Bozatlı Köyü Eski Camisi, Eski Kavaközü Köyü Camisi, Yerliçoban Köyü Eski Camisi, Çırpılı Köyü Camisi, Karadayılar Köyü Ziyaret-i Tavki Camisi, Eski Yediyaprak Köyü Camisi, Budamış Köyü Eski Camisi, Oymakılıç Köyü Sariya Mescidi, Eski Kavaközü Köyü Kaya Oyma Camisi ilçenin Osmanlı Dönemi Eserleri arasında yer alır[68].

Oymakılıç köyünde medrese ve ikisi kaya oyma olmak üzere üç han vardır. Üzümlü köyünde **Sariya Hatun türbesi** ve bir han vardır.

Kavaközü köyünde bulunan XVI. Yüzyılda inşa edilmiş Emir Nasreddin Külliyesi, moloz ve kesme taştan yapılan cami, medrese, han değirmen ve hamam ise ilçenin önemli kültürel varlıklarındandır.

İlçeye 26 km. mesafede bulunan *Kuşdalı* köyündeki **Şeyh Abdal** türbesine cuma günü gidilmesi

---

[68] Eruh'ta Osmanlı Dönemi Eserleri. Abdülhamit Tüfekçioğlu. Ali Boran. Zekai Erdal. İrfan Yıldız. T.C.Siirt Valiliği. Ankara-2009

türbe içinde rüya görmek amacıyla bir saat kadar uyunması ve adak adanması bir gelenektir. Rüya görmeyenlerin iyileşmeyeceğine inanılır. 1689 yılında Şeyh Abdal Şaviri (Kuşdalı köyü) gelip Babil Kalesi Emiri; Mir é Reşa'dan Akdoğmuş köyü topraklarını 75 altın kuruşa satın almış, ve bu esnada satın alma senedi düzenlenmiş olduğu nakledilir[69].

Şeyh Abdurrahman eş Şaviri (1899-1974) ilçeye 26 km. mesafede bulunan Şavira (Kuşdalı) köyünde dünyaya gelir. Hazret-i Ömer'in neslinden olduğu nakledilir. Siirt'e yaptığı bir ziyaret sırasında vefat eder. Kendi köyü olan Şavir'de defnedilir. Tahsil çağına gelince önce babasından ders alır. Babası I. Dünya Savaşından hemen önce vefat eder. Ailenin yaşça en büyüğü olduğundan ailesini geçindirmek için tahsilini terk etmek zorunda kalır. Yirmi yaşında evlenir. Ancak tahsil yapamadığı için cahil kalmaktan çok üzgündür. Her şeye rağmen tahsile karar verir. Bu durumu hanımına söyleyince, hanımı buna razı olmaz. Bunun üzerine hanımından ayrılır.

Tahsile başlar. Önce Nivili'deki[70] Molla Yahya'nın yanına gidip ondan ders alır. Sonra Güveş'e

---

[69] 1985'e kadar Eruh ilçesine bağlı iken civar köyler olan Sağırsı Çöl ve Ekmekçilerle beraber Siirt merkeze bağlanan Akdoğmuş köyü Siirt merkeze 18 km uzaklıktadır.

[70] Nivili, Nivilan yeni ismiyle Çizmeli köyü ilçeye 13 km. mesafede bulunmakta olup eski köy terör sebebiyle 1993'te tahrip edilmiş ve bir km. kadar güneybatıda yeni yerleşim kurulmuştur

(*Ekinyolu*) gidip bir müddet de Molla Muhammed'den ders alır. Ardından Farikin'de Tivanikli Molla Zahir'e gider. Bu zattan ders aldığı sırada Molla Cami kitabını okurken, dedesi Şeyh Abdullah'ı rüyasında görür. Dedesi ona metin okumaktadır. Şerh-ül-Akaid kitabına kadar geldiğinde teberrük için iki veya üç dersi de, küçük Molla Hasan'dan alır. Bu tahsilden sonra tasavvufta Nakşi yolu şeyhlerinden Şeyh İbrahim Halebi hazretlerinin yanına gidip ona talebe olur. Bu hocasından hem ilimde hem de tasavvufta icazet alır. Hocasının vefatından sonra Van'da bulunan Şeyh Ramazan hazretlerine tabi olur. Anlatılır ki, Şeyh Ramazan Efendi Siirt'te talebelerinden Hacı Receb'in evinde sohbet etmektedir. Sohbetinde Peygamberi medhetmekte ve medhini şiir şeklinde söylemektedir. Bu sohbette Şeyh Abdurrahman da vardır. Bir ara Şeyh Ramazan Efendiye; "Resulullah'ı öyle medhediyorsun ki sanki karşınızda görüyor gibisiniz.", der. "Evet Resulullah'ı görüyorum.", deyince, "Biz bunca yıl ilim tahsili ile meşgul olduk göremedik. Siz nasıl görüyorsunuz.", der. Ramazan Efendi, "Resulullah'ı görmek istiyor musunuz?", diye sorar. "Elbette görmek isterim." der. Sohbet bitip cemaat dağıldıktan sonra gusül abdesti almasını söyler. Sonra yanına oturup, "Gözlerini kapa.", der. Anında kendini Medine-i münevverede Şeyh Ramazan Efendi ile birlikte Resulullah'ın huzurunda bulur. Peygamber efendimiz Şeyh Abdurrahman'a oturmasını Şeyh Ramazan'a da huzurda bulunanlara su dağıtmasını emir buyurur. Şeyh Ramazan Efendinin bu kerametini görünce, "Vallahi bütün insanlar benden yüz

çevirse, ben Şeyh Ramazan hazretlerini terk etmem." diyerek ona talebe olur.

Talebelerinden Sufi Nureddin şöyle anlatır. "Şeyh Abdurrahman hazretleri bir sene hacca gitti. Ben de kendisiyle gitmek istedim, fakat bana; "Bu sefer benimle gelme. Allahü teala izin verirse gelecek sene gidersin. Tabi nasib olursa, nasib olmazsa o başka.", diye buyurdu. Fakat nasib olmadı, gidemedim. Üçüncü sene hocam Şeyh Abdurrahman hazretleri gitmediği için bana yine nasib olmadı. Bu sefer bana buyurdu ki, "Benimle hacca gitmen nasib olmadı. Fakat inşaallah öyle birisiyle gideceksin ki kesinlikle derecesi bizden aşağı değildir." Aradan yirmi seneye yakın zaman geçti. Siirt'ten zamanın meşhur zatlarından Seyyid Tahir'in kalabalık bir kafile ile hacca gideceğini duydum. O sıralarda geceleri rüyamda hep hocam Şeyh Abdurrahman hazretlerini görürdüm. Bana; "O vakit geldi!", diye buyurdu. Bunun üzerine derhal hazırlanıp Siirt'e gittim. Seyyid Tahir hazretlerini ziyaret edip, kendileri ile birlikte hacca gitmek istediğimi söyledim. Bana hemen pasaportu hazırlamamı söyledi ve "İnşaallahü teala bizimle geleceksin.", dedi. Hazırlığımı tamamladım ve Seyyid Tahir hazretleriyle birlikte hacca gittim."

Bir talebesi de şöyle anlatır. "Bir defasında namaz kılmak için kalkmıştık. Namaza duracağımız sırada; "Herkes hocamın keramet sahibi olduğunu söylüyor. Keşke ben de bir kerametini görseydim.", diye kalbimden geçirdim. Tam bu sırada bana dönüp; "Oğlum neden

rahat durmuyorsun?”, diye buyurdu. Böylece kalbimden geçeni okuyup kerametini gösterdi.”

Resulullah’ın ahlakı ile ahlaklanmıştı. İnsanlara iyi muamele ederdi. Son derece mütevazı idi. Evine gelen misafirlerin ve talebelerinin hizmetini kendisi görür, devamlı tebessüm ederdi. Ömrünü ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirdi.

Şeyh Muhammed Ayni Hazretleri (v.1859)’nin türbesi ilçeye 60 km. mesafede bulunan Ayni (*Bağgöze* beldesi) köyündedir[71]. Babası Şeyh Muhammed, mürşid-i kamil bir zattı. Memleketinde ilim tahsiline başlayıp ilm-i aletten (mantık) Şerh-i Şemsiyye kitabına kadar okudu. İlim tahsili sırasında bir gün Şeyh Salih Sübki'yi ziyaret için *Basret* köyüne gitti[72]. Şeyh Salih hazretleri onun mürşid olmaya istidatlı ve kabiliyetli bir kimse olduğunu görerek onu yetiştirdi ve kendine vekil olarak insanların irşadı ile vazifelendirdi. Bu emir üzerine bir hafta Ayni, bir hafta da Basret köyünde kalmak suretiyle insanların irşadı ile meşgul oldu.

Anlatılır ki, o devrin paşalarından Kenan Paşa, Şeyh Muhammed Ayni hazretlerini ziyaret maksadıyla Siirt'e oradan da Ayni köyüne gitmişti. Askerleriyle birlikte Ayni köyüne varınca, caminin avlusunda bir hasır üzerine oturdu. Paşa için yemek hazırlamak istediler. Şeyh hazretleri, "Bu hususta tekellüfe girmeyiniz, kendinizi zorlamayınız.", dedi. Evinde arpa unundan

---

[71] Şeyh Muhammed Ayni (Eruh). Evliyalar Ansiklopedisi
[72] Basret günümüzde Şırnak’ın İnceler köyüdür.

yapılmış iki yufka ve iki gün önce pişirilmiş et yemeği vardı. “Bunları yedirmek bizim için ar olur”, dedilerse de, Şeyh hazretleri, "Bunlar yemek olarak kafidir. Mevcud olan bunlardır. Bunları ikram etmekte bir mahzur yoktur.", dedi. Sonra kendisi Kenan Paşanın yanına gitti. Paşa onu görünce ayağa kalkıp hürmetle elini öptü ve dua istedi. Sofrayı getirmelerini söyleyince, Paşanın önüne iki yufkayı ve et yemeğini koydular. Bunları yedi. Sonra kalkıp Şeyh Muhammed Ayni hazretlerinin elini tekrar öptü. Teşekkür ederek müsade isteyip ayrıldı. Dönerken yolda adamlarından biri, Şeyh'in huzurunda ne yemeği yediğini sorunca, "Arpa ekmeği ve bayat et yemeği yedim. Yemin ederim ki ömrümde böyle lezzetli yemek yemedim.", dedi.

Şeyh Halid Zibari onun halifesi ve damadıdır. Damadı olunca onu kendine vekil etmek istedi. Ancak o bunu kabul etmeyip medrese hocalığı yapmak istediğini bildirdi. Bu hususta uzun müddet ısrar etti. Kabul ettiremedi. Bir gün talebelerine, "Hazırlık yapınız. Yarın oradaki ve çevresindeki insanları irşad için Basret köyüne gideceğiz.", dedi. Adeti üzere bir hafta Ayni köyünde bir hafta da Basret köyünde ikamet ederdi. İhtiyarlayıp gidip gelemeyecek hale gelinceye kadar bu adetine devam etti. Bu sebeple o havalinin irşad işini Halid Zibari'ye vermek istiyordu. Pekçok müridinin de bulunduğu bu yolculukları sırasında, namaz vaktinde namaz kılmak ve istirahat için bir akarsuyun başında durdular. Bu sırada şeyhlerinin ve Peygamber efendimizin ruhaniyetinden yardım isteyerek talebesi Şeyh Halid Zibari'nin kalb

gözünün açılması ve halifelik teklifini kabul etmesi için dua etti. Şeyh Halid Zibari bu sırada bir ağaç altında bir müddet uyumuştu. Uyandığında yüzünde bir nur parlıyordu. Hocası onun güzel bir rüya gördüğünü anlayıp ne gördüğünü sordu. O da, "Rüyamda Şeyh Halid Cezeri'yi gördüm. Bana hırka giydirdi, kalb gözüm açıldı. Sizin emrinize uymamı, razı olmamı söyledi.", dedi. Sonra Basret köyüne gittiler. Orada kendi yerine Şeyh Halid Zibari'yi halife tayin etti. İnsanlara İslamiyeti anlatmakla vazifelendirdi. Bunun üzerine o da Basret köyüne yerleşti. İrşadı o havalide, Siirt ve Mardin çevresine kadar yayıldı.

Vefatı yaklaşınca, evladlarına ve talebelerine yaptığı vasiyetinde Ayni köyünün batısındaki tepenin üzerine defnetmelerini söyledi. Kabri üzerine üstü açık, kubbesiz türbe yapmalarını ve kubbe yerine türbenin ortasına o bölgede meşhur olan bıtım ağacı dikmelerini söyledi. Vefatından sonra kabri üzerine yapılan türbenin üstünü de bir kubbe ile kapattılar. O gece köy halkı bir gürültü duydu. Sabahleyin yaptıkları kubbenin yıkıldığını gördüler. Tekrar ve daha sağlam bir şekilde yaptılar. Fakat gece şiddetli bir gürültü ile yine yıkıldı. Bunun üzerine vasiyetine uyarak kubbesiz bir türbe yaptılar, ortasına da bir bıtım ağacı diktiler. Bu ağaç büyüyüp türbenin üzerini kubbe gibi kapattı. Dalları türbenin duvarından taşmadan adeta çadır gibi türbeyi kapatmaktadır.

Şeyh Halid Zibari Hazretleri (1826-1863)'nin babası Diyarbakır'da medfûn bulunan Şeyh Hüseyin

Efendidir[73]. Şırnak'ın Basret köyünde vefat etti. Türbesi, bu köydeki caminin yanındadır.

İlim tahsiline başlayınca, önce Kur'an-ı kerimi, kıraat ilmini öğrendi. Sonra diğer ilimlerden bir miktar babasından okudu. Tahsilini devam ettirmek için çeşitli yerlere gitti. Tanze (Eruh'un Kavaközü köyünde) Medresesinde tahsil gördü. Bu medresede iken Minhac üzerine bir şerh olan Şerh-i Remli kitabından eliyle bir nüsha yazdı. Sonra Siirt'e gidip, Molla Halil Siirti'nin medresesinde talebe oldu. Burada tahsilini tamamlayıp Molla Mustafa'dan bütün ilimlerde icazet aldı. Reşine (*Dikboğaz*) köyündeki amcası Şeyh Abdüsselam'ın yanına döndü. Orada Şeyh Muhammed Ayni'nin keramet sahibi kızı Fatıma-ı Saliha ile evlendi. Kayın babasından tasavvuf yolunda feyz alıp, kemale erdi. Bu hocasının emri ile ona vekil olarak insanları irşad için Basret köyüne gitti. Ders ve sohbetlerinde pek çok talebe toplanırdı. Pek çok alim ve salih insan yetiştirmiştir.

Talebelerinin meşhurlarından ve halifesi Şeyh Ömer Zengani şöyle anlatır[74]. "Hocam Şeyh Halid Zibari hazretlerinden çeşitli ilimleri öğrenmekte olduğum sıralarda bir gün huzûrunda ders alıyordum. Başımı elimdeki kitaba eğerek, dersle meşgul olduğum sırada,

---

[73] Şeyh Halid Zibari. Evliyalar Ansiklopedisi

[74] Abdülhakim Yüce 'Cizre'li Şeyh Seyda ve Tasavvufî Görüşleri' isimli makalesinde Ömer Zengani'nin 1890'da Cidde'de vefat etmiş olduğunu yazarsa da, şeyhin Mardin'in Dargeçit ilçesine bağlı Kureyşa köyünde medfun bulunduğu da ileri sürülür.

başımı kaldırdım. Fakat hocamı göremedim. Sağa sola baktım. Ortalıkta görünmüyordu. Fakat ders odasından dışarı çıkmamıştı. Az önce karşımda oturuyordu. Şaşırdım, elindeki kitap da oturduğu yerdeydi. Beni bir titreme, korku ve dehşet kapladı. Ne yapacağımı bilemiyordum. O sırada pencerenin demiri üzerine beyaz bir kuş kondu. Sonra da uçup gitti. Ben bu kuşa bakıp başımı çevirdiğimde hocamı karşımda oturur gördüm. Derse başlayıp bitirdikten sonra bana, kerametini gördüğüm için, "Bunu mümkün mertebe hiçbir yerde anlatma!", buyurdu.

İnsanları Allahü tealanın emirlerine uymaları, dünyaya düşkün olmamaları hususunda irşad için köyleri dolaşmaktaydı. Meşhur alim Molla Muhammed Barşini'nin köyü Barşa'ya da gitti. Sabah namazından sonra insanlara nasihat etmek için yüksek bir yere oturdu. Huzurunda binden fazla insan toplandı. Aralarında pek çok alim vardı. Bu insanlara gayet güzel vaaz etti. Haramlardan sakınmaları hususunda uyardı. Fakat insanlar bu güzel ve ele geçmez nasihatlerden etkilenmediler. Bu hali görünce, "Allahü tealaya yemin ederim ki, eğer şu ağaca vaaz etseydim, Allahü tealanın azametinden dolayı yanar, yıkılırdı.", diyerek karşısındaki dut ağacını gösterdi ve ağaca baktı. O sırada ağaç büyük bir gürültüyle kökünden sökülüp yere yıkıldı. Etrafa fırtına sesi gibi şiddetli bir ses yayıldı. Orada bulunan insanlar, bu hali görünce, hayret içinde ağlaşmaya başladılar. Kalpleri uyanıp, hepsi Şeyh Halid Zibari hazretlerinin huzurunda tövbe ettiler.

Ömrünün sonuna kadar insanları irşad ile meşgul oldu. Son olarak insanlara nasihat için Cizre'ye gittiği sırada hastalandı. Oradan Basret köyüne getirildi. Bir iki gün sonra vefat etti. Şeyh Hüseyin ve Şeyh Muhammed Halid onun halifelerindendir. Vefatından sonra yerine oğlu Şeyh Hüseyin Basreti geçmiştir

Şeyh **Hüseyin Basreti**'nin (1857-1914) kabri, ilçeye 37 km. mesafede bulunan Halidiyye (*Kekliktepe*) köyündedir[75]. Aileye ismini veren Şeyh Hüseyni Basreti'nin, Şeyh Halidi Cezeri'den sonra tarikat silsilesini devam ettirmiş olduğu nakledilir. Ailenin bir kısmı Kekliktepe köyünde ikamet etmiştir. 1926 yılında Botan mıntıkasındaki Nakşibendi tarikatının şeyhlerine karşı yapılan hükümet uygulamasıyla ailenin çoğu Irak'a oradan da bir kısmı Suriye'ye göç etmek mecburiyetinde kalır. Babası vefat ettiğinde o altı yaşındadır ve sarf ilminden "İzzi" kitabını okumaktadır. Babası vefat ederken onun yetiştirilmesi için halifelerinden Şeyh Ömer Zengani'ye vasiyet eder. Bütün ilimleri öğretmelerini, tasavvufta yetiştirip mürşid-i kamil olmasını sağlamalarını istemektedir. Ömer Zengani de ona Sarf, nahiv, mantık, beyan, fıkıh, tefsir, hadis ilimlerini öğretir. Bu talebeliği on beş sene sürer. Şeyh Hüseyin Basreti, ayrıca Molla Abdülhamid Raşini'den de ilim öğrenir. Hocası Şeyh Ömer Zengani ona ilimde icazet verir. Tasavvufta da icazetini, asrın büyük alimi ve meşhur velisi Mevlana Halid-i Bağdadi'den naklen alır.

---

[75] Şeyh Hüseyin Basreti (Eruh). Evliyalar Ansiklopedisi

Şeyh Hüseyin Basreti hazretleri insanları irşad edip birçok talebe yetiştirir. 1901 senesinde Diyarbakır'a gider. Bir müddet sonra oradan Haleb yoluyla Şam'a ulaşır. Dokuz sene memleketinden ayrı kalır. Asli vatanı Botan'a dönmeyi çok arzu etmekte, o civardaki insanları irşad etmek istemektedir. 1913 senesinde memleketine dönüp, Basret köyüne gider. O havalide insanlara Allahü tealanın emir ve yasaklarını anlatır.

Şeyh Hüseyin Basreti Hazretlerinin, yüksek derecede alim, her ilimde mahir olup, sünnet-i seniyyeye tam olarak uyduğu nakledilir. Güzel yüzlü tatlı sözlüdür. Son derece yumuşak huylu, din ve dünya işlerinde yüksek derecede basiret sahibidir. İnsanlara daima yumuşak olmalarını ve İslamiyete uymalarını tavsiye eder. Dünyaya hiç meyletmez, hep hüzünlü bir halde olur.

Bu mübarek zat vefatı sırasında devamlı, "Sübhaneke inni küntü minezzalimin..." derdi[76]. Hastalığı şiddetlenince, gözlerinden yaş gelirdi. "La ilahe illallah, Muhammedün Resulullah", deyip dudaklarını kapatarak vefat eder. Vefatı bölge ahalisini çok üzer. Halidiyye köyünde defnedilir.

---

[76] "la ilahe illa ente subhaneke inni kuntu minezzalimin" (Senden başka hiçbir ilah yoktur, sen bütün noksanlıklardan münezzehsin, muhakkak ki ben nefsime zulm edenlerden oldum). Yunus (a.s)'ın balığın karnında yapmış olduğu tesbihattır.

Şeyh Hüseyin'in oğlu **Şeyh Celaleddin** (Oran), Halidiyye köyünde medrese açmış ve Botan bölgesi (Eruh, Pervari, Cizre, Şırnak) olmak üzere bölgede ilmi faaliyetlerde bulunmuş ve etkinlik göstermiştir. Tarikat faaliyetlerini oğlu Muhyeddin Basreti Hazretleri sürdürmüştür.

İlçeye beş km. mesafede bulunan Gever (*Çetinkol*) köyündeki **Bapire Sufi** (Sofi Dede) türbesi etrafında halk arasında bir etkinlik yapılır. Ziyaretin taşlarla çevrili alanına girilmesi yasaktır[77]. Türbenin bekçisi, ziyaretçilerden dileyenlere, türbe civarındaki ağaçlardan kesilmiş ince dallar verir. Bu dallar, ev ve işyerlerinde uğur amaçlı olarak asılır. Ayrıca türbede bulunan ağaçların kabuklarının ya da ince bir dalın taşınmasının akrep, yılan gibi zehirli hayvanlara karşı koruyucu olduğuna inanılır.

Erenkaya köyündeki "**Şeyh Veli**" türbesine dini bayramlarda giden kadınlar ve erkekler, türbe yakınında bulunan ağaçlarda kurdukları salıncaklarda sallanır ve bu sayede günahlardan arınacaklarına inanırlar[78].

Bağgöze köyündeki "Şeyh Kal" türbesinin içinde kocaman bir bıttım ağacı bulunmaktadır. Rivayetlere göre bir zamanlar bu türbenin üstü kapatılmaya çalışılmış, ancak türbe buna izin vermemiştir. Bir süre sonra da

---

[77] Rezan Karakaş. Siirt Halk Kültüründe Kutsal Ağaç ve Türbeler

[78] Rezan Karakaş. Siirt Halk Kültüründe Kutsal Ağaç ve Türbeler

türbe içinde bir bıttım ağacı ortaya çıkmış ve bu ağaç, türbenin tümünü kaplayacak şekilde büyümüştür.

Ortaçağda bugünkü Siirt çevresinin merkez şehri Erzen idi[79]. Burası ilçeye bağlı Bozhöyük köyü ile Gökdoğan köyü arasındaki ören yerinin bulunduğu mevkide kurulu bir şehirdi[80]. Erzen İslami fetihten sonra ve özellikle Emeviler döneminde el-Cezire bölgesinin Doğu Anadolu ve Kafkaslara açılan kapısı olması hasebiyle büyük bir stratejik öneme sahip olmuştu. Ortaçağ Müslüman coğrafyacı İbn Şeddad'a göre yüksek bir yerde olan kalesinin 35 kulesi vardı. Medreseleri, hamamları ve çarşıları olan bir şehirdi. Muhtelif dokunuştaki rika, çizgili bez gibi kumaş imalatı ile meşhurdu.

Ahvişe Manastırı Erzen şehrine bakan yamaçlarda kurulmuş eski bir manastırdı. Rum nehri adıyla bilinen nehrin yakınındaydı. Etrafı geniş bağ ve bahçelerle çevrili, muazzam mimari özelliklere sahip büyük binasıyla bölgenin en büyük manastırlarından birisi idi.

[79] Diğer Erzen'den (Erzurum-Erzen-i Rum) ayırmak için Erzen-i Arap denirdi.
[80] Ahmet Aslan. Miladi XII. Ve XIII. Yüzyılda Siirt'te Arap Edebiyatı Çevresi

Kaynakların bildirdiğine göre bu manastırın 400 rahibi vardı. Burası Nasturi piskoposunun oturduğu yer olarak bilinmekteydi. Bu manastırın çevresi güzel şaraplar üretmekle meşhurdu. Burada yetiştirilen şaraplar civar şehirlere dağıtılıyordu. Ahvişe Manastırı’nın etrafındaki bağ ve bahçeler ise el-Cezire bölgesinin avcı ve serdengeçtilerinin buluşma ve gezinti yeri idi. Şehir 942 yılında Bizanslılar tarafından işgal ve tahrip edilir. Bu antik kentin 66 burcu üç girişi bulunmaktaydı. Günümüzde antik Erzen kenti kalıntıları, Kurtalan'ın Yunuslar köyündedir.

Yaklaşık olarak 100-150 yıl önce *Oyacık* (Telan) köyünün Gedikbaşı (Batas) Mahallesinde ikamet eden Farooğulları Aşiretinin üyeleri tarafından kurulduğu sanılmaktadır. Bilinmeyen bir sebeple köylerinden göç eden 3-5 aile Zengan Tepesinin eteğindeki derenin her iki yakasına yerleşerek bugünkü Kurtalan şehrinin temeli olan *Misriç* köyünü kurarlar. Osmanlı Devleti zamanında Misriç köyünün de içinde bulunduğu yöre "Garzan" olarak bilinmektedir. Garzan, Siirt vilayetinin bir kazası (ilçesi) durumundaydı. İlçe merkezinin yeri çeşitli sebeplerle birkaç defa değiştirilmiştir. 1904 yılında *Beşpınar* (Alenz) köyüne taşınan ilçe merkezi, bir yıl sonra bilinmeyen bir sebeple Beykent köyüne, daha sonra *Kayabağlar* (Zokayt) köyüne, oradan da *Saipbeyli* (Beybo) köyüne ve daha sonra da Garzan Beylerinin etkisiyle *Yanarsu* (Zok) köyüne taşınır. 1938 yılına kadar Zok köyünde bulunan ilçe merkezi, Zok köyünün diğer

köylere uzaklığı, merkezi konumda olmayışı ve demiryolu yapımı neticesiyle bu yolun son durağı haline gelen Misriç köyüne taşınma isteği gibi sebeplerden dolayı 1 Haziran 1938 tarihinde çıkarılan bir kanunla ilçe merkezinin Misriç köyüne taşınması ve ilçe merkezi ile idari yapının adının "Kurtalan" olarak değiştirilmesi kabul edilir. Aynı kanunda eski ilçe merkezi olan Zok köyünün adının Yanarsu olarak değiştirilmesi ve buranın Kurtalan ilçesine bağlı bir bucak merkezi haline getirilmesi de kararlaştırılır. İlçe merkezi fiilen 1944 yılında Kurtalan'a taşınır.

Zokayd Medresesi, ilçeye 11 km. mesafede bulunan Kayabağlar (Zokayd) köyündedir. Aynı zamanda bir tekke hizmeti de veren medrese 1880'li yıllarda bölgenin önde gelen alimlerinden Molla Halil es-Siirdi'nin torunlarından Şeyh Abdulkahhar tarafından inşa edilmiştir. Onun ardından oğlu ve öğrencisi Şeyh Mahmud ez-Zokaydi medresenin müderrisliğini ve irşad görevini üstlenir. Şeyh Mahmud ez-Zokaydi'nin ardından ise Şeyh Cüneyd, onun yerine geçer. Medresede bugün tedrisat, Şeyh Numan tarafından sürdürülmektedir[81]. Bütün Şark medreselerinde olduğu gibi, Zokayd'te de büyük ölçüde klasik eğitim programı uygulanmaktaydı. Bu kademeli eğitim Kur'an-ı Kerim ve Tecvid dersleri ile başlar; daha sonra Arap dili, belagatı ve lugat dersleri ile devam ederdi. Bu ilimler iyice öğrenildikten sonra ise

---

[81] Çağlar Çeliker. Şark Medreseleri ve Zokayd

mantık, beyan, usul fıkıh, akide, siyer gibi ilimler ile birlikte, Ehl-i Sünnet itikadından alimlerin yazdığı kitaplardan Kelam, ve başta İmam Nevevi'nin Riyazü’s-Salihin'den olmak üzere Hadis ilimleri okutulurdu.

Zokayd Medresesi'nde okutulan derslerde, diğer Şark medreselerine kıyasla bazı farklılıklar da göze çarpmaktaydı. Buna örnek olarak, şiir ve hat sanatına gösterilen ilgi gösterilebilir. Ayrıca Farsça derslerinin okutulması ve tecvid ilmine önem verilmesi de Zokayd'ın diğer dikkat çeken özellikleridir.

Zokayd Medresesi'nde yatılı eğitim gören erkek talebeler, medresenin işleyişi içerisinde yapılması lazım gelen hizmetleri, hocalar ve onların tayin ettiği “mir“ adı verilen tecrübeli öğrencilerin kontrolü altında, kendileri yapmaktadır.

Zokayd'teki su ve barınma sıkıntısına rağmen, ilim talebelerinin özellikle bu medresede okumayı tercih etmelerinin bir diğer sebebi, arkadaşlık, samimiyet ve imkanlar nisbetinde keyifli bir sosyal ortamın bir araya gelmiş olmasıydı. Özellikle, Perşembe günü ikindi vaktinden Cuma akşamına kadar devam eden tatil zamanları, toplu halde gidilen piknikler ve çeşitli oyunlar ile değerlendirilirdi. Ayrıca Rumi takvime göre yeni yılın ilk gününde başlayan ve üç akşam boyunca süren “Sersal“ eğlenceleri, ve “meftuhane“ ismi verilen, talebelerin bitirdikleri bir kitaptan sonra arkadaşları tarafından hediyelerle onurlandırılması ile icra edilen tebrik merasimleri gibi bir çok sosyal aktivite gerçekleştirilirdi.

Eğitim sonunda verilen icazetname, aynı zamanda talebenin yeterliliğini ve ders verebilecek seviyeye geldiğini de gösterdiğinden, tam manası ile bu kabiliyeti kanıtlayamayan birçok talebe, eğitimini tamamlamasına rağmen, icazet alamamışlardır.

Zokayd Medresesi eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunmak ile birlikte, bölge halkının İslami hayat tarzı ve ahlak anlayışını benimsemesi noktasında da işlev görür. Zokayd Medresesi'nin bulunduğu bölgede kan davalarında ciddi ölçüde azalmalar görülmüş, bölge insanının alimlere karşı saygılı duruşları neticesinde Zokayd Medresesi'nin bir çok anlaşmazlığı kısa sürede çözüp, adeta bir mahkeme görevi yaparak barışın sağlanmasında güvenilir bir makam haline gelmesi sağlanmıştır. 2012'de Zokayd Medresesinin yeni binası hizmete girer.

Abdulkahhar b. Mahmut (1844-1906), Molla Halil es-Si'irdi'nin torunudur. İlçeye 57 km. mesafede bulunan Tanze (Kavaközü) köyünde dünyaya gelir. Müderris ve mutasavvıftır. Kendisine nispet edilen herhangi bir eser yoktur. O, daha ziyade Molla Halil es-Si'irdi'nin pek çok eserini istinsah etmesi yönüyle tanınmaktadır. Kayabağlar'da vefat etmiştir.

Üstad küçüklüğünde bir ara cinnet geçirir. Bunun üzerine şifa bulması için onu Şeyh Abdulkahhar'ın yanına getirirler. Şeyh Abdulkahhar, Bediüzzaman'ın "şeyh isen bana şeyhliğini göster (beni iyileştir); yoksa sana ne diye şeyh derler", demesi üzerine kendisine heybetli bir nazar fırlatır ve bunun üzerine Bediüzzaman, Allah'ın izniyle

şifa bulur. Bediüzzaman Said Nursi, Şeyh Abdulkahhar'ın torunu şeyh Fudayl Zokaydi'nin mektubuna karşılık yazdığı mektubunda bahsettiği ziyaretini ise, Şeyh Abdulkahhar'ın vefatından sonra onun mezarını ziyaret edip orada sabaha kadar kalmasıyla ve o feyizli, manevi iklimi solumasıyla gerçekleştirir.

Şeyh Mahmut b. Abdulkahhar, (1877-1944) Siirt'e bağlı Halenze köyünde doğmuştur[82]. Osmanlının son dönemleri ile Cumhuriyetin kuruluş yıllarına tanıklık eden Mahmut ez-Zokaydi, I. Dünya Savaşında Ruslara karşı bizzat savaşır. 1925 yılında vuku bulan Şeyh Sait isyanına destek vermemesine rağmen, tedbiren Antalya ve Korkuteli ilçesinde üç yıl zorunlu ikamete tabi tutulur. Pek çok öğrenci yetiştiren bu alim, Kitabu'd-Da ve'd-Deva' isimli eserinin yanı sıra, başta İslam hukuku ve Arap Dili olmak üzere İslami ilimlerde ona yakın eser bırakmış, ayrıca pek çok kitaba şerh ve haşiye yazmıştır. Kayabağlar Beldesinde vefat etmiştir.

Şeyh Cüneyd-i Zokaydi, (1911-1963) ilçeye 11 km. mesafede bulunan Kayabağlar'da köyünde dünyaya gelir. Şeyh Abdulkahhar'dan sonra Şeyh Cüneyd'in babası olan Şeyh Mahmud-ı Zokaydi medrese ve dergahın başına geçer. Şeyh Cüneyd-i Zokaydi, medrese tahsilinin tamamını köyü olan Zokayd'daki medresede yapar. Kur'an-ı Kerim derslerini Molla Mustafa'dan alan Şeyh Cüneyd, önce Molla Ali Zokaydi'nin yanında, daha

[82] Siirt Merkez Bağtepe Mahallesi'nin ismi 2013'te 'Halenze Mahallesi' olarak değiştirilir.

sonra da babası Şeyh Mahmud-ı Zokaydi'nin yanında okumuş ve babasından icazet almıştır. Nakledildiğine göre Şeyh Cüneyd'in babasından icazet alması, babasının 1925'ten sonra Antalya'ya sürgüne gönderilmesinden öncesine rastlamaktadır. Buna göre Şeyh Cüneyd on beş yaşlarında icazet almış olmaktadır.

Şeyh Cüneyd'in babası Şeyh Mahmud-ı Zokaydi, 1925 Şeyh Sait olayından sonra Antalya'ya sürgüne gönderilmiş ve üç yıllık sürgün hayatından sonra tekrar memleketine geri dönmüştür. Ancak bilahare Siirt valisi İzzedin Çağpar[83] döneminde 1934 yılında Diyarbakır'a yerleşmek zorunda kalmıştır. Şeyh Mahmud Aynalıminare Mahallesinde Behram Paşa Camisi[84] civarında bir ev satın almış ve orada yaklaşık üç yıl çocukları ile beraber ikamet etmiştir.

İlim icazetini almış olan Şeyh Cüneyd, Diyarbakır'daki üç yıllık ikametinden sonra ömrünün geri kalan kısmını Zokayd'daki medresede tedrisat yapmakla geçirir. Şeyh Cüneyd'in tedrisat süresi

---

[83] 1939-1940 yılları arasında Siirt, 1940-1945 yılları arasında Tokat, 1945-1946 yılları arasında Konya, 1946-1948 yılları arasında Ankara, 1948-1950 yılları arasında Samsun valilikleri yapmış olan İzzeddin Çağpar, 'Köyde Hakiki Reform ve İdeal Köycülük' isimli bir kitap yazmıştır.

[84] Behram Paşa Camii, Diyarbakır valiliği yapan Behram Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmış Osmanlı eseridir. Caminin yapımına 1564 yılında başlanmış ve 1572 yılında yapımı sona ermiştir.

Diyarbakır'dan döndükleri 1937 yılı ile vefat ettiği 1963 yılları arasındaki 26 yıllık süreyi kapsar. Şeyh Mahmud-ı Zokaydi'nin çocukları içinde en çok ilim sahibi olan kişi Şeyh Cüneyd olarak kabul edilmektedir. İyi bir muhakkik ve mudakkik olarak bilinen Şeyh Cüneyd, talebelerine ders verirken hiç acele etmeden teenni ile hareket etmiş, verdiği dersi önemsemiş ve dersinin hakkını vermiştir. Kendisinden icazet alan talebelerinden bazıları şunlardır. Kardeşi Şeyh Fudayl, yeğeni Şeyh Mazhar, yeğeni Şeyh Selim, Zınaf köyünden Seyyid Ömer, Eruh'un İstandik köyünden olan ve daha sonra Van'a yerleşen Molla Musa, Kurtalan'ın Beykend köyünden Molla Sadık, Hizan'ın Gulpik köyünden Molla Hüseyin ve Eruh'un Ayne köyünden Molla Ali. Şeyh Cüneyd'in kendilerine icazet vermediği diğer önemli talebeleri de şunlardır: Kardeşi Şeyh Selahaddin, M. Halil Gönenç, eski Malatya müftüsü Diyarbakırlı Molla Seyyaf, eski Siirt müftüsü Molla Haydar Hatipoğlu[85], eski müftü ve vaiz Diyarbakır

---

[85] 1929'da Diyarbakır'ın Hazro İlçesinde doğdu. Müftü olan babasından özel Arapça, Hadis ve Fıkıh dersleri aldı. Hazro'da müftülük yaptı. Orta ve lise tahsilini dışardan bitirdi. Zamanın müderrislerinden Arapça, Nahiv, Sarf, Mantık, Beyan, Vazı, Münazara, Meâni, Bedi', Fıkıh, Tefsir, Hadis ve Akaid derslerini ikmal ederek birer İlmi İcazet aldı. Siirt ve Uşak müftülüklerinde bulundu. 1978 yılında Afyon Müftülüğüne atandı. 1981 yılı Ocak ayında İzmir Müftülüğüne naklen tayin olan Haydar Hatipoğlu evli ve beş çocuk babasıdır.23 Mayis 1995'te vefat etmistir. Eserlerinden Bazıları: Ölümden Sonraki Hayat, Sünen-i İbn-i Mace (Terc.), Ashabtan Öğütler, Şafii İlmihali, Nereye Gidiyoruz?, İslam Hukuku Tarihi (Terc.)

Hazrolu M. Said Ergin, Diyarbakırlı Molla Tayfur, Kurtalan'ın Kadıyan köyünden Şeyh Hafid Eren ve Mardinli Molla Navi.

Medrese tahsili dışında tasavvufi yönü de olan Şeyh Cüneyd, bu anlamda ilk olarak babası Şeyh Mahmud-ı Zokaydi'nin yanında amel eder. Babasının 1944 yılında vefatından sonra Ohinli Şeyh Alaeddin (ö. 1949)'in yanında beş yıl, şeyh Alaeddin'in de vefatından sonra 1951 dolaylarında Suriye'ye gitmiş ve orada Hasiçe'ye bağlı olan Tilelune köyünde ikamet eden Muş Vartolu Şeyh Mahmud-ı Karakoyi'nin (Hazret olarak bilinen Şeyh Diyaeddin'in halifesi) yanında iki yıl amel etmiş ve ondan tasavvufi anlamda hilafet almıştır. Bu tarihten sonra Zokayd'a dönmüş ve medresedeki müderrisliğinin yanında vefatına kadar toplam on iki yıl irşad faaliyetini yürütmüştür. Bu süre zarfında hemen hemen her yıl şeyhini ziyaret etmek amacıyla Suriye'ye gitmiştir. Şeyh Cüneyd, Şeyh Mahmud-ı Zokaydi'nin çocukları içerisinde hem ilim, hem de tasavvufi açıdan en çok tebarüz eden kişi olarak bilinmektedir. İyi bir hattat olan Şeyh Cüneyd, pek çok medrese ders kitabını kendi eli ile istinsah etmiş, basılı olan pek çok kitaba da haşiyeler yazmıştır. Nakledildiğine göre Molla Halil-i Siirdi ve onun ailesine mensup alimlerin telif eserlerinin hemen hemen tamamında Şeyh Cüneyd'in yazmış olduğu haşiyeleri bulmak mümkündür. Antalya sürgünü hatıralarını yazmış olduğu kitabının üçte ikilik kısmını Şeyh Mahmud-ı Zokaydi kendisi yazmış, üçte birlik kısmını ise Şeyh Cüneyd yazmıştır. Mensubu olduğu

aileden dedesi Şeyh Abdulkahhar ve babası Şeyh Mahmud kendisinden önce bu özelliğe sahip olan kimseler olarak bilinmektedir. Şeyh Cüneyd, 1963 Haziran'ında 52 yaşında iken Zokayd köyünde vefat etmiş ve orada babası ile dedesinin medfun bulundukları mezarlığa defnedilmiştir. Şeyh Fudayl (ö.1992) ve Şeyh Selaheddin kardeşleri Şeyh Cüneyd hakkında birer Kürtçe mersiyye kaleme almışlardır.

İlçeye dört km. mesafede bulunan *Oyacık* köyünün geçmişi 1450'li yıllara dayanır. Köyde bulunan türbede Şeyh Abdulkadir Geylani'nin 20'inci kuşak torunu **Seyit Şeyh Kasım Geylani**'nin kabri bulunur. Yaşadığı 1780 ile 1848 yılları arasındaki dönemde önemli hadiseler meydana gelir. O dönemde Yezidiler ve Ermeniler bölgede hüküm sürmektedir, Müslümanlar da azınlıktadır. Köyde medresede talebe yetiştiren Şeyh Kasım'ın talebelerinin iaşesi köylerdeki Müslümanların zekatlarıyla sağlanmaktadır. O dönemde iki talebe hasat zamanı zekat niyetiyle gittiği bir evde Yezidiler tarafından boğazları kesilerek katledilir. Siirt nahiye olduğundan, Bitlis üzerinden padişaha haber yollayan Şeyh Kasım Geylani, bölgede artan Yezidi ve Ermeni baskılarından dolayı savaşmak için fetva ister.

Cevaben savaşmanın caiz olduğu fetvası üzerine 1827 yılında bölgede Müslümanlar ile Yezidiler arasında çıkan küçük çaplı savaşta zayiata uğrayan Yezidiler ve Ermeniler köylerden kaçmak zorunda kalır, çok sayıda Müslüman da şehit edilir. Bunların arasında Şeyh Kasım Geylani'nin de 40 talebesi bulunmaktadır. Şeyh Kasım

Geylani, 1848 yıllarında vefat ettiği zaman kullandığı kılıcı sandukasının üzerine koyulmasını vasiyet eder. Bu kılıç, o günden beri bu türbede muhafaza altındadır. Torunu Şeyh Abdulcabbar, her perşembe günü dedesinin sandukasını açtığı zaman kılıçtan kan aktığını görür. Kılıcı temizleyerek yerine koyar, bu 40 yıl boyunca böylece devam eder. Torun Şeyh Abdulcabbar vefat edince bu kılıçtaki kan da gider.

Yaşadığı dönemde çevre köylerden çok sayıda kişi hacca gitmektedir. Ravza-i Mutahhara'yı da ziyaret eden köylüler şeyh Kasım'ın peygamber efendimizin kabrinin ayak ucunda bulunduğuna şahit olurlar. Ancak Şeyh Kasım'ın o dönemde hacca gitmediğini sonradan öğrenirler. Aynı dönemde bütün talebeleri bir gece rüyalarında Peygamber efendimizin, şeyh Kasım Geylani için, 'O benim dervişimdir', diye buyurduğunu görürler. Bunun üzerine 'Derviş Nebi' lakabı kendisine verilir.

Köyde ayrıca, Şeyh **Seyit Abdülmennan Hazretleri**nin türbesi vardır. Abdülmennan Hazretleri Hazeti Hasan soyundandır. Türbesi 1781 yılında inşa edilmiştir. Kurtuluş savaşında manen destek olduğu rivayet edilir.

Seyyid Hasan Hazretlerinin ilçeye 26 km. mesafede bulunan *Ballıkaya* köyünde cami yanında türbesi vardır. Soyunun Hazreti Hüseyin'den geldiğine dair şeceresi bulunmaktadır.

İlçeye üç km. mesafede bulunan *Gürgöze* (Aynik) köyündeki **Şeyh Arap** ziyaretinin simgesi, meyve vermeyen bir dut ağacıdır. Ağacın en az yüz elli yıllık

olduğu sanılmaktadır. Ağacın meyve vermeyişi şöyle açıklanır. Bu ağaç, yıllar önce köy halkını büyük bir felaketten kurtarmış; yani kendini feda etmiştir. Ağacın bir diğer özelliği ise ona bez-çaput bağlanmamasıdır.

Kayabağlar beldesindeki “Şeyh Gırdi” mezarlığının başındaki ağacın altına sürekli ağlayan bebekler götürülür ve ağacın altında uyutulmaya çalışılır. Çocuğun ağacın altında uyuması, bir daha ağlamayacağının işareti sayılır.

İlçe merkezinde ve muhtelif köylerinde yoğun şekilde Urartu, kısmen Hıristiyanlık ve nadiren Doğu Roma (Bizans) kalıntılarına rastlanılmaktadır. Pervari 1852 yılında Siirt sancağının Eruh kazasına bağlı bir nahiye olarak mülki taksimatta yer alır. Cumhuriyetten önce ilçe olduğu bilinmekte ise de ilçe oluş tarihi tesbit edilememiştir. Eskiden Bervade adıyla da anılan kasaba, ilçenin kuzey kesiminde yer alır. 92 kilometrelik uzun bir yolla Siirt'e ulaşılan ilçede belediye 1927 yılında kurulmuştur. İlçe merkezi Şakiran ve Adiyan adlı iki mahalleden oluşur. Şemsettin Sami 1890'ların Pervarisini şöyle anlatır. "Bitlis Vilayeti Siirt sancağına bağlı bir kaza olan Pervari'nin Dastüğöm, Zırha ve Dergül adlı 3 nahiyesi ve 60 köyü vardır".

Pervari Merkez Yukarı Cami, Ormandalı Köyü Camisi ve medresesi, Kilis Köyü Katan Mezrası Camisi, Ayvalıbağ köyü kalesi, Palamut köyü Umurlu mezrası hanı ilçe ve yöresindeki tarihi değeri olan yapılardır.

1903 Salnamesinde Pervari'nin Hüseyin, Bidar ve Saor köylerinde banileri meçhul ve bulunduğu köyün ismiyle anılan üç medresenin olduğu görülür.

İlçe merkezine yedi km. mesafede bulunan *Yukarı Balcılar* köyü yakınında **Abdurrahman bin Avf** ve

Seyyid Bilal Hazretlerinin türbeleri vardır[86]. Abdurrahman Bin Avf Hazreti Muhammed'in bütün savaşlarına katılmış ve 75 yaşında ölmüştür. Daha hayatta iken cennetle müjdelenen on sahabeden biri (Aşere-i Mübeşşere) olan Abdurrahman bin Avf'ın 581'de Mekke'de doğduğu ve peygamberimize ilk iman eden sahabelerden olduğu belirtilmektedir. Yöre halkı bu türbede gömülü olduğu sanılan Abdurrahman Bin Avf'ın türbesini ziyaret etmektedir. Mezarının baş taşında celi sülüs yazı ile "Abdurrahman b. Avf Aşere-i Mübeşşere'den Radiyallah-u Anh-u El Fatiha" yazılıdır[87].

İnanışa göre, Abdurrahman bin Avf, bir savaş sırasında başını kaybetmiştir[88]. Kesikbaş, uzun müddet savaştıktan sonra bir ağacın altında şehit olmuştur. Burası (Dara Ser Zer), günümüzde hastaların uğrak yeridir. Hasta kişiler, ağacın olduğu bölgeye giderek kurban keser ve dua ederler. Sonra ağacın etrafında döner, ağacın kurumuş dallarından kopararak ceplerine koyarlar. Ziyaretçilerin ağaca sırtlarını dönmeden ayrılmaları gerekir. " Burada yeni gelinler eğer çocukları olmuyor ise dara ser zer'e (Abrurrahman bin Avf türbesine) giderler orada küçük tahta parçalarından odunları iple birbirine

---

[86] Seyyid Bilal Hazretleri için bkn. Evliyalar Şehri Sinop. Sh. 38-42.

[87] Emine Günhal. Siirt Pervari'de Kültürel Hayat. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üni. İstanbul. 2008

[88] Rezan Karakaş. Siirt Halk Kültüründe Kutsal Ağaç ve Türbeler

birleştirip beşik yaparlar içerisine de taş koyarlar ve beşiği sallarlar, “çocuğumuz olsun”, diye dua ederler. İnanışa göre, eğer beşik taş ile sallanır ise çocuk erkek olur, beşik sallanmaz taş içinde kalır ise, çocuk olur, fakat kız doğar.

Diğer taraftan, Abdurrahman Bin Avf Hazretlerinin makamıyla ilgili “üç taş atma” eskiden yaygın bir adet iken günümüzde azalmıştır[89]. “Üç taş atma” ikna etmenin tıkandığı bir durumda son çare olarak, “Kuran’a el basarım” misali sergilenen bir tür yemin olayıdır.

---

[89] Bilal Altan-Canser Kardaş. Kutsallık Atfedilen Kişiler Üzerinden Yemin: Güneydoğu Örneği

700'lerde Arapların eline geçen Şirvan, 1100 yılında Artuklu, 1243'te Moğol egemenliğine girdikten sonra 1514 yılında Osmanlı topraklarına katılır[90].

1871 tarihli Diyarbakır salnamesinde Siirt Sancağına bağlı kazalardan biri de Şirvan olarak geçer. Küfre Beyliği Şirvan'da uzun süre egemenliğini sürdürmüştür. Bugün idari yapı şemasında mahallelerden birinin adı da Küfre'dir. 1315 tarihli Bitlis salnamesinde Şirvan kazasının Mimar, Havrası ve İskambo adında üç nahiyesi ve 157 köyü olduğu yazılıdır. İlçeye bağlı Baykan ve Pervari'nin ilçe olmalarıyla Şirvan'dan ayrılmışlardır. Evliya Çelebi 'Seyahatname'sinde şöyle geçmektedir. "Kefre-i Şirvan Kasabasına vardık." Şirvan; Diyarbakır, Van eyaletleri arasında bir kasabadır. Şirvan; düz arazide bağlı, bahçeli, akarsulu, Cami ve Medreseli, han, hamam, çarşı ve pazarı mamur bir kasabadır. Şirvan ve çevresi tarihi eserlerle doludur. Yörede çok sayıda kale, han, hamam, köprü ve medreseler gibi tarihi eserler mevcuttur. Bunların en görkemlisi ilçeye 20 km. mesafede bulunan *Taşlı* köyündeki Satvan Kalesidir.

Kalenin yapımında kullanılan taşların büyüklüğü insan aklına durgunluk verir. Oda büyüklüğünde taşlar kullanılmış ve hala büyük bir bölümü sağlam

[90] http://www.sirvan.gov.tr/

durmaktadır. Bu kaleyle ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır.

Satvan Kalesinin hemen yakınında bulunan Bünyan Duvarının da önemli bir yeri vardır. Aydınlar, Pervari ve Şirvan ilçeleri üçgeninde bulunan bu duvar Botan Nehrinin geçtiği dar bir boğazda, başka bir geçidin bulunmadığı bu yerde büyük kayalar oyularak, suyun içerisinden bir duvar kaldırılarak yapılmıştır. Duvarın uzunluğu 85 m, yüksekliği ise 10-15 m arasında değişmektedir. Bu duvarın Bizanslılardan kaldığı söylenmektedir.

İlçeye 12 km. mesafede bulunan *İncekaya* köyündeki Kurmas Kalesi de Osmanlılardan kalma muhteşem bir kaledir.

Eyyubi Devleti 1264 yılında çökünce hanedanın çocuklarından biri olan (Mir Hasan) Kufre'ye yerleşerek beyliğini kurar ve Kufre'nin ismini değiştirerek Şervan (savaşçı) anlamına gelen ismi verir. Bu da zamanla değişime uğrayarak Şirvan'a dönüşür. Bu beylik Osmanlılar döneminde de varlığını sürdürür. Bölgenin en geniş ve güçlü beyliklerinden biri olan Şirvan hükümdarlığının yönetimi altında birçok kaleler bulunmaktadır. İlçeye 15 km. mesafedeki *Maden* köyünde bakır ve altın madenlerinin bulunmasıyla Şirvan önem kazanır.

İlçe merkezinin hemen yakınında bulunan Şirvan Kalesi, Küfre Mahallesini çevreleyen sur kalıntıları, iki kilise kalıntısı, sağlam bir medrese ve bir cami bulunmaktadır. İlçede bulunan Zeynel beyin 1574

yılında yaptırmış olduğu medreseden bir çok alim ve bilim adamı yetişir. Şeyh Muhammed El Küfrevi bunlardan birisidir. Şirvan hükümeti 1820 yılında Salih Bey tarafından Şirvan kalesinden İncekaya'daki Kurmas Kalesine taşınır ve yöreyi Cumhuriyetin ilanına kadar oradan yönetir. Cumhuriyetin ilanından sonra Baykan ve Pervari Şirvan'dan ayrılarak ilçe olur.

Taşlı köyündeki "Muhammed-i Ali" türbesinde bulunan ağaç, kutsal addedilen ağaçlardan biridir[91]. Muhammed-i Ali'nin mezarının başında bulunan ağaca çaput bağlanarak dilekler dilenir. Ayrıca çocuğu olmayan kadın, ağacın üzerine ince dallar atar, bu eylemi, üç kez yapma hakkına sahiptir. Dallardan en az birinin ağaç üzerinde kalması, kadının çocuk sahibi olabileceğine yorumlanır. Burada dal parçaları, çocuğun; ağaç, kadının; dalın ağaç üzerinde asılı kalması ise hamileliliğin simgesel anlatımıdır.

1881 tarihli arşiv belgesinden Siirt sancağına tabi Şirvan kazası *Nivin* köyünde medfun Şeyh Ahmed eş-Şervi'nin vakıf, bina ve arsaların, başkalarının ellerinde bulunduklarına dair Evkaf Nezareti'nin takririnin takdimini öğreniriz[92]. Kuyud-i kadime arşiv kataloğunda, Şeyh Ahmed Eş-şervi el-Ali'nin bina ve vakfeylediği zaviyesi hakkında not yer alır. İlçeye 16 km. mesafede bulunan köyün günümüzdeki ismi Tatlıpayam'dır.

---

[91] Rezan Karakaş. Siirt Halk Kültüründe Kutsal Ağaç ve Türbeler

[92] http://www.devletarsivleri.gov.tr/

Said Nursi Hazretleri 1893 yılında henüz 16 yaşındayken Tillo'ya gelip inzivaya çekilir. Gelişinde Tillo sınırlarında bineğinden iner ve yürüyerek Tillo'ya girer. "Bunca evliyanın yattığı yerlerde ben ayakkabılarımla dolaşamam", diye düşünür ve ayakkabılarını çıkararak dolaşır. Kubbeyi Hasiye mescidinde, Kamus-u Okyanus'u ezberlerken bir gece Şeyh Abdülkadir Geylâni Hazretlerini rüyasında görür. Geylani Hazretleri, "Git Miran aşireti reisi Mustafa Paşa'yı hidâyete davet et; zulümden vazgeçip namaza, emr'i ma'rûfa başlasın", der. Molla Said bunun üzerine, derhal Tillo'dan Cizre'ye, Miran aşiretine doğru hareket eder.

Tillo'nun Süryanice manası Yüksek Ruhlar'dır. 1514'te Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi sonunda Osmanlı egemenliğine geçen ilçe, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Siirt iline bağlı bir bucaktır. 1990 tarihinde Aydınlar ismiyle ilçe olur. Bu isim 2013'te Tillo olarak değiştirilir.

İlçede ziyaret yerleri bulunan zatlar şunlardır. Şeyh İsmail Fakirullah Hazretleri, Mevlana Molla Ali Hazretleri, İbrahim Hakkı Hazretleri, Şeyh Hamzel Kebir Hazretleri, Şeyh Mücahit Hazretleri, Sultan Mahmud

Memduh Hazretleri, Şeyh Hasan-ül Fatirin Hazretleri, Şeyh İsmail Garip Hazretleri, Şeyh Mustafa Kurdi Hazretleri (Kabri eski ismi Hatrant olan Çınarlısu köyü yolu üzerinde sade bir mezar), Haysa Zemzem Hazretleri, Şeyh Abdulkadir-i Sani Hazretleri, Şeyh Hamze Hazretleri, Şeyh İbrahim Hakkı Hazretleri, Derviş Osman Hazretleri, Muhammed Sorahani Hazretleri, Nurhamze Hazretleri.

Fakirullah (1656-) diye tanınan İsmail Hazretlerinin babası Kasım'dır[93]. Fakirullah Tillo'da dünyaya gelir. Dedesi Molla Abdülcemal, Peygamber efendimizin amcası Hazret-i Abbas'ın torunlarındandır. Zahiri ilimlerde alim olup Tillo'da müderrislik yapar. Oğlu Mevlana Kasım'ı yetiştirerek alim olmasına vesile olur. Kasım da babasının vefatından sonra yerine geçerek talebe okutmaya başlar. Annesinin İsmail'e, besmelesiz süt emzirip, yemek yedirmediği anlatılır. Babası Mevlana Kasım onu küçük yaşta yetiştirmeye, ilim öğretmeye başlar. İsmail Fakirullah yirmi dört yaşına kadar zahiri ilimlerde alim ve batıni ilimlerde mütehassıs bir veli olarak yetişir. İbadetlerinden büyük bir lezzet almakta, zevk ile yerine getirmektedir. Anne ve babasının hukukunu gözetir, dua ve rızalarına kavuşmak için gayret gösterir. 1680 senesinde babası Mevlana Kasım hazretleri vefat edince, yerine geçerek müderrislik yapmağa başlar. O sene evlenir. Fakirullah hazretleri haramlardan çok sakınır, hatta şüpheli korkusuyla mübahların dahi

[93] Fakirullah (Tillo). Evliyalar Ansiklopedisi

fazlasından kaçınmaktadır. Tarlasını abdestli eker biçer, hasadını kaldırır, öşrünü verdikten sonra un haline getirmek için el değirmeninde bizzat kendisi çalışır. O undan hamur yoğurup ekmek yapar, böylece yiyeceklerine hiçbir şüphe karışmamasına çok dikkat eder. Üzüm bağının işlerini dahi kendisi görür, olgunlaşan üzümleri hayvanların hakkı geçer korkusuyla bizzat kendi sırtında taşır. Yiyecek olarak taze veya kuru üzüm ile yetinir. Her Cuma günü gusl abdesti almayı yaz, kış hiç aksatmaz. Gecelerini hep ibadetle, gündüzlerini oruçlu olarak geçirir. Allahü tealayı bir an olsun unutmaz, gaflete düşmez. Kırk yaşına kadar bu böyle devam eder[94].

Anlatılır ki, kırk yaşındayken latif mizacı değişip kırk gün yemeden içmeden kesilir ve konuşmaz. Kendinden habersiz olarak yatar. Kırk gün sonra mübarek gözünü açıp bir tas su içer ve ekşi nar isteyip ekmekle yer. Ondan sonraki günler her çeşit yemekten orta derecede yiyerek kırk sekiz yaşına kadar böyle devam eder. Kırk sekiz yaşında olduğu 1702 senesi Şaban ayının ilk Cuma gecesi, akşam namazından sonra komşularından birine taziyeye gitmiştir. Yatsı olmadan camiye gitmek için ayrılan İsmail Fakirullah hazretleri karanlıkta evin avlusuna çıkar. Avluda, içinde su olmayan on beş metre derinliğinde içi boş ve ağzı açık bir kuyu vardır. İsmail Fakirullah, karanlıkta bu kuyuyu

---

[94] Perihan Gökpınar. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Marifetnamesindede Tasavvufi Hayat. Yüksek Lisans tezi. Ankara Üni. Ankara. 2006

takdir-i ilahi eseri olarak fark edemez ve içine düşer. Fakat Allahü tealanın koruması ile bir şey olmaz ve incinmez. Sadece sol kaşının üzerinde ince bir sıyrık vardır. Burada kendisini Allahü tealanın celal sıfatıyla imtihan ettiğini anlayan İsmail Fakirullah, bu kadar yüksekten bir sıyrık ile kurtulmasına hamd ederek Allahü tealaya secdeye kapanır, hulus-ı kalp ile Rabbine sığınır. O anda etrafında manevi bir meclis kurulur. Hızır aleyhisselam, Abdülkadir Geylani hazretleri, Cüneyd-i Bağdadi hazretleri gibi pek çok velinin ruhları orada hazır olurlar. Kuyunun içi genişleyip yemyeşil bir nura gark olur. Evliyalıkta Gavs makamı denilen derecelere kavuştuğu müjdelenir. Kendisine muhabbet şerbeti içirilir. Böylece zamanın velilerinin sultanı olur. O, bu haldeyken saatler geçer. Camide yatsı namazını kılmak için bekleyen cemaat, İsmail Fakirullah hazretlerinin gelmediğini görünce evinden ve komşularından soruştururlar. Bulamayınca da aramaya başlarlar. Dokumacılık yapan bir usta, kuyunun içinden tatlı bir sesin geldiğini fark edince komşularına haber verir. Herkes kuyunun başına mumlarla birikir ve kuyuya inerek İsmail Fakirullah'ı çıkarırlar. İsmail Fakirullah, kuyuda içtiği muhabbet şerbetinin tesiriyle sekiz sene istiğrak halinde, dünyayı unutarak kendinden geçip, devamlı mest olmuş vaziyette kalır. İnsanlardan tamamen uzlet edip, hanım ve evladından bile ayrı kalmaya başlar. Sadece büyük oğlu Abdülkadir Efendi huzuruna girip hizmetiyle şereflenmektedir. İsmail Fakirullah, bu istiğrak halindeyken söylediği bir kasidede kuyuda

olanları şöyle anlatır. "Allahü tealanın aşkı ile kendimden geçmiş bir haldeyken, duvarı mermer taşlarla örülmüş kuyuya düştüm. On beş metre kadar derin olduğu halde, kendimi bir karış yerden düşmüş gibi hissettim. Düştüğüm an, kuyudan ilahi yeşil bir nur yükseldi. Öyle ki, verdiği aydınlığı birçok nurlar veremezdi. O gece, benim için Kadir gecesi kadar kıymetlidir. Çünkü, Allahü teala bana orada pek çok lütuf ve ihsanlarda bulundu. Bu lütfun bereketiyle okyanusların dibinde ve semavatta bulunan her şey gözlerimin önüne getirilerek gösterildi. Allahü teala bana o gece öyle büyük nimetler ihsan etti ki, onu, daha önce yaşıyan evliyasının çoğuna vermedi. Bir anda etrafımda kurulan manevi mecliste, Hızır ve İlyas aleyhimesselam, Abdülkadir Geylani, Ahmed Rıfai ve Cüneyd-i Bağdadi hazretleri bana çok ikramlarda bulundular ve müjdeler verdiler. Şeyh Hamza Kebir hazretleri elinde yeşil asasıyla, arkasında da ona mensub olanların hepsi geldi ve halimin güzelliğine hayran kaldı. Yanında yıldız gibi parlayan oğlu Şeyh Mücahid, Şeyh Musa ve Şeyh Muhammed Radi de vardı. Çok sevdiklerimden ve makamları yüksek olan Şeyh Bürhan, Şeyh Alemeyn ve Halil Ferd dahi yanıma gelerek bu meclisin sonuna kadar bana izzet ve ikramlarda bulundular. Önlerinde Şeyh Hasan'ın bulunduğu Fatiriyyunlar da ziyaretime geldi. Hepsi cübbelerini giymişlerdi. Ayrıca Veysel Karani hazretleri, Şeyh Hasan Hutvi, Şeyh Mustafa Kürdi ve Şeyh Neccar bin Neccari de hazır oldular. Halid bin Velid hazretleri elinde demir bir asa ile teşrif buyurdu. Hepsi de bana ihsan edilen

nimetlere hayran oldular. Etrafıma saf saf dizilip ellerinde ilahi şerbetle dolu kadehler tutuyorlardı. Ben ise, onların ortasında ve bakışları altında olduğum halde, Allahü tealanın zikri ile meşgul olup tefekkür ediyordum. Hepsi de, ellerindeki şerbeti içmemi bekliyorlardı."

İsmail Fakirullah hazretleri, istiğrak halini bıraktıktan sonra dostlarıyla görüşmeğe başlar. Onlara, Abdülkadir Geylani hazretlerinin yoluna çok benzeyen kendine mahsus "Üveysiyye" yolunun adabını öğretir. Pek çok talebesi arasında en çok sevdiği ve hizmetine müsaade ettiği İbrahim Hakkı hazretlerinin babası olan Molla Osman ile Molla Muhammed'dir. Bu talebeleri kendisine on sene hizmet etmekle şereflenirler. Molla Osman, Hocası İsmail Fakirullah hazretlerinin teveccühlerine kavuşması ve onun duasını alıp talebesi olmakla şereflenmesi için henüz küçük olan oğlu İbrahim Hakkı'yı da getirir. O da hizmet etmeye başlar. Molla Osman ile Molla Muhammed hocalarına hizmetin onuncu yılında bir hafta içinde vefat ederler. Cenaze namazlarını hocaları kıldırır. Onlardan sonra daha küçük yaşta olan İbrahim Hakkı, İsmail Fakirullah'a hizmet etmeye, onun hasta kalplere şifa olan sözleri ile olgunlaşmaya ve yetişmeye başlar.

Anlatılır ki, Tillo kasabasının kuzey tarafında dört saatlik mesafede bir kale vardır. Şirvan Beyi bu kaleyi müdafaa etmektedir. Van Paşası itaatsizliği sebebiyle Şirvan Beyine ceza vermek için bin kadar askeriyle kaleyi kuşatır. Topa tutmak ister. Şirvan Beyi durumu hazret-i Fakirullah'a bildirerek Paşaya mani olmasını

istirham eder ve dua talebinde bulunur. Bunun üzerine Fakirullah hazretleri paşaya bir mektup gönderir. Mektupta, "Ümmet-i Muhammed'in fukarasına merhamet edesin. Bağlarını yağma etmeden çekip gidesin. O asi olan beyin cezasını ahirete bırakasın.", diye yazmaktadır. Mektup paşaya ulaştığında kuşluk vaktidir. Paşa mektubu okur, fakat İsmail Fakirullah'ın ricasına aldırış etmeyip, "Ben buraya sultanın emriyle gelmişim. Kaleyi, bu asi beyin başına yıkmalıyım.", diyerek aldırış etmez. Paşa, topçularına ateş emri verir. Atılan toplardan bir tanesi kale duvarına çarpınca parçalanır. Parçalardan biri geri teperek paşanın atına isabet eder. O anda altındaki at ölür. Arkasından gökyüzünde bulutlar toplanmaya, kısa bir müddet sonra da şiddetli ve iri iri dolu yağmaya başlar. İki saat aralıksız yağan dolu, kale dışında ne kadar insan varsa hepsini perişan eder. Doludan hayvanlar kaçacak, sığınacak yer aramaya başlarlar. Askerler, kaçan atlarını yakalamak için peşinden koşar. Bu sırada kabarıp büyüyen seller askerlerin çadırlarını söküp götürür. Bu hadiselerden sonra paşanın aklı başına gelir. Yakaladıkları atlardan birine binip yanına sekiz asker alarak Tillo'nun yolunu tutar. Maksadı Fakirullah hazretlerinin huzuruna kavuşmaktır. Akşama doğru kasabaya giren Paşa, Molla Osman ile Fakirullah hazretlerinin huzuruna çıkar. Paşa kan ter içinde, perişan bir haldedir. Boynu bükük bir vaziyette İsmail Fakirullah'tan özür dilemeye başlar, fakat hiç iltifat görmez. İsmail Fakirullah Hazretleri sadece, "Ey zalim! Sen Allahü tealadan korkmaz mısın?", diye buyurur. Paşa

sıtmaya tutulmuş gibi titremeye başlar ve Molla Osman'ın işareti ile geldiği gibi perişan bir halde huzurdan çıkar. O gece Molla Osman'ın hücresinde kalır. Sabaha kadar hiç uyumazlar. Bir ara Paşa der ki, "Ben, Sultan Ahmed Hanın sohbetinde bulunur, hizmetiyle şereflenirdim. Yemin ederim ki, sizin hocanız gibi heybetli bir zat görmedim." "Bir musibet, bin nasihattan daha tesirlidir.", sözüne uygun olarak sabahleyin geldiği gibi geri gider.

Mevsim sonbahardır. Evlerin damlarında bulgurlar serilmiş, kurutulmaktadır. Ayın Cumaya denk gelen on ikinci gecesi mehtaplı bir havada herkes yatsı vaktini beklemektedir. Vakit girince Erzurumlu İbrahim Hakkı minareye ezan-ı Muhammedi'yi okumak üzere çıktığında Tillo'nun doğu tarafının yağmur bulutları ile kaplanmış olduğunu ve herkesin kendi zahirelerini damlardan toplamak için acele ettiklerini görür. Ezan-ı şerifi aceleyle okur. Hocasının bulgurlarını toplamak için yardıma gitmek istemektedir. Minareden aşağı indiğinde hocası erkek çocuklarını, torunlarını, hizmetçilerini toplamış bekliyordur. Onlara, "Efendim! Yukarı mahalledekiler yağmur yağabilir korkusuyla bulgurlarını topluyorlar.", der. Hizmetçilerden biri yavaşça, "Biz de o tedbire başvurmak istedik. Fakat hocamız bize mani olup, "Bulguru, yağmuru bırakıp camiye gidiniz, Cuma gecesine tazim edip hürmet gösteriniz.", diye buyurdular", der. Hep birlikte caminin sofasında yatsı namazını kılarlar. Sonra gökyüzünü incelemeye koyulurlar. Tillo üzerinde bulut ikiye ayrılır. Evlerin

bulunduğu kısımda zerre kadar bulut kalmaz. Biraz sonra şiddetli bir yağmur başlar. Tillo'nun etrafında seller aktığı halde kasabanın üzerine bir damla bile düşmez.

Bir bahar günü, akli dengesini kaybetmiş bir bey, otuz kadar hizmetçisiyle İsmail Fakirullah'ı ziyarete gelir. Dergahın kapısından izin almadan içeri girip edebi gözetmeden, Fakirullah'a, "Güzel canım! Seni nasıl bulacağımı merak eder, dururdum. Meğer ki buradasın. Allah rızası için bir kalk da güzel boyunu göreyim. Sonra bu tatlı canımı sana kurban edeyim.", der. O mübarek zat Allahü tealanın ism-i şerifini duyar duymaz ayağa kalkar. Bey ise hemen İsmail Fakirullah'ın ellerine sarılıp öpmeye başlar, sonra da düşüp bayılır. Fakirullah hazretleri de hizmetçilerine işaret edip, "Bu emiri misafir odasına götürüp yatırınız. Üzerine de çok yorgan örtünüz, uyusun ve aklı başına gelsin.", diye buyurur. Bu emri derhal yerine getirirler. Günlerdir uyku uyumayan bey, yorgan altında altı saat uyur. Bu sırada İsmail Fakirullah bir tabak içinde kuru üzüm getirtir. Üzümlere Kur'an-ı kerimden bazı ayet-i kerimeler ve dualar okur. Sonra da talebelerinden Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya, "Molla İbrahim! O mecnunun yatağının başucuna otur. Uyandığında ne isterse onu sana verelim, gel, götür.", diye buyurur. İbrahim Hakkı misafirin odasına girdiğinde o da uyanır ve, "Ben, Şeyh'in önünde tabak içinde bulunan kuru üzümleri isterim.", der. İbrahim Hakkı hazretleri Fakirullah hazretlerinin huzuruna gidip, durumu arz eder. Tabağı verirler, götürür. Hasta hepsini yiyip bitirir. Sonra kalkıp abdest alır. Aklı başına gelir.

Altmış gündür namaz kılmayan mecnun, o günün öğle namazını kılar. O gece talebelerle beraber kalır. Sabahleyin Fakirullah hazretlerinin huzuruna, veda etmek üzere gider. Fakat cesaret edip içeri giremez. Utancından içeri bile bakamayıp, ayak üzerinde kararsız bir halde durur. Bir müddet sonra kapının eşiğini öpüp, sürur ile memleketine döner.

Bir yaz günü Sıhranlı Şeyh Ali Efendi isminde mübarek bir zat elli iki talebesiyle hacdan gelir. Öğleye yakın İsmail Fakirullah hazretlerinin huzuruna girer. Ali Efendi içeriye girince selam vermez, konuşmaz, el öpmez, müsafaha yapmaz. Edeple bir köşeye oturur, başını önüne eğip öğle namazına kadar huzurda kalır. Namazdan sonra da, “Allah'a ısmarladık”, demeden, huzurdan ayrılır ve talebelerin kaldığı odaya gelir. Yine selam vermeden, konuşmadan, başını önüne eğip oturur. İkindiye kadar Molla Osman ile murakabe yaparlar. Akşam iftarında her yemekten birer lokma veya kaşık alır. Molla Osman, Ali Efendiye çok hürmet gösterir ve hizmet eder. Gece Molla Osman ile sabaha kadar murakabe edip iç alemlerine dalarlar. O geceyi de böyle ihya ederler. Sabahleyin yine İsmail Fakirullah'ın huzuru ile şereflenir. Yine sessizce oturur, dinler ve bir müddet sonra ayağa kalkar. İsmail Fakirullah da ayağa kalkıp ona dua eder. Hacı Ali Efendi el öpüp, konuşmadan dışarı çıkar. İsmail Fakirullah'ın talebeleri de Ali Efendiye hürmet edip, elini öperler. Atına bindirerek Tillo'dan çıkıncaya kadar arkasından gidip onu uğurlarlar. Orada uğurlayanlarla vedalaşır ve talebeleriyle memleketine

gider. Eve gelince İbrahim Hakkı babasına, "Efendim! Bu nasıl misafirdir ki, herkesten çok izzet ve hürmet bulmuştur?", der. Babası da, "Bu misafir diğerlerine benzemez. Kamil, olgun bir veli olup gönül sahibidir. Bizim muhterem hocamızın hal ve şanına yakın bir derecesi vardır. Zira bu halini merak ettiğin zat, "Uzun zamandan beri alemi dolaşırım. Çok memleketler gezdim. Elli seneden beri pek çok evliyayı ziyaret ettim. Zahirde bilinmeyen evliya ile manevi meclislerde görüştüm. Ancak bu mübarek zatın, cümlesinden üstün derecelere sahip, Gavs-ı azam makamında olduğunu müşahede ettim. Bu muhterem hocamızın vücud-i şerifini Allahü tealanın aşkı yakmıştır. Buraya gelip İsmail Fakirullah hazretlerinin mübarek yüzünü gördüğümde, kendimi onun gönül aynasında gördüm. İşte benim seyahatim tamam oldu ve muradıma kavuştum." dedi.", diye anlatır. İbrahim Hakkı babasına, "Bu hiç konuşmayan misafir, bunları size ne zaman söyledi?", diye sorar. O da cevaben, "Biz kalplerimizle konuştuk. Hatta bundan başka daha pek çok hikmetler üzerinde uzun uzun sohbet ettik.", der.

Anlatılır ki, bir gün Tillo'ya bir saat yakınlıkta bulunan köylerin birinden, Kur'an-ı kerimi ezberlemiş, fıkıh ilminde alim bir şahıs gelir. Bu zat, İsmail Fakirullah hazretlerinin bazı hal ve hareketlerini, dinin emirlerine uymuyor sanarak beğenmemektedir. Huzurdayken ona, "Ey Şeyh! Sen niçin camiye gitmiyorsun?", diye sorar. O hilim deryası, yumuşaklık denizi olan Fakirullah hazretleri lütfederek, "Ey hafız!

Bizim bu dergahımız mescid niyetiyle yapılmıştır ve burada dünya kelamı konuşmak mekruhtur.", diye cevap verir. O zat, "Peki, niçin cemaat sevabına kavuşmak istemezsin.", diye tekrar sorar. Fakirullah, "Beş vakit namazda evlat ve talebelerim cemaat olup, farzlar onlarla beraber eda ediliyor.", diyerek cevap verir. "Ezana niçin riayet etmiyorsun?", sorusuna da, "Bu mescidin minaresi şu kerpiç kadar taştır. Onun üzerinde beş vakitte de ezan okunuyor. Burada okunan ezan-ı şerife icabet ediyorum. Cuma namazını ise gidip camide kılıyoruz.", diye buyurur. O zat, "Niçin çok cemaatin faziletine kavuşmak istemezsin.", diye sorunca, Fakirullah hazretleri tebessüm ederek, "Kuyu hadisesinden önce cemaatin çokluğunu canıma minnet bilir ve o sevaba kavuşurdum. Ancak kuyu hadisesiyle kalabalıkta huzurum kaçıyor, huzursuz oluyorum. Bundan dolayı mazurum. Allahü tealadan bu sevabtan beni mahrum etmiyeceğini umarım. Çünkü, sevgili Peygamberimiz, "Müminin niyeti, amelinden hayırlıdır.", diye buyurmaktadır. Bu hadis-i şeriften ümitliyiz.", diye cevap verir. O zat edebe riayet etmeyerek sorduğu bu sorulardan aldığı cevap üzerine huzurdan ayrılıp gider. O gece evinde yatıp uyur. Fakat sabahleyin uyandığında Kur'an-ı kerimi ve fıkıh ilmini tamamen unuttuğunu fark eder. İkinci günü abdest almayı ve namaz kılmayı da unutur. Üçüncü gün ise göz nimeti elinden alınıp kör olur. Dördüncü günde aklı başına gelip, yanına birkaç kişi alarak doğru Fakirullah'ın huzuruna gelir. Fakirullah Efendi, onu, kör olarak görünce çok ağlar ve gözünün açılması için dua eder. Mübarek elini

gözünün üzerine sürer. O anda Allahü tealanın izni ile gözündeki perde kaldırılır ve eskisi gibi görür hale gelir. İsmail Fakirullah'dan çok özür diler, hatasının affı için yalvarır. O da, "Sen o gün doğruyu söyledin. Emr-i maruf eyledin. Allahü teala gayretini makbul eylesin.", diyerek o zatın gönlünü alır. Hafız efendi de haddini bilip bu büyük velinin Allahü teala katında makbul biri olduğunu anlar. O gece talebelerin odasında yatar. Sabahleyin kalktığında unutturulan bütün ilimlerin, hatırına yeniden geldiğini görür. Sevinçten uçar. Allahü tealaya hamdü sena edip şükür secdesine kapanır. Dualar ederek oradan ayrılır.

Nakledilir ki, İsmail Fakirullah hazretleri tevekkül sahibi olup, kazaya rıza gösterirdi. Allahü tealadan gelen derd ve belaları sevgilinin kemendi olarak kabul eder, severek karşılardı. Bütün yaptığı işleri Allahü tealanın rızası için yapar, dünyaya hiç meyletmezdi. Dinin emirlerinden kıl ucu kadar ayrılmazdı. İsmail Fakirullah hazretleri, sultanın adalet ve insaf üzere olması ve düşmana galip gelmesi için dua ederdi. Çocuklarına dini ilimleri öğretir ve akrabalarına ziyarete giderdi. Ziyaretine gelemiyenlerin kusurlarına bakmaz, gelenlere dinin emirlerini bildirir, yasaklardan sakınmalarını emrederdi. Tebessüm ederek konuşur, sual soranların cevaplarını gayet açık olarak izah ederdi. Edebinden karşısındakinin yüzüne pek bakmazdı. Ziyaretine gelenlerin yüzüne, bir geldiğinde, bir de giderken bakardı. Çoğu zaman vecd halinde bulunur, başını önüne eğip, gözlerini yumar, sessiz kalırdı. Bütün bid'atlerden

sakınır, sünnetleri eksiksiz yapardı. Beş vakit namazını kendi dergahında ezan ve cemaatle eda ederdi. İşrak, kuşluk, evvabin ve teheccüd namazlarına devam ederdi. Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutardı. Her Cuma günü namazdan önce Kehf suresini okurdu. Her sözü, hareketi, ahlakı ve tavrı Peygamber efendimize uygundu. Temizliğe çok dikkat eder, gösterişe süse bakmazdı. Her an öleceğini düşündüğü için zemzemle yıkanmış kefenini ve diğer buhur ve levazımı bir sandıkta hazır bulundururdu. Cuma akşamları odasında buhur yakarlardı. Abdest ve gusl etmek için beyaz topraktan yapılmış dört ibriği vardı. Yanında devamlı misvak ve tesbih bulundururdu. Kitapları pek çoktu. Odasında kendi hattı ile yazdığı Kur'an-ı kerimi vardı ve yazısı çok güzeldi. Ayrıca, Tefsir-i Mealim-üt-Tenzil, Mesabih-i Şerif kitaplarını kendi el yazısıyla Şafii kitapları, dedesinin yazdığı dört ciltlik Kamus-ı Ekber, birer ciltlik Şifa-i Şerif ve Şir'at-ül-İslam kitaplarını yanından ayırmazdı. Yaşı sekseni geçince 1734 (H.1147) senesinde bir hafta kadar hiç kimse ile görüşmeyip manevi alemin sırlarına ulaşıp bu alemi seyreyledi. İnsanlar onu hastalıktan dolayı böyle kendinden geçmiş sandılar. Ancak Cuma gecesi yatsıdan sonra o halden bu his alemine döndü. Evlat ve torunlarını yanına çağırıp ilim öğrenmelerini ve salih ameller ile uğraşmalarını vasiyet eyledi. Üzerindeki emanetlerin sahiplerine verilmesini istiyerek oradakilerle vedalaştı. Sonra Yasin-i şerif okumalarını emretti. Yasin-i şerif okunurken odanın içine öyle güzel kokular doldu ki, sanki ud ve anber yakılmıştı.

Çocukları ve torunları üzüntü içindeydiler. Onun için ise o gece bayram ve sürur gecesi oldu. Yasin-i şerifin "Selamun kavlen..." ayet-i kerimesi okunurken "Allah" diyerek canını Hakka teslim eyledi. Mübarek ruhu gidip, latif cismi kaldı. O huzur sahibi bu fani dünyayı bırakıp, hakiki aleme gidince evlatları babalarının vasiyetini yaptılar, sabaha kadar yıkayıp kefenlediler. Çevre köylere haberler gönderdiler. Sabahleyin herkes geldi, çok cemaat toplandı. Oğlu Abdülkadir Efendi imam olup cenaze namazını kıldırdı[95]. Mezarı talebeleri Molla Osman Efendi ile Molla Muhammed Efendinin türbeleri önüne kazıldı ve oraya defnedildi. Mezarı üzerine büyük bir sanduka ve güzel bir türbe yapıldı. Günlerce yakın çevreden gelenler ziyaret edip, kabri başında Kur'an-ı kerim okudular.

İsmail Fakirullah Çilehanesi Ulu Cami'nin bahçesinde, girişte sol tarafta yer almaktadır[96]. Çilehanenin yanı sıra mescid işlevi de taşıyan yapı, 4.70x5.30 m. boyutlarında, kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Harimin üzerini, tromplarla geçilen tek kubbe örtmektedir. Kıble duvarının ortasındaki mihrap, yarım daire planlıdır. Çilehaneye geçişi sağlayan ahşap kapı kanatlarında, geometrik süslernelerln üstünde, tek satır halinde celi sülüs yazı ile 1266/1850 yılında Seyyit Ahmet'in yaptığı yazılıdır. Kapının alınlığında üç satırlık

[95] Fakirullah. Hayrani Altıntaş. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 12

[96] Ali Boran-Abdülhamit Tüfekçioglu-Zekai Erdal. Siirt ve İlçelerindeki 2000 Yılı Yüzey Araştırması

bir kitabe daha vardır. Bu kitabenin son mısrasına ebcedle 1253/1837 tarihi düşülmüştür. Harime dört basamakII bir merdivenle çıkılmaktadır. Yapının kuzeyindeki kuyu ise günümüzde kullanılmamaktadır.

Vefatından sonra devrin padişahı I Mahmut, ferman göndererek, büyük bir kubbe inşa edilmesini emreder. Bu kubbe inşa edilirken, İbrahim Hakkı Hazretleri vefat eden hocası İsmail Fakirullah Hazretleri için Tillo'dan yaklaşık üç kilometre doğuda bulunan tepenin başında, bu günkü adı ile Kaletül Üstat'ta, harçsız olarak ortasında 40×50 cm lik açık bir pencerinin de bulunduğu taştan bir duvar inşa eder. Duvardaki pencereden giren güneş ışığı, türbenin kulesine, oradan da kırılarak türbenin penceresinden içeri girer ve hocası İsmail Fakirullah Hazretlerinin başucunu aydınlatır. İbrahim Hakkı Hazretleri, "Yeni yılda doğan güneş ilk olarak hocamın başucunu aydınlatmazsa, ben o güneşi neyleyim?" diyerek, hocasına olan saygısını gösterir. Her yıl 21 Mart ve 23 Eylül tarihlerinde gerçekleşen bu hadise, 1960'lı yıllarda türbenin onarılması sırasında bir pencerenin yerinin kaydırılması ile bozulur[97]. Altmış yıl aradan sonra Siirt Valisi Musa Çolak döneminde 2011 yılında sistem düzenlenerek tekrar işler hale getirilir[98].

---

[97] Hifzullah Eryeşil. Işık Hadisesi

[98] Vali Beyin döneminde restore edilmiş olan yapılar arasında il merkezindeki Babü'l Darp Camii ile Şeyh Maruf Camii de vardır. Babü'l Darp Camii Cas'tan inşa edilmiş olup Algül mahallesindedir. İki yüzyıllık geçmişe sahiptir. Karakol Mahallesindeki Şeyh Maruf Camii ve türbesi restore edilmiş

İsmail Fakirullah Hazretlerinin halifesi kıldığı büyük oğlu **Şeyh Abdulkadir** Hazretlerinin, babasından sonra Üveysî dergahının başına geçerek irşâd ve tebliğ vazifesini sürdürmüş ve Gavsiyet mertebesine ulaşmış olduğu nakledilir. Bu hikmettendir ki, "ikinci Abdulkâdir" manasında, Şâh-i Geylânînin ikincisi diye kendisine "Abdulkâdir-i sâni" denir. Abdulkâdir-i Sâni Hazretlerinin evlendiği dört hanımdan üç kızı ve on iki erkek oğlu dünyaya gelir. Bunlar Şeyh Hamza, Şeyh Mustafa (Zemzemil-Hassa'nın babasıdır), Şeyh Abdurrahman (Gavsul-Memduh'un babasıdır.), Molla Muhammed, Molla Kasım, Molla Abbas, Molla İbrahim, Molla Ali, Molla Osman, Molla Süleyman, Molla Hâlid, Molla Halil'dir. Abdulkadir-i sâni Hazretleri 1752 yılının Zilkâ'de ayında vefat eder. Fakirullah Hazretlerinin türbesinde medfundur.

İbrahim Hakkı Hazretleri (1703-1781), Erzurum'un Hasankale ilçesinde dünyaya gelir[99]. Babası Derviş Osman Efendi, aralıklarla otuz yıl kadar süren iyi bir eğitim görür. Annesi, Hasankale'nin ileri gelenlerinden Dede Mahmud'un kızı Şerife Hanife Hanım'dır[100]. İbrahim Hakkı'nın "Hakirullah" diye

---

olup hizmete açılmıştır. Caminin görüntüsünü engelleyen bir ev de Vali Musa Çolak'ın gayretleri ile kamulaştırılır.

[99] İbrahim Hakkı Erzurumi. Mustafa Çağrıcı. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt: 21

[100] Annesi Şerife Hanife Hanım yakın bir köy olan Kındığı Seyyitlerinden Şeyhoğlu Dede Mahmut'un kızıdır. Anne

andığı ve “hilm ü haya madeni” olarak tanıttığı babası, bazı maddi ve ruhi problemler sebebiyle sıkıntılı bir dönem yaşar. İbrahim Hakkı’nın doğumuyla bir ferahlık hissetmekle birlikte sıkıntısı devam eder. 1707’de Erzurum’a yerleşen Osman Efendi burada yörenin ileri gelen ilim ve tasavvuf erbabıyla tanışır ve 1710’da hac niyetiyle yola çıkmışken Tillo’ya uğrar, yörenin tanınmış mürşidlerinden İsmail Fakirullah’a intisap ederek buraya yerleşir, böylece yıllardır aradığı huzura burada kavuşur.

Babasının isteği üzerine dokuz yaşında iken amcası Ali tarafından Tillo’ya götürülen İbrahim Hakkı babasıyla karşılaştığında şeyhi İsmail Fakirullah’ı da orada gördüğünü, içinde ona karşı derin bir sevgi ve hayranlık duygusu uyandığını ifade eder. Bundan sonra İsmail Fakirullah’ın babası için yaptırdığı, günümüze kadar ayakta kalan hücrede yaşamaya başlar. İsmail Fakirullah’ın ilim ve irfanından istifade etmesi yanında, “peder-i azizi kendisini hücredaş edip hilm ü rıfk ile ilim öğretip lutufla terbiye”, kılar. İbrahim Hakkı’nın ilk tasavvuf zevkini babasından aldığı anlaşılmaktadır.

On yedi yaşında iken babasını kaybeden (1720) İbrahim Hakkı, muhtemelen öğrenimini sürdürmek amacıyla aynı yıl Erzurum’a dönerek büyük amcası Molla Muhammed’in evine yerleşir. Burada, özellikle Arapça ve Farsça konusunda Erzurum müftüsü şair Hazık

---

tarafının Oğuz Türklerinin Pasinler’e (Hasankale) ilk yerleşen boylarından olduğu nakledilir.

Mehmed Efendiden ders alır[101]. Bu ikinci tahsil döneminin sekiz yıl kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. İbrahim Hakkı, öğrenimini tamamladıktan sonra İsmail Fakirullah'ı ziyaret etmek üzere 1728'de Tillo'ya gider, babasının hücresine yerleşerek tasavvufi hayata yönelir. Şeyhine hizmet edip onun feyzinden istifade etmeyi sürdürür. 1734'de İsmail Fakirullah'ın vefatı üzerine Erzurum'a döner. Daha önce babasının imamlık yaptığı Yukarı Habib Efendi Camii'ne imam olur. Bu arada ilk evliliğini yapar. 1738'de hacca gider. Dönüşte Ömer Hayyam, Feridüddin Attar, Sa'di-i Şirazi, Nizami-i Aruzi gibi şairlerin şiirlerini topladığı, ayrıca kendisinin de iki manzumesinin yer aldığı Lübbü'l-kütüb adlı geniş hacimli bir eser hazırlar.

1747 yılında İstanbul'a giden İbrahim Hakkı, şeyhi Fakirullah'ın Sultan I. Mahmud nezdindeki itibarından faydalanarak padişahla görüşüp ilgi ve takdirini kazanır, saray kütüphanesinde çalışmasına izin verilir. Özellikle yeni astronomiye ilgisinin bu kütüphanedeki çalışmalarıyla başladığı ileri sürülür. İbrahim Hakkı İstanbul'da iken kendisine müderrislik payesi verilir ve ders okutması şartıyla Erzurum'daki Abdurrahman Gazi Dede Tekkesi'nin zaviyedarlığı tevcih edilir. Erzurum'a döndükten sonra Habib Efendi Camii'ndeki imamlık görevini sürdüren İbrahim Hakkı, bir müddet sonra aynı zamanda iyi bir musikişinas olan oğlu İsmail Fehim'in

---

[101] Mehmet Hazık Efendi için ve İbrahim Hakkı Hazretlerinin Erzurum'daki hayatı hakkında Evliyalar Şehri Erzurum'a bkn.

tahsilini tamamlaması üzerine bu görevi ona bırakarak ilmi faaliyetlere daha fazla zaman ayırabilmek için günlerinin çoğunu Hasankale’de geçirmeye başlar.

İbrahim Hakkı 1755’de resmi bir hizmet için İstanbul’a çağırılan Erzurum gümrükçüsü Mehmed Sun‘ullah Efendi ile birlikte ikinci defa İstanbul’a gider. Ma‘rifetname’yi İstanbul dönüşünden kısa bir süre sonra tamamlaması (1757), onun bu eserle ilgili olarak İstanbul’da yoğun bir hazırlık çalışması yaptığı kanaatini vermektedir. İbrahim Hakkı, Hasankale’ye dönünce bir yandan Ma‘rifetname’nin telifiyle meşgul olurken bir yandan da öğrenci yetiştirmeye başlar. Abdurrahman Gazi Dede Tekkesi’nin zaviyedarlığı III. Mustafa tarafından 1760 yılında yenilenir. İbrahim Hakkı, tekkenin oldukça kısıtlı olan gelirini oğulları ile amcasının oğlu Yusuf Nedim arasında paylaştırır. Bu arada önemli eserlerinden İrfaniyye’yi (Mecmuatü’l-irfaniyye) tamamlar.

1763’de üçüncü defa Tillo’ya giden İbrahim Hakkı, İsmail Fakirullah’ın oğulları Hamza Ganiyyullah ve Mustafa Fani tarafından babalarının halifesi olarak büyük bir ilgiyle karşılanır. Muhtemelen Tillo’ya yerleşmesini sağlamak üzere onu kız kardeşleriyle evlendirirler. Bu sırada İnsaniyye adlı eserinin telifini tamamlayan İbrahim Hakkı, 1764’de Mustafa Fani ile birlikte ikinci defa hacca gider ve dönüşte yine Tillo’da kalır, burada öğrenci okutmaya ve eser yazmaya devam eder. Bu arada geniş hacimli eserlerinden Mecmuatü’l-meani’yi bitirir. Bir süre sonra da Erzurum’a gider.

1768'de Erzurum müftüsü Şeyh Mustafa Efendi ile beraber üçüncü defa çıktığı hac yolculuğu sırasında amcasının oğlu Yusuf Nesim'e Şam'dan yazdığı mektupta eserlerinin oralarda bile arandığını ve ilgiyle okunduğunu bildirir, kendisinden bazı kitaplarını temin edip göndermesini rica eder. Yolculuğun ardından Erzurum'a döner. Yaklaşık üç yıl sonra oğlu İsmail Fehim ile birlikte tekrar Tillo'ya giderek buraya yerleşir. 1775'te altı ay kadar süren ağır bir hastalığa yakalanır. Hasankale'deki öğrencilerinden Derviş Halil kendisini ziyarete gelmiş, ancak İbrahim Hakkı onun ölçüsüz davranışlarından rahatsız olmuştur. Bir süre Tillo'da kalan Halil hocasının yeni yazdığı bazı eserleri de okumuştur. Daha sonra Erzurum'a dönünce hocasının bir sır kitabını okuduğu yolunda sözler sarfederek güya onun itibarını arttırmak istemiş, ancak bu açıklama herkeste bir merak uyandırmıştır. Muhtemelen bu haberin, kendisi hakkında batıni fikirler taşıdığı yolunda dedikoduların çıkmasına yol açacağından kaygılanan İbrahim Hakkı, Sünni akideye bağlılığını ispat etmek amacıyla ayet ve hadislerden başka şeylerle meşgul olmayı bıraktığı mesajını veren Urvetü'l-İslam ve Hey'etü'l-İslam adlı iki eser yazarak değişik kişilere gönderme gereğini duyar. Erzurum'daki Yusuf Nesim'e de Urvetü'l-İslam ile birlikte gizli işaretli bir mektup göndererek "Avnikli kezzab" diye andığı Halil'in anlattıklarına inanmamalarını ve onun söylediklerinin iftira olduğunu bildirir.

Bu arada şeyhinin kızı olan son eşinin genç yaşta ölümü İbrahim Hakkı'yı derinden etkiler. Onun vefatından sonra yazdığı bir mektupta teessürünü duygulu ifadelerle anlatmaktadır. Kısa bir süre sonra şeyhinin büyük oğlu Hamza Ganiyyullah'ın ölümü üzerine yalnızlığı daha da artan İbrahim Hakkı 1780'de vefat eder. Ölümünden iki yıl önce yazdığı vasiyetnamesinde şeyhinin kubbesi altına defnedilmemesini, oraya şeyhin evlatlarının gömülmesi gerektiğini belirtmesine rağmen bunu bir fedakarlık olarak telakki eden İsmail Fakirullah'ın oğlu Mustafa Fani'nin isteği üzerine şeyhinin türbesine defnedilir. Bizzat İbrahim Hakkı tarafından yaptırılan, planı da kendisine ait olan bu kubbeli türbe yaklaşık 40 m^2 olup sekizgen bir kaide üzerine oturtulmuştur. Günümüzde bir ziyaret mahalli olan türbede her yıl 18 Mayıs-22 Haziran tarihleri arasında çeşitli etkinlikler yapılmaktadır.

İbrahim Hakkı'nın iyi bir tahsil gördüğü eserlerinden anlaşılmaktadır. "Bu zamanda en dürüst dost, en uygun meclis arkadaşı, en seçkin yoldaş, yarların en hayırlısı ve sevgililerin en sevgilisi kitaplar olduğu için bunların sohbetlerine meylimi salmışımdır", şeklindeki sözleri, onun düzenli öğrenim yanında kendi kendini yetiştirmeye de büyük önem verdiğini göstermektedir. Geniş tasavvuf bilgisi, konuları iyi bir düzen içinde ve anlaşılır bir üslupla ifade etmesi, özellikle eğitimde Arapça'nın hakim olduğu, Türkçe eserlerde ise ağdalı bir dilin kullanıldığı dönemde eserlerinin büyük bölümünü nisbeten sade bir Türkçe ile

yazması İbrahim Hakkı'nın takdir edilen yönlerindendir. Ayrıca geleneksel astronomi yanında yeni astronomiyle tıp, anatomi, fizyoloji, aritmetik, geometri, trigonometri, felsefe, psikoloji, ahlak gibi alanlarda oldukça geniş bir birikime sahip olduğu görülmektedir. İbrahim Hakkı büyük bir mutasavvıf olmasından dolayı her olayı tasavvuf süzgecinden geçirerek ele alır[102]. Bu tasavvufçu yönü astronomi konusunda da görülür. Onun için İbrahim Hakkı astronomi teorilerinin bizzat kendileri ile değil, o teorilerin arkasındaki ilahi güç ile yani Allah'ın kudreti ile ilgilenir.

İbrahim Hakkı, ilmi ve tasavvufi birikimini maddi menfaat temini için kullanmamıştır. İstanbul'da iken kendisine tevcih edilen Abdurrahman Gazi Dede zaviyedarlığının geliri son derece azdır. Ailesi kendi el emeği ve babadan kalma birkaç parça arazinin geliriyle geçinmeye çalışmış, kendisi de oldukça kısıtlı imkanlar içinde yaşamıştır. Oğullarından birine ithaf ettiği sanılan İrfaniyye adlı eserinin sonunda yer alan, "Tekkelerde eğlenmeyip ilim meclisine gelesin; herkese şefkat nazarıyla bakıp hiçbir ferdi hakir görmeyesin ve kimseden hiçbir nesne istemeyip kimseye bir hizmet buyurmayasın; tezyin-i zahiri koyup gökçek ahlak ile tezyin-i batına gidesin", şeklindeki nasihatleri onun ilme, güzel ahlaka ve insana verdiği değer yanında kanaatkar

[102] Arif Ünal. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Marifetname'sindeki Kozmolojik Görüşlerinin Analizi Ve Günümüz Bilimi Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara. 2010

ve tok gözlü olmayı, minnetsiz yaşamayı ne kadar önemsediğini göstermektedir.

Ma‘rifetname’de Ebu Hanife’den “sermezhebimiz” diye söz eden İbrahim Hakkı’nın Nakşi veya Kadiri olduğu söylenmektedir. Bursalı Mehmed Tahir’e göre ise Üveysi’dir. Mesih İbrahimhakkıoğlu (1904-2000) dedesinin Nakşi olmadığını savunursa da Ma‘rifetname’de başka hiçbir tarikata yer vermezken “velilerin en seçkinlerinin tercih ettiği tarikat” olarak nitelediği Nakşibendiyye’ye geniş yer ayırması bu tarikata mensup olduğu kanaatini uyandırmaktadır.

İbrahim Hakkı’nın tasavvufi görüşleri, önemli ölçüde Gazzali’nin İhya’sındaki fikirleriyle paralellik arzeder. İbrahim Hakkı, evliya-yı kiramın yazdığı bütün kitapların şeriatla uyuştuğunu, özellikle Muhyiddin İbnü’l-Arabi’nin (1165-1240) kitaplarının “usul ve fürua mutabık” olduğunu, fakat okuyucunun anlama kabiliyetinin yetersizliği yüzünden bu konuda avam arasında şüphe doğduğunu belirtme ihtiyacı duyar. Ona göre ebedi kurtuluşu kazanmanın tek şartı Kitap ve Sünnet’le amel etmektir. Allah dostlarının hallerine ve kemallerine ulaşmanın yolu onların yolunu izlemekten geçer.

Eserlerinin bir kısmını manzum olarak kaleme alan İbrahim Hakkı genellikle Hakkı, bazan da Fakiri mahlasını kullanmış, Türkçe’den başka Arap ve Fars dillerinde de manzumeler yazmış, kaside, gazel, musannef, rubai ve kıtalarında ilmi, dini-tasavvufi fikirlerini ustalıkla dile getirmiştir. Mesnevi tarzında

kaleme aldığı manzumelerde daha ziyade didaktik bir amaç güden İbrahim Hakkı'nın divanındaki şiirler tamamen tasavvuf neşvesiyle yazılmıştır.

Divan'ı 1755 yılında oğlu İsmail Fehim için tertip edilmiştir. Eserde kasidelerin ardından dini-tasavvufi mahiyette 366 gazelden oluşan "İlahiname" başlıklı bölüm yer almaktadır. Divandaki birçok manzume, başta Ma'rifetname olmak üzere müellifin daha sonra yazılan çeşitli kitaplarında da geçmektedir. Divanda Arapça ve Farsça şiirler dahil 500 kadar manzume yer almaktadır. İbrahim Hakkı'nın 1757'de tamamlanan ve ismini ölümsüzleştiren Ma'rifetname en önemli çalışmasıdır. Dini ve din dışı ilimlere dair ansiklopedik bir eser olan *Marifetname*, müellifin ilmi ve fikri kişiliğini, yetişmişliğini, din ve ilim anlayışını yansıtması yanında dönemin skolastik zihniyetinden kurtulma çabasını yansıtan nadir örneklerden biri olması bakımından da ayrı bir değer taşımaktadır. Mârifetnâme'de her ne kadar zayıf rivayetler olsa da kullanılan hadislerin çoğunluğunu, amel edilebilir makbul rivâyetlerin oluşturduğu görülür[103].

---

[103] Halime Bayram. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Marifetnamesindeki Hadislerin Sıhhat Ve Kaynak Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üni. İstanbul. 2006

Müellifin 1761'de derlediğini belirttiği *Mecmuatü'l-irfaniyye*'nin bir kısmı Arapça, bir kısmı Farsça ve daha uzun bölümü Türkçe yazılmış olup dört yazma nüshası bilinmektedir. Kitapta hadis olduğu rivayet edilen, "Kendini bilen Allah'ı da bilir" sözünün tasavvufi açıklaması yapılmış, bu arada ayet ve hadislerle müslüman düşünür ve alimlerin konuyla ilgili fikirlerine de yer verilmiştir. Geniş hacimli *İnsaniyye*'yi müellif yüz kırk kitaptan üç lisan üzerine topladığını söyler. Bu kaynaklardan seçilen parçaların daha çok tasavvuf ve eğitim ağırlıklı olduğu görülmektedir. Müellif *Mecmuatü'l-meani* (Mecmuatü'l-Hakkī) isimli eserini 1765'te üç lisan üzerine nazmettiğini belirtmektedir. Kitapta dini ve tasavvufi şiirler yanında astronomiyle ilgili cep tahtasının kullanımı hakkında Türkçe bir bölüm, Kur'an tecvidine dair yine Türkçe bilgiler, Arapça, Farsça ve Türkçe küçük bir sözlükle "Kavaid-i Fürsiyye" başlıklı diğer bir bölüm bulunmaktadır. Müellifin 1771 yılında, kendisine ait olanlarla birlikte bazı eserlerden derlediği tasavvuf başta olmak üzere çeşitli konulara dair Farsça, Türkçe ve az sayıda Arapça manzumeden oluşan *Meşariku'l-yuh* isimli eseri bir antolojidir. *Sefinetü'r-ruh min varidati'l-fütuh,* 1773'te müellifin diğer bazı eserlerindeki Türkçe, Farsça ve Arapça şiirlerin kırk bölüm (varidat) halinde derlenmesiyle meydana gelmiştir. 1774'te düzenlenen *Kenzü'l-fütuh* isimli eseri tasavvufi ve didaktik mahiyetteki 1021 beyitten oluşmaktadır. Bazı şiirler Arapça'dan Farsça'ya ve Türkçe'ye çevrilmiştir. Müellif, eserin sonunda dua

mahiyetindeki iki manzumede eser hakkında bilgi vermektedir. 1775'te derlenen *Definetü'r-ruh*'ta müellifin Mecmuatü'l-meani'sinden seçilmiş Arapça, Farsça ve Türkçe 400 beytin yanında daha önce yazdığı Cilaü'l-kulub ve İnsan-ı Kamil başlıklı risaleleriyle üç mektubu bir araya getirilmiştir. *Ruhu'ş-şüruh*, 1775'te hazırlanmış olup müellifin divanında yer alan "İlahiname"den seçilmiş manzumelerden oluşmaktadır. Rûhî'den, Nâbî'den ve kendi *Divan*'ından şiirler seçip oluşturduğu bu eser müellifin çok fazla kimse tarafından bilinmeyen eserlerinden biridir[104]. İbrahim Hakkı, Ma'rifetname'den istifade ile 1777'de hazırladığını bildirdiği, ağırlıklı olarak Türkçe yazılmış *Urvetü'l-İslam*'ı oğlu Muhammed Şakir için kaleme aldığını ifade etmektedir. Kitap Kur'an'ın büyüklüğü, tecvid kuralları, sünnete uyma, esma-i hüsna, Hazreti Peygamber'in isimleri ve hilyesi, itikad, İslam'ın şartları, namazın şartları gibi konuların işlendiği on beş bölümden oluşmaktadır. Urvetü'l-İslam ile aynı tarihte yazılan *Hey'etü'l-İslam*'ın önsözünde müellif, filozofların astronomiyle ilgili eserlerini okumanın inancı bozacağını söyleyerek bunları terkettiğini belirtmektedir. *Tuhfetü'l-kiram*, İbrahim Hakkı'nın Tillo'ya gittikten sonra kaleme aldığını belirttiği "evlat eserler" serisinin ilkidir. Müellifin Mecmuatü'l-meani'den Arapça ve Farsça olarak aldığını ifade ettiği eser hakkında 1766'da yazıldığı dışında bilgi

---

[104] Esen Doğanay. Erzurumlu İbrahim Hakkı Ve Rûhu'ş-Şürûh. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üni. İstanbul. 2008

yoktur. 1768'de Mecmuatü'l-meani ve Ma'rifetname'den yapılan alıntılarla oluşturulduğu müellifi tarafından bildirilen *Nuhbetü'l-kelam* da halen elde bulunmamaktadır. Yine müellifin 1775'te Ma'rifetname'den alıntı yaparak düzenlediğini belirttiği *Ülfetü'l-enam* günümüze ulaşmamıştır. Müellifin listesinde görülmemekle birlikte *Lübbü'l-kütüb*, onun Farsça şiirlerden seçtiği 144 beyitlik iki manzumesinin de yer aldığı antoloji türü bir kitaptır. İbrahim Hakkı'nın *Tertibü'l-ulum* başlığını taşıyan Türkçe manzum bir eseri daha vardır. Dört beş varaktan ibaret olan risale, çeşitli öğretim kademelerinde okunması gereken derslere ve öğretim kurallarına ilişkin muhtevası dolayısıyla önemli kabul edilmektedir. Yazar, çeşitli ilim dalları ve bunların alanında yazılmış eserler ve onların müellifleri hakkında bilgiler vermektedir[105].

Bütün ömrünü ilim öğrenmek, öğretmek ve kitap yazmakla geçiren İbrahim Hakkı Hazretleri vefat ettiğinde, dünyaya iki oğlan ve iki kız evlat bırakır. Oğulları İsmail Fehim ve Muhammed Şakir, kızları Şemsî Âişe ile Hanîfe Hâtun'dur. Neslinin devamı oğlu Muhammed Şakir ile sağlanmıştır.

İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Hazretlerinin türbe haziresindeki mezartaşları şunlardır[106]. İsmail

---

[105] Muhammed İkbal Çelik. Marifetname'de Tabiat İlimleri. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üni. İzmir. 2010

[106] Tillo'daki Tarihi Eserler. Ali Boran, Abdülhamit Tüfekçioğlu, İrfan Yıldız, Zekai Erdal, M.Cabir Alper. Siirt Valiliği. İstanbul. 2013

Fakirullah’ın eşinin mezarı, İbrahim Hakkı Hazretlerinin babası Erzurumlu Molla Osman b. Ebubekir’in mezarı, Iraklı Molla Muhammed Sorani’nin mezarı, Halenzeli Molla Osman’ın mezarı, Şahin Ağa’nın Kızı Mihriban Hatun’un mezarı, Molla Osman’ın Oğlu Molla Ahmet’in mezarı, Molla Abdurrahman’ın mezarı (Sultan Memduh’un babası), Hacı Süleyman’ın eşi Halime Hanım ’ın mezarı, Şeyh Hâmid’in oğlu İsmail’e (?) ait mezar, Molla Mahmud’un kızı Sariye Hanım’ın mezarı, Salih Bey’in oğlu Mahmut Bey’e ait mezar, Molla Yasin’in oğlu Molla Hıdır’ın mezarı, Mustafa’nın oğlu Ömer’in mezarı, Şeyh Hâmid (Kamil)’in eşi ve Hakkı’nın kızı Hanım’ın mezarı, Molla Taha’nın oğlu Molla Abdurrahim’in mezarı, Reşit’in oğlu Molla Süleyman’ın oğlunun mezarı, Şeyh Ebu Bekir’in oğlu Molla Muhammed’e ait mezar, Molla Mahmud’un oğlu Molla Ali’ye ait mezar, Şeyh Hâmid’in oğlu Şeyh Molla Fehim’in mezarı, Molla Hıdır’ın eşi Havva Hanım’ın mezarı, Sofi Muhammed’in oğlu Abdulkadir’in mezarı, İshak’ın mezarı, Hacı Muhammed’in mezarı, ve 1907 tarihli bir mezar.

İsmail Fakirullah türbesi haziresinde bulunan mezar taşlarından biri, Molla Mahmud oğlu Molla Ali’ye aittir[107]. Kabir doğrudan toprağa oturtulmuş baş şahidesinden oluşur. Şahide dikdörtgen formlu gövde

---

[107] Ali Boran, Abdülhamit Tüfekçioğlu, Mehmet Mutlu, Zekai Erdal, İrfan Yıldız. Siirt-Batman ve İlçelerindeki Ortaçağ ve Sonrasına Ait 2005 Yılı Yüzey Araştırması

halinde yükselip sarıklı bir serpuşla son bulur. Şahidenin iç yüzüne kitabe metni, yan yüzüne usta adı, dış yüzüne ise mühr-i Süleyman bezemesi içeren bir rozet işlenmiştir. Arapça kitabenin anlamı şöyledir. "Varlığı sürekli, diri ve sonsuz olan ancak Allah'tır. O'ndan başka her şey fanidir. Bu kabir, Şeyh İsmail Fakirullah'ın oğlu Hacı Salih'in oğlu Molla Mahmud'un oğlu Molla Ali'ye aittir. O, 1263 (1874) yılında vefat etmiştir."

Zemzem-i Hassa (1765-1851) Siirt'te dünyaya gelir[108]. Babasının ismi Şeyh Mustafa Fani'dir. Gavs-ül-Memduh Hazretlerinin hanımıdır. Annesi Aişe Hatun şöyle anlatır. "Zemzem'e hamile idim. Bir gün bana gaibden bir zat görünüp, saliha bir çocuğumun olacağını müjdeledi. Kim olduğunu sorduğumda, bir melek olduğunu söyledi. Doğumuna kadar hamileliğim çok hafif geçti. Doğumundan on beş gün sonra bir gece uyandığımda kendisini emzirmek istedim. Üzerindeki örtüyü kaldırdığımda bütün vücudunun ilahi bir nura gark olduğunu gördüm. Hareket etmiyordu. Öldüğünü sandım. Üzerine eğildiğimde, nefes alıp verdiğini anladım. Sonra babasını uyandırıp, çocuğu ona gösterdim. Babası çocuğu kaplayan nura bakarak, onun ileride saliha bir hanım olacağını müjdeledi."

Zemzem-i Hassa, anne ve babasının terbiyesinde yetişir. Vakitlerini Allahü tealanın rızası için ibadet ve taatle geçirmektedir. On altı yaşında büyük veli Gavs-ul-Memduh ile evlenir. Bir gün Gavs-ul-Memduh ile

[108] Zemzem-il Hassa. Evliyalar Ansiklopedisi

oturmuş sohbet etmektedirler. Zemzem-i Hassa bir anda Hazreti Meryem'i yanıbaşında görür. Gavs-ül-Memduh'a, Hazreti Meryem'i görüp görmediğini sorar. O da, "Hayır göremiyorum.", diye karşılık verince üzerine düşüp bayılır.

Zemzem-i Hassa'yı cezbe kaplayıp Allahü tealayı zikrederken, sesi biraz fazla çıkınca, insanlar çekemeyip, kardeşi Molla Hamid'e şikayette bulunurlar. Molla Hamid de, Gavs-ül-Memduh'a haber göndererek onu bu hareketinden alıkoymasını ister. Gavs-ül-Memduh da hanımına, "Ya Mecnune! Zikir yapınca sesini yükseltme! Dedikodu olmasın.", deyince hanımı, "Şayet Mecnun isem, yüce Mevlamdan dilerim ki, aynı durum sana da gelsin ve o lezzetin tadını tadasın. Müfsidlerin sözlerine aldırma. İnşaallah parlak sonumuzu görecekler.", diye cevap verir. Gerçekten bir ay sonra, Gavs-ül-Memduh Efendide de aynı şeyler olur.

Zemzem-i Hassa bir gece evinin damında Allahü tealayı düşünürken Kabe'nin pervane gibi etrafında döndüğünü görür. Bu arada gaybdan Tuvayle denilen tepede küçük bir mescid inşa ettirip içinde ibadet etmesine işaret edilir. Bunun üzerine denilen yerde Mescid-i Harama benzeyen bir mescid yaptırır. Zamanını burada ibadetle geçirir. "Mescidini Beytullah'a benzetmiş", diye Siirt ve Şirvan alimlerinden bir kısmı Siirt'in meşhur alimi Molla Halil'e gelerek yıktırılmasını isterler. Büyük alim onlara şu karşılığı verir. "Bizim vazifemiz kendilerine bu mescidi hangi amaçla inşa ettirdiğini sormaktır. Şayet bize, bu mescid Kabe'nin ta

kendisidir. Onu ziyaret eden hac farizasını yerine getirmiş olur, diye cevap verirse, dinen kendilerini bu gayr-i meşru hareketten alıkoyabiliriz.” Bunun üzerine Siirt kadısı Hacı Ömer’i, Gavs-ül-Memduh’a gönderirler. O da, “Amcamın kızı Zemzem halvetindedir, var git mescidi yaptırmasından gayesinin ne olduğunu bizzat kendin sor.” der. Kadı varıp mescidin kapısında durur. Onun geldiğini farkeden Zemzem-i Hassa gayrete gelir ve kadı bir şey söylemeden gür sesiyle şunları söyler. “Hacı Ömer, bu mescidi yaptırdım ve ismini Alem-ül-Hüda (Hidayetin nişanesi) koydum. Onu yıkmaya azmetmiş olduğunuzu da biliyorum. Kuvvet yönünde ben sizden daha kuvvetliyim. Yıkabilirseniz yıkın. Fakat onun benden de daha kuvvetli bir yüce sahibi vardır. Çünkü Allahü tealanın mescididir.” Kadı Hacı Ömer Siirt’e geri dönerek durumu itirazcı alimlere anlatır. Onlar da o büyük veli hakkında su-i zanda bulunmaktan ve mescidi yıktırmaktan vazgeçer.

Zemzem-i Hassa vefat ettiğinde Gavs-ül-Memduh’un türbesine defnedilir. Şairdir ve Divan adlı eseriyle bilinir. 1890 yılında Tillo'ya gelen Bediüzzaman Said-i Nursi, Kubbe-i Hasiye denilen Zemzemül Hassa isimli kubbeli çilehanede tek başına kalarak Kamus-u Okyanus adlı lügatın 1155 sayfa tutan kısmını Babu's-Sin'e kadar ezberlemiştir.

Gavs-ül-Memduh’un (1760-1847) asıl ismi Mahmud, babasınınki Abdürrahman'dır. Tillo'da dünyaya gelir. İsmail Fakirullah hazretlerinin torunlarından olan Mahmud bin Abdürrahman, büyük alim olup İbrahim

Hakkı Erzurumi'nin talebesidir. Gavs-ül-Memduh ismi ile şöhret bulur. Nakledilir ki, pekçok kimsenin hidayete kavuşup Allahü tealanın sevdiği kullar arasına girmelerine vesile olur. Küçük yaşta, İbrahim Hakkı Hazretlerinden ilim ve marifet öğrenmeye başlar. Keskin bir zekaya sahib olan Gavs-ül-Memduh, ısrarlı ve düzenli bir çalışma ile, kısa zamanda hocasından tefsir, hadis, fıkıh gibi zahiri ilimleri, zamanın matematik, edebiyat, astronomi ve fen ilimlerini öğrenerek, büyük bir alim olur. Ayrıca kalbi ilimleri de tahsil ederek, marifetullah sahibi olan veliler arasına girer.

Gavs-ül-Memduh, talebe arkadaşlarıyla zaman zaman hocası İbrahim Hakkı hazretlerinin yanında, Tillo'nun Cebel-i Re's-il-Kuva ismindeki tepesine çıkarlar. İbrahim Hakkı hazretleri talebelerine, "Bu tepe, yakında büyük bir nama kavuşacaktır." der. İbrahim Hakkı, bu tepeye bir musalla taşı yaptırır. Her uğradığında oraya oturur. Ölümü, ahireti ve hesabı düşünür. Yine bir gün üç talebesi ile bu tepeye çıkar. Üçünün de ismi Mahmud'dur. Onlara, "Sübhanallah! Hepinizin de adı Mahmud. Her biriniz de amcalarınızın kızı ile evleneceksiniz. Fakat sadece biriniz Allahü tealanın evliya kulları arasında yüksek derecelere sahib olup "Memduh" lakabıyla isimlendirilecektir. Ona her taraftan akın akın talebe istifade için gelecektir. O, bu tepeye bir ev yaptırıp, herkesin hidayete kavuşmasına vesile olacaktır.", diye buyurur. Talebeler de kendi kendilerine, "Mübarek hocamızın müjde verdiği o kimse ben olsam.", diye temenni ederler. Bir müddet sonra

içlerinden ikisi ayrılır. İbrahim Hakkı hazretleri yanında kalan Mahmud'a, "Biraz önce müjde verdiğim Mahmud sensin. Fakat bu sırrı ben sağ olduğum müddetçe kimseye söyleme.", der. Bu müjdeye çok sevinen Gavs-ül-Memduh, hocası sağ olduğu müddet içinde bunu kimseye söylemez. Gavs-ül-Memduh, hocasının sık sık iltifatlarına mazhar olur, "Barekallahü fike ya Memduh" (Allahü teala sana bereketini ihsan etsin) duasını almakla şereflenir. Gecesini gündüzüne katarak hocasının hizmetinde bulunur, ona hizmeti büyük nimet bilir. Onun huzurunda lüzumsuz hiç konuşmaz, ancak sorulan bir suale kısa ve öz cevap verir. Yüksek edeb sahibi olup, arkadaşları arasında parmakla gösterilir. Yumuşak huyu ile herkesin dikkatini çeker, aklının kemalini ve edebini takdir etmeyen kalmaz. onun sohbetine kavuşan, tatlı sözlerine kendini kaptırır, ondan ayrılmak istemez. Gavs-ül-Memduh, yirmi yaşına girdiğinde, amcası Şeyh Mustafa'nın kızı Zemzem-il Hassa ile evlenir. Bu hanım da Allahü tealanın rızasına kavuşan kadın velilerdendir. Gavsul-Memduh Hazretleri, ilk zevcesi Zemzemil-Hassa Hazretleri ilahi cezbeye kapılıp dünyadan el etek çektikten sonra, ikinci defa 1811 yılında, amcası Şeyh Hamza'nın oğlu Şeyh Yasin'in torunu Molla Hıdır'ın kızı Saliha ile evlenir. Saliha Hazretlerinin 1818 yılında bir oğlu dünyaya gelir. **Nur Hamza Hazretleri** ilim ve irfanını kendisinden aldığı babası gavsul-Memduh Hazretleri, daha hayatta iken kendisine vird ve irşad hususlarında halifelik vermiştir. Ancak gavsul-Memduh Hazretlerinin vefatından sonra tekkesinde postnişinliği büyük oğlu Şeyh

İbrahim Hazretleri yapmış, Nur Hamza Hazretleri ise tekkenin genel idaresine bakmıştır.

Nakledilir ki, Şeyh İbrahim'in (ks) vefatından sonra, postnişinlik ve irşad vazifesi Nur Hamza Hazretlerine kalır. Kendisi bu yüce makamda terakki ederek, gavsiyyet makamına erer ve Tillo evliyalarının sayılı velilerine katılır. Nur Hamza Hazretleri oğlu Şeyh Salih hazretlerini nazarı altında ilim ve takva ile mücehhez kılarak kendisine halifelik verir. Mübarek kabri babası Gavsu'l-Memduh Hazretlerinin türbesindedir.

Gavs-ül-Memduh, hocası İbrahim Hakkı hazretlerinin vefatından sonra, yerine geçip, talebe okutmaya başlar. Her geçen gün talebesi ve ziyaretçileri çoğalır. Öyle ki, artık dergaha sığmaz hale gelir. Bazan günde bin beş yüz kişiden fazla ziyaretçi gelmektedir. Bu izdihamın kalkması için hocasının işaret buyurduğu Re's-il-Kuva Dağının bir tepesine büyük bir dergah ve yanına ev yaptırır.

Tillo'da hastalanan Gavs-ül-Memduh Hazretleri, talebe, akraba, ahbapları ve çocukları ile helallaşır. Bir Pazartesi günü öğleye doğru Kelime-i tevhid söyleyerek vefat eder. Cenazesini, yerine bıraktığı oğlu İbrahim yıkar ve namazını kıldırıp kalabalık bir grup ile Tillo'da defneder. Türbe, Tillo'da yüksek bir sırttadır. 1830 yılında Sultan Memduh Hazretleri tarafından oğlu Şeyh Abdurrahman için yaptırılmış, kendisi de aynı türbede defnedilmiştir. Son zamanlarda onarılan türbenin yanındaki cami de 1893 yılında yaptırılmıştır.

Gavs-ül-Memduh Hazretlerinin beş ayrı eserden oluşan 47 bin beyitlik tasavvufi Divan'ının ilk kısmının "Mahzenü'l Esrar" adı ile basılmasının ardından 'Münibi' adlı eserin de baskısı yapılır.

Anlatılır ki, Gavs-ül-Memduh Hazretleri, bir gece rüyada Musa Kazım hazretlerinin kendisine, "Ey Memduh, kalk! Kalp gözünün açılacağı, ilahi tecellilerin zahir olacağı zaman yaklaştı.", müjdesini alır. "Hayırdır inşaallah.", diyerek yatağından fırlayan Gavs-ül-Memduh hazretleri, ilahi bir cezbeye kapılır. O anda bütün vücudunda şiddetli bir hararet meydana gelir. O günden sonra şiddetli kış günlerinde bile dışarda durduğu halde harareti sönmez. Bu rüyadan sonra, daha önce konuşmadığı lisanlarla Allahü tealanın izniyle konuşup, o dillerde şiirler, kasideler söylemiş olduğu nakledilir.

Ondan sonraki üç senede, üzerindeki bu hararet hali kalkıp yerini tam tersine bir soğukluk hali alır. Öyle ki soğuktan durmadan titremektedir. Dördüncü senede bu halden kurtulup, normale döner. Ancak bundan sonra talebe okutmaya devam eder.

Gavs-ül-Memduh hazretleri, bir gün dergahın önünde otururken Abdürrahim Efendiyi huzuruna çağırır. Şam'a gidip gitmediğini sorar. O da, "Gitmedim efendim" deyince, "Şu tarafa bak bakalım ne göreceksin?", diye buyurur. Abdürrahim Efendi işaret ettiği yöne baktığında, yemyeşil bahçeleriyle, Şam'ın karşısında durduğunu hayretle görür. Şam'ı merakla seyrettiğini gören Gavs-ül-Memduh, "Abdürrahim! Boşi köyü buradan uzakta mıdır görülebilir mi?", diye buyurunca, rüyadan uyanır gibi

Şam gözlerinden silinir ve hocasına, "O köy buraya uzaktır, görünmez efendim.", diye cevap verir. Bunun üzerine Gavs-ül-Memduh hazretleri, "Doğu tarafına bak!", diye buyurur. O anda küçük bir tepenin yamacında kurulmuş olan Boşi köyü Abdürrahim Efendinin gözünün önüne gelir. Köyün bir kenarında, Gavs-ül-Memduh'un talebelerinden birkaç tanesi oturmuş sohbet etmektedirler. Köy bekçisi de yanlarında sırt üstü uzanmış yatmakta, talebelerle alay etmektedir. Gavs-ül-Memduh, "Abdürrahim! Bekçinin arkadaşlarınla alay ettiğini görüyor musun?", diye sorar. O da, "Görüyorum efendim. Eğer müsaade buyurursanız hemen hakkından geleyim.", der. Hocasının hiç cevap vermemesinden cesaretlenerek ayağını hızla bekçiye doğru sallar. Allahü tealanın izniyle, ayağı bekçinin tam karnına isabet etmiştir ki, adam birden karnını tutmaya ve feryad etmeye başlar. Abdürrahim bir daha vuracaktır, fakat Gavs-ül-Memduh, "Yeter ya Abdürrahim!", diye buyurunca, durur. Boşi köyü de gözünden kaybolur. Abdürrahim Efendi hocasının bu kerametlerine hayran kalmıştır. Aradan on gün geçer. Boşi köyünün bekçisi, yüzü sarılı bir halde Gavs-ül-Memduh'un huzuruna çıkarılır. Ağzı sol kulağına kadar eğilmiştir. Eğilen taraf kırış kırış olmuş, diğer tarafı da davul zarı kadar gerginleşmiştir. Bu sebeple ne ağladığı ne güldüğü, ne de konuştuğu anlaşılmaktadır. Zorlukla konuşabilen bekçi, "Aman ya Hocam! Allahü tealayı zikreden talebelerinle alay ederken, birisi şiddetle karnıma vurdu. O anda bütün vücudum hareketsiz kaldı. Ağzım da bu hale geldi.

Bundan böyle hatamı anladım ve tövbe ettim. Ne olur beni affediniz ve ağzımın eski hale gelmesi için dua ediniz.", diyerek ağlar. Gavs-ül-Memduh onun bu durumuna çok üzülür. Merhamet edip ellerini kaldırarak dua etmeye başlar. Sonra mübarek elini bekçinin yüzüne sürer. O anda bekçinin ağzı, Allahü tealanın izniyle eski haline gelir.

Siirtliler Sultan Memduh Hazretleri hakkında, "Fakirullah Hazretleri fakirliği istedi ve fakir kaldı, Sultan Memduh Hazretleri sultanlığı istedi ve sultan oldu", derler.

1309 yılında yapılan Sultan Memduh Camii, taş işçiliğinin nadide örneklerinden olan işlemeli giriş kapısıyla ilgi çekmektedir. Sultan Memduh'un sandukasını çevreleyen parmaklığın iki başındaki camdan iki küreden biri cenneti diğeri ise cehennemi temsil eder.

Şeyh Hamza-El Kebir Hazretlerinin doğum tarihi bilinmemektedir. Hıms Vilayeti'ne bağlı Tedmur denilen yerden gelmiştir. Soyu büyük sahabi Halid Bin Velid'e (r.a.) dayanır. Babaları Ebu Said-i Mağzuni, Abdülkadir Geylani Hazretlerine muasır olmuş, hatta birbirlerine karşılık ders vermişlerdir.

Başta İsmail Fakirullah Hazretlerinin tespiti olmak üzere "Kutb'ul Aktab" makamına ulaşmış, Tillo'nun başta gelen velilerinden biri olmuştur. Tarikatı "Hamzaviyye" tarikatıdır. 12 erkek çocuğu dünyaya gelmiştir. Çocuklarının bir kısmı Tillo'da, diğerleri ise Siirt'te medfundur. Bunlar Şeyh Halil Ferd (Siirtte Medfundur), Şeyh Hasan, Şeyh Yasin, Şeyh Numân, (üçü

de Tillo'da Şeyh Mücâhid Camii ve Medresesinde Medfundur), Şeyh Mücâhid (Tillo'da Medfundur), Şeyh Muhammed er-radiyî (Siirtte medfun büyük veli Şeyh Musa Hazretlerinin dedesidir.), Şeyh Yunus, Şeyh Dâvûd, Şeyh Burhan, Şeyh Hüseyn, Şeyh Şerafeddin, Şeyh Yusuf.

Şeyh Hamza El-Kebir 1271 tarihinde vefat etmiştir. Kabri Tillo'da kendi adına yaptırılmış olan türbededir.

Asıl adı İbrahim olan **Şeyh Mücahid** Hazretleri Kutb'ul Aktab Şeyh Hamza El-Kebir Hazretlerinin oğludur. Doğum tarihi bilinmeyen Şeyh İbrahim El-Mücahid Hazretleri Tillo'da dünyaya gelmiş ve babası gibi velayet makamına yükselmiştir.

İbrahim Hakkı Hazretleri eserlerinde O'nun çok sayıdaki kerametlerinden bahseder. Divanı olduğu söylenmektedir. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde kendisi hakkında master çalışması yapılmıştır. Soyu oğlu Şeyh Hasan yoluyla devam etmektedir.

Şeyh İbrahim El-Mücahid Hazretleri 1262 senesinde babasından önce Tillo'da vefat eder. İlçede adına yapılmış olan türbede medfundur. Halen onun soyundan gelen aileler ve adını taşıyan bir mahalle mevcuttur.

İlçeye beş km. mesafede bulunan *Taşbalta* köyünün mezarlığı içinde Rufai Tarikatı şeyhi **Nurettin Hazretler**i'nin alçak kapılı türbesi basit yapılı olup

zikirde kullanılan hançer ve üzerinde Arapça yazılar bulunan kılıcı muhafaza edilmektedir.

İlçeye altı km. mesafede bulunan *Çatılı* (Sinep) köyünde **Şeyh Saet Hazretlerinin** kabri bulunmaktadır. Şeyhin buradan başka Siirt Conkbayır Mahallesi, ve Doluharman köyünde de kabri olduğu söylenir. Anlatılır ki, yetim büyüyen bu Saet hazretlerine üvey annesi eziyet eder. Onu bir kış günü dama çıkartıp toprak damın akmasını önlemek için ağır silindir taşla loğlamasını ister. Zayıf çocuk damın bir kenarında oturur semavattan inen yılanlar sayesinde silindir bir o yana bir bu yana gidip gelir. Üvey annesi bu durumu görünce eziyetten vazgeçer. Ormandan çalı-çırpı toplarken ipi evde unuttuğunu görünce yılanları birbirine bağlayarak ip niyetiyle çalıları bağlayıp öylece köye dönmüş olduğu anlatılır. Köyde yılan sokma vakasına rastlanmaz. Toprağını evlerinde bulundurarak yılan-akrep sokmalarına karşı korunacağına inanılır. Aynı şekilde, Şeyh Saad türbesinde bulunan ve şeyhin kendi eliyle diktiğine inanılan dut ağacından alınan bir parça dalın da yılan ve akrep sokmalarına karşı koruyucu olduğuna inanılır[109]. Türbenin etrafı ihata duvarı ile örülüdür.

İlçeye yedi km. mesafede bulunan *İkizbağlar* (Tom) köyü girişinde **Şeyh Muhammed Tomani** Hazretlerinin türbesi bulunmaktadır[110]. Sandukası üzerindeki kitabenin sekiz yüz yıllık olduğu nakledilir.

---

[109] Rezan Karakaş. Siirt Halk Kültüründe Kutsal Ağaç ve Türbeler

[110] M. Şakir Özmazı. Sessiz Tanıklar

Yaklaşık 1.300'lü yıllarda Suudi Arabistan'ın Teymen kentinde dünyaya geldiği, önce Mardin iline, ardından bu köye yerleştiği anlatılır. Şeyh Muhammed Tomani Hazretlerinin Peygamber Efendimizin (s.a.v.) torunu İmam Hüseyin'in soyundan geldiği, iki çocuğunun olduğu halk arasında anlatılır. Türbede bulunan ve gövdesi kaplan görünümünde olan ağacı, hasta insanların şifa bulmak amacıyla kullandığı görülür[111]. Bu ağacın Şeyh Muhammet El Tomani'nin evliyalık işareti olduğu rivayet edilir. Gövdesi türbe duvarına oldukça yakın bir mesafede bulunan bu ağaç üzerinden dökülen suyla kadının hamile kalacağına inanılır. Köyün adını Şeyh Muhammed Tomani'den aldığı söylenmektedir.

Ayrıca, il merkezinde türbesi bulunan Şeyh Naccar Hazretlerinin kabrinin civarında medfun Seyyid Halil Tomani Hazretlerinin buradan gittiği rivayet edilmektedir.

Önceleri merkeze bağlı bir köy konumundayken ilçe olması üzerine Tillo'ya bağlanan Fersaf köyünde dünyaya gelen **Muhammed El Fersafi** (1816-1891)'nin lakabı Hazin'dir. Bu lakabın bir istiğrak halinde kendisine ait salavat-ı şerifesini söylerken, "Kul Ya Hezin, Kul!" hitabına mazhar olduğu ve kendisine bizatihi Hazret-i Muhammed tarafından verildiği, nakledilir.

---

111 Rezan Karakaş. Siirt Halk Kültüründe Kutsal Ağaç ve Türbeler

Moğolların Bağdad'ı işgal etmeleri üzerine şerif olduğu (Hazret-i Hasan'ın soyundan geldiği) belirtilen cetlerinin Anadolu'ya göç ettikleri ve Fersaf köyüne yerleşerek halkı irşada başladıkları anlatılır. Babası Şeyh Musa Efendidir. İlk tahsilini Siirt'te Hamid Ağa Medresesinde yapmıştır. Siirt'teki Hocası Molla Halil el Siirdi'dir. Molla Halil el-Ömeri Hazretleri, kendisine emanet edilen Muhammed'i çok sever ve ona daima iltifatta bulunur. Başlangıçta onu, maiyetindeki alimlerden birinin ders halkasına tayin ederse de çok geçmeden huzuruna çağırarak bizzat kendi halkasına katılmasını emreder. Ondan sonra Muhammed el-Fersafi tam on dört yıl boyunca bu üstadın rahle-i tedrisinde ilim tahsil eder. Bu müddet içerisinde hocasının derin sevgisini kazanır ve hususi sohbetlerinde bulunur. Molla Halil Efendi Hazretleri (rahmetullahi aleyh), bazen talebesi Muhammed el-Fersafi'yi çağırır, saçını ona tıraş ettirir, bu vesile ile de kendisine dua eder.

Daha sonra Mardin'e giden ve iki yıl süreyle Kasımpaşa Medresesinde ilim tahsil eden Muhammed el Hazin oradan Irak'a geçerek Şeyh Muhammed El Behdini, Şeyh Haydar el Sohrani ve Şeyh Abbas el Bağdadi'den tasavvuf dersleri alır.

Sonra memleketine dönerek Şeyh Salih Sipki Hazretlerini ziyaret eder. Onun işareti üzerine, uzaktan akrabası ve medrese arkadaşı olan Hakkarili Seyyid Taha (ks.) Hazretlerine müracaat ederek onun tavsiyelerini alır.

Seyyid Taha Hazretleri, Şeyh Muhammed el-Fersafi'den yaşça büyüktür. Onun için Şeyh Muhammed ona derin bir saygı gösterir, nasihatlerini dinler. Gıyabında, "Amcamız, büyük üstadımız", diye kendisinden bahsetmektedir. Seyyid Taha Hazretleri, Muhammed el-Fersafi'ye, "Sevgili yeğenim, senin kalbinin anahtarı Halepçe'de, Şeyh Osman Efendi Hazretlerinin elindedir", diye buyurur[112]. Bunun üzerine Muhammed el-Fersafi, Halepçe'ye giderek Şeyh Osman Tavili (ks) Hazretlerinin manevi terbiyesine girer. Şeyh Osman Hazretleri, Mevlana Halid-i Bağdadi (ks), Hazretlerinin halifelerindendir[113]. Muhammed el-Fersafi burada bir müddet seyrü süluk ile olgunlaştıktan sonra tasavvuf icazetnamesini de alarak üstadı tarafından irşad vazifesiyle görevlendirilir.

---

112 Mevlana Halid-i Bağdadi hazretlerinin talebelerinden ve zamanındaki büyük velilerden olan Osman et-Tavili Hazretleri, Siraceddin-i Evvel adıyla da meşhûr olmuştur. Babası, Halid bin Abdullah, annesi Halime Hanımdır. Peygamber efendimizin torunu hazret-i Hüseyin'in neslinden olduğu için Hüseyni, Tavila köyünde yerleştiği için Tavili nisbeleriyle de anıldı. 1781 senesinde Irak'ta Cebel-i Himrin denilen yerde doğdu. 1867 senesinde Tavila'da vefat etti. Kabri orada olup, ziyaret edilmektedir.

113 Şeyh Muhammed el Hazin tarikatı, Şeyh Osman et-Tavili'den (1780-1866) almıştır. Şeyh Osman da Mevlana Halid Zülcenaheyn'den almıştır. Şeyh Osman Tavili, kendisi ve çocukları seyyidliği iddia etmedikleri halde, baba tarafından Hüseyni, ana tarafından Haseni'dir.

Şeyh Muhammed el-Fersafi, 1844 yılında, Irak'tan dönerek doğduğu Fersaf köyüne gelip yerleşir. Burada irşad ve tedris hayatına başlar. Kurduğu medresede yüzlerce talebe yetiştirir. İnsanlara daima zühd ve takva yolunu gösterir. Çok geçmeden bölgenin alimleri ona büyük bir hürmet duymaya başlar ve onu ziyaret ederek ilminden istifade etmeye çalışırlar.

Bunların başında vaktiyle ona ders veren Molla Halil Efendi Hazretlerinin çocukları ve yakınları gelmektedir. Bunlardan, Molla Ömer Efendi ve Zokaydalı Molla Abdülkahhar Efendi en meşhurlarıdır. Ayrıca Nuvinli Şeyh İbrahim Efendi, Halid bin Velid (ra)'in soyundan gelen Siirtli Şeyh Abdullah Efendi, Siirtli Mahmud Cemaleddin Efendi, Siirtli Şeyh Hattab Efendi, Zadolu Şeyh Muhammed Efendi, Huvitli Şeyh Abdullah Efendi, İskambolu Şeyh Derviş Efendi, Fersaflı Şeyh Abdülhakim Efendi ve Verkanisli Şeyh Fethullah Efendi gibi şahsiyetler, onun yanında tasavvuf terbiyesi alırlar. Bu zatlardan Fersaflı Şeyh Abdülhakim Efendi, Zokaydalı Şeyh Abdülkahhar ve Verkanisli Şeyh Fethullah Efendi Hazretleri, daha sonra üstadları Şeyh Muhammed Fersafi'nin işareti üzerine Seyda-yi Tağî Hazretlerine giderek seyrü süluk terbiyesini onun yanında tamamlamışlardır.

Şeyh-ül Hazin Hazretleri hayatta iken, defnedileceği yeri göstererek Halid Bin Velid'in (r.a.) savaş sırasında çadırını oraya kurmuş olduğunu söylediği, rivayet edilir. Türbenin yapımı sırasında

toprağın altında birkaç ok ve kıvırcık saçlı bir şehit bulunur.

Şeyh Muhammed El Hazin'in Türbesine götürülen akıl hastalarının iyileştiklerine inanılmaktadır. Türbede bulunan bir zincire bağlanan ve geceyi orada geçiren hastaların ertesi gün iyileşmiş olarak evlerine döndükleri anlatılır. Diğer taraftan, Şeyhü'l Hazin türbesindeki ağaç, hamile kalmak isteyen kadınlar için kutsal kabul edilir[114].

İlahi aşka dair kasidelerinden başka onun Hazreti Peygamber (sav)'e «Gayatü'l-Hayrat» adı altında manzum olarak yazıp hediye ettiği on üç kıta salevatı şerifeleri vardır. Bu salevat, doğuda geniş bir muhitte namazlardan sonra okunmaktadır.

Şeyh Muhammed el Hazin'in Arapça bir münacaatı bulunmaktadır. Münacaatında, Allah'tan visali istemiş, Allahü teala ise ilhamla ona şöyle cevap vermiştir:

"Ya Hazinu kad karrabtüke ileyye bil visali Ve refe'tü lekennikabe an vechi Cemali"

Yani: "Ey Hazin, seni visalim ile kendime yaklaştırdım. Ve perdeyi cemalimin yüzünden sana kaldırdım." (Dördüncü beyitin sonuna kadar devam eder.)

Bazı kasidelerinde, "Mevlana Halid-i Bağdadi, Zülcenaheyn, yedi yaşımda iken bana hırka giydirdi",

---

114 Rezan Karakaş. Siirt Halk Kültüründe Kutsal Ağaç ve Türbeler

demiştir. Mevlana Halid, vefat ettiğinde Şeyh-ül Hazin yedi yaşındadır. Şeyh Muhammed el Hazin'in bazısı Arapça, bazıları Kürtçe olmak üzere kasideleri vardır. Şeyh, bu kasidelerin bazılarında Allah'ın kendisine ihsan ettiği nimetlerden bahseder. Muhammed el Hazin'in kerametlerinden biri de, vefatından hemen önce, "Gök ve yer onların ardından (helakine) ağlamadı, onlara mühlet de verilmedi" (Duhan süresi:29) mealindeki ayet-i kerimeyi okuyup, tefsir ettikten sonra şöyle der. "Melekler kuş suretine bürünüp Allah'ın bazı velilerinin cenazeleri ile birlikte giderler." Nakledilir ki, cenazesi ile birlikte hazır olanlar, bu yabancı kuşları görmüşlerdir.

Şeyh-el Hazin Hazretlerinin ilk hanımı olan Şeyğıt Fatım Hanımdan Muhyeddin, Kutbeddin, Abdullah, ikinci hanımı Şeyğıt Hanife hanımdan Fahreddin, Necmeddin, Sadeddin, Kemaleddin, Nureddin, üçüncü hanımı Şeyğıt Halime hanımdan Vefaeddin, Şerafeddin, Alaeddin, ve Diyaeddin isimli çocukları olur.

Anlatılır ki, Siirt ve havalisinde uzun süre yağmur yağmamıştır. Dereler kurumuş, değirmenler çalışmaz olmuştur. Muhammed Hazin bu günlerde talebelerine, "Kalkın! Unumuz kalmadı, değirmene gidip un öğütelim.", der. Talebelerinin, "Değirmenler su olmadığı için çalışmıyor.", demesine rağmen, "Gidelim!", der. Bir çuval buğday alıp değirmene giderler. Muhammed Hazin talebelerine değirmeni temizlemelerini söyler. Kendisi dolabı tamir eder. Bu

sırada gökyüzünü yavaş yavaş bulutlar kaplar. Bir süre sonra yağmur yağmaya başlar. Bardaktan boşanırcasına yağan yağmur dereyi coşturur ve değirmen çalışmaya başlar. Buğday öğütme işi tamamlanınca, yağmur diner. Muhammed Hazin Hazretleri, ömrünün sonuna doğru rahatsızlanıp, yatağa düşer. Vefat anı yaklaştığında yanında talebelerinden olan müezzini Yusuf Efendi vardır. Muhammed Hazin bir ayet-i kerime okuduktan sonra şöyle buyurur. "Allahü tealanın kullarından bazıları öldüklerinde, gökler kendilerine doğru yükselen amellerin son bulması sebebiyle ağlarlar. Yine aynı şekilde yerler de üzerlerinde yapılan iyi amellerin kesilmesinden dolayı ağlarlar. Melekler bu sırada garip kuşlar şeklinde gelip, cenaze ile birlikte giderler. Sübhanallah velilerin ruhları ne kadar hızlı! Meleklerden daha çabuk gelip gidiyorlar.", der. Daha sonra Yusuf Efendiden Kur'an-ı kerim okumasını ister. Yusuf Efendi Kur'an-ı kerim okurken Muhammed Hazin vefat eder. Cenazesi evden çıkarıldığında hafiften yağmur yağmaya ve etrafta kalabalık halde garip kuşlar uçmaya başlar.

Dereyamaç köyündeki türbesi, halk tarafından ziyaret edilir. Türbeye asabi olan insanlar götürülür, şifa bulacağına inanılır. Ayrıca ağlayan çocuklara da burası ziyaret ettirilir. Hastalar buradaki odada zincirlere bağlanır ve birkaç saat durmaları sağlanır. Yine türbede bulunulan tokmağı ağrısı olanlar, ağrıyan yerlerine vurarak ağrılarının geçeceğine

inanırlar. Konuşamayan insanları da, bu türbeye ziyarete götürürler ve buradaki hayvan gemine benzeyen tahtayı, hastaların ağızlarına koyarak, konuşacaklarına inanırlar.

Şeyh Musa türbesi, şehrin güneyindeki eski Halep yolu üzerinde, Algül Mahallesi'nde bulunmaktadır. Şeyh Musa Hazretleri 1390 yılında vefat etmiştir. Halid bin Velid soyundan gelmektedir. Bu sebeple soyundan 1866'ya kadar vergi alınmamış olduğu nakledilir. Şeyh Musa'nın Şeyh İlyas, Şeyh Neccar ve Şeyh Türki'nin hocası olduğu söylenir.

Felç geçiren hastalar, bu türbeye götürülerek bir süre orada bırakılır. At sırtında götürülen birçok hastanın, türbeden yürüyerek çıktığı anlatılır. Şeyh Musa'nın kerametlerinden biri de, Cuma namazına gittiği vakit, tarlasının bir aslan tarafından sürülmesidir. Türbenin ne zaman ve kimler tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Ancak 1968 yılında yıktırılarak yeniden inşa edilmiştir. Türbe kesme taştan kare planlı olup, üzeri kubbe ile örtülüdür. İç kısımları seramikle kaplıdır. Türbenin bulunduğu yere daha sonra bir cami yapılmıştır.

Ayak ağrılarından şikayeti olan hastalar, bu türbede yatan mübarek zatı ziyaret ederek, türbenin bir köşesinde uyumaya çalışırlar. Sonra da rahatsızlıklarının geçmesi için Cenab-ı Allah'a dua ederler ve bu zatın vesile olmasını niyaz ederler.

Yer ve İsim İndeksi

A

B

Ç

D

E

F

G

H

İ

K

M

N

O

P

R

S

Ş

T

V

Y

Z

Kaynakça

Kitaplar

1. Maarif Salnamesi 1903
2. İbrahim Hakkı Hazretleri. Marifetname
3. Muhammed Sıddık Hekim. Mürşitlerin Halleri. Fırka-i Naciye İlim, Kültür ve Araştırma Derneği. Kumluca / Antalya
4. Raymond Kevorkian. The Armenian Genocide. I.B.Tauris & Co Ltd. 2011
5. Açıklamalı Yönetim Zamandizini. 1919 – 1929. Ankara Üniversitesi. Ankara, 2007
6. Abdulhalim Durma. Evliyalar Şehri Erzurum

Tezler

1. Bayram Halime. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Marifetnamesindeki Hadislerin Sıhhat Ve Kaynak Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üni. İstanbul. 2006
2. Çelik Muhammed İkbal. Marifetname'de Tabiat İlimleri. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üni. İzmir. 2010
3. Doğanay Esen. Erzurumlu İbrahim Hakkı Ve Rûhu'ş-Şürûh. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üni. İstanbul. 2008
4. Gökpınar Perihan. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Marifetnamesinde Tasavvufi Hayat. Yüksek Lisans tezi. Ankara Üni. Ankara. 2006
5. Günhal Emine. Siirt Pervari'de Kültürel Hayat. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üni. İstanbul. 2008

6. Savur Hayrettin. Siirt'in Sosyal Ve Ekonomik Yapısı (1312-1317 / 1894 – 1900, 420 Nolu Siirt Şer'iyye Sicil Defterine Göre). Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üni. 2010
7. Taşpınar İbrahim. Siirt İli ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi. Elazığ. 2006
8. Ünal Arif. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Marifetname'sindeki Kozmolojik Görüşlerinin Analizi Ve Günümüz Bilimi Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara. 2010

Makaleler

1. Ağır Abdullah Mesut-Netice Bozkur. Veysel Karani İle İlgili Söylencelerden "İna Gulanê"
2. Altan Bilal-Canser Kardaş. Kutsallık Atfedilen Kişiler Üzerinden Yemin: Güneydoğu Örneği
3. Aslan Ahmet. Miladi XII. Ve XIII. Yüzyılda Siirt'te Arap Edebiyatı Çevresi
4. Azimli Mehmet. İlk Fethinden Osmanlı'ya Siirt'in Siyasi Tarihi
5. Bağçeci Yahya. XIX. Yüzyılın Sonlarında Anadoluda Çıkan Ermeni İsyanlarına Karşı Osmanlı Devletinin Aldığı Askeri Tedbirler
6. Boran Ali-Abdülhamit Tüfekçioglu-Zekai Erdal. Siirt ve İlçelerindeki 2000 Yılı Yüzey Araştırması
7. Boran Ali, Abdülhamit Tüfekçioğlu, Mehmet Mutlu, Zekai Erdal, İrfan Yıldız. Siirt-Batman ve İlçelerindeki Ortaçağ ve Sonrasına Ait 2005 Yılı Yüzey Araştırması
8. Boran Ali. Siirt ve İlçelerindeki 2001 Yılı Yüzey Araştırması
9. Çeliker Çağlar. Şark Medreseleri ve Zokayd
10. Eryeşil Hifzullah. Işık Hadisesi

11. Görgin Mehmet Şefik. İbrahim Adday Şer
12. Görgin Mehmet Şefik. Siirt'te Deyr Manastırı ve Elyazmaları
13. Kalafat Yaşar. Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları Ve Kesik Baş Motifi
14. Karakaş Rezan. Sıra Dışı mekanlar
15. Karakaş Rezan. Siirt Halk Kültüründe Kutsal Ağaç Ve Türbeler
16. Kardaş Abdülaziz. Cumhuriyet Dönemi'nde Bir Modernleşme Hareketi Olarak Siirt Halkevleri Ve Halkodaları (1934-1951)
17. Özdemir Necat. Bir Tevazu Kahramanı Şeyh Müşerref
18. Özer İsmail. Halkevlerinin Milli Birliği Sağlama Yolundaki Faaliyetleri (1932-1950)
19. Özgen Nurettin. Siirt'in İnanç Turizmi Mekanları: Ziyaret (Veysel Karani) ve Tillo (Aydınlar) Örnekleri
20. Özgen Nurettin-Sabri Karadoğan. Siirt Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi
21. Özmazı M.Şakir. Sessiz Tanıklar
22. Said Olgun. Siirt Halkevi ve Faaliyetleri (1934-1951)
23. Tuncer Orhan Cezmi. Diyarbakır-Bitlis Kervan Yolu ve Üzerindeki Hanlarımız
24. Tüfekçioğlu Abdülhamit. Baykan'daki Camiler
25. Uzun Selçuk. 1915 „Van İsyanı" ve Vali Cevdet (Belbez) Bey
26. Yeşilyurt Yahya. Yusuf Yunani'nin Öldürülmesi ve Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Etkisi

Ansiklopedi

1. Molla Halil Siirdi. Ömer Pakiş. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 30
2. Siirt - Metin Tuncel. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 37
3. Ulucami-Abdüsselam Uluçam. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 42
4. İbrahim Hakkı Erzurumi-Mustafa Çağrıcı. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 21
5. Abdurrahman b. Avf-Ahmet Önkal. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 1
6. Fakirullah (Tillo). Evliyalar Ansiklopedisi
7. Gavs-ül-Memduh. Evliyalar Ansiklopedisi
8. İbrahim Hakkı Erzurumi (Tillo). Evliyalar Ansiklopedisi
9. Molla Halil Si'ridi. Evliyalar Ansiklopedisi
10. Molla Osman Efendi (Tillo). Evliyalar Ansiklopedisi
11. Muhammed Hazin (Dereyamaç). Evliyalar Ansiklopedisi
12. Musa Halidi. Evliyalar Ansiklopedisi
13. Şeyh-ün-Neccar. Evliyalar Ansiklopedisi
14. Şeyh Hüseyin Basreti (Eruh). Evliyalar Ansiklopedisi
15. Şeyh Muhammed Ayni (Eruh). Evliyalar Ansiklopedisi
16. Şeyh Musa. Evliyalar Ansiklopedisi
17. Şeyh Sabri. Evliyalar Ansiklopedisi
18. Şeyh Süleyman. Evliyalar Ansiklopedisi
19. Şeyh Türki. Evliyalar Ansiklopedisi
20. Şeyh Abdurrahman eş-Şaviri (Şavir). Evliyalar Ansiklopedisi
21. Veysel Karani (Baykan, mekanı). Evliyalar Ansiklopedisi
22. Zemzem-il Hassa. Evliyalar Ansiklopedisi
23. Muhammed bin Münkedir. İslam Alimleri Ansiklopedisi. Cilt II.
24. Veysel Karani Külliyesi. İbrahim Yıldırım. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 43

25. Veysel Karani. Necdet Tosun. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 43
26. Zeyni Dahlan. Rehber Ansiklopedisi
27. Baha Tanman. Hırka-i Şerif Camii. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 17
28. İbrahim Hakkı Erzurumi. Mustafa Çağrıcı. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt: 21
29. Fakirullah. Hayrani Altıntaş. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 12
30. Şeyh Halid Zibari. Evliyalar Ansiklopedisi

WEB

1. http://tillodernegi.com/
2. http://www.devletarsivleri.gov.tr/
3. http://www.guleclerkoyu.com/
4. http://www.nisanyanmap.com/
5. http://www.siirt.gov.tr/
6. http://www.siirtajansi.com/
7. http://www.siirtliler.net/
8. http://www.siirtliler-board.net
9. http://www.siirtmuftulugu.gov.tr/
10. http://www.sirvan.gov.tr/
11. http://www.sirvanlilar.com/
12. http://www.tillovakfi.org
13. www.siirttenote.com/